

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Ellen Andersen En jysk herregård

NATIONALMUSEET

EN JYSK HERREGÅRD

Ellen Andersen

En jysk herregård

NATIONALMUSEET 1983

En jysk herregård
der er sat med Aldus
er trykt hos Poul Kristensen, Herning
Tilrettelagt af Mia Okkels
© Nationalmuseet, København 1983
ISBN 87 480 0440 5

*Omslag: Det vrimlede med kyllinger og ællinger
på plænen udenfor køkkenet. Især ællingerne kun-
ne være temmelig nærgående, hvis man fodrede
dem. Men der skal mere til at forskrække et to-års
landbarn. Fotografi ca. 1900.*

Indholdsfortegnelse

EN JYSK HERREGÅRD	7	FOLKENE	101
HOVEDBYGNINGEN	11	Kvinderne	102
Stuerne	15	Påklædningen	107
Sove- og gæsteværelser	24	Lægemidler	107
Kældrene	30	Mændene	109
Nøgler	31	Fæstere	113
Lofterne	32	Polakker	114
De lave sidefløje	32	Hilsen og tiltale	115
Opvarmning	35	FORLYSTELSER	119
Belysning	36	Høsten	119
Sanitære forhold	39	Gøglere og missionærer	123
GÅRDEN	43	Jul	124
Hestene	46	Selskaber	128
Vognene	48	Klapjagt	131
Kornlader	50	Krebsefangst	133
Kørne	51	Andre fornøjelser	134
Uden for gården	53	LANDSBYERNE	137
HAVEN	57	NOTER	143
Romantisk havestil	58		
1880ernes havestil	63		
Køkkenhaven	67		
FAMILIEN	71		
Bedsteforældrene	71		
Forældrene	73		
Børnene	74		
Påklædning	86		

En jysk herregård

Serridslevgård ligger en milsvej nord for Horsens i en egn med mange herregårde. Den havde oprindeligt et langt større jordtilliggende end nu, hvor den er på 500 tønder land.

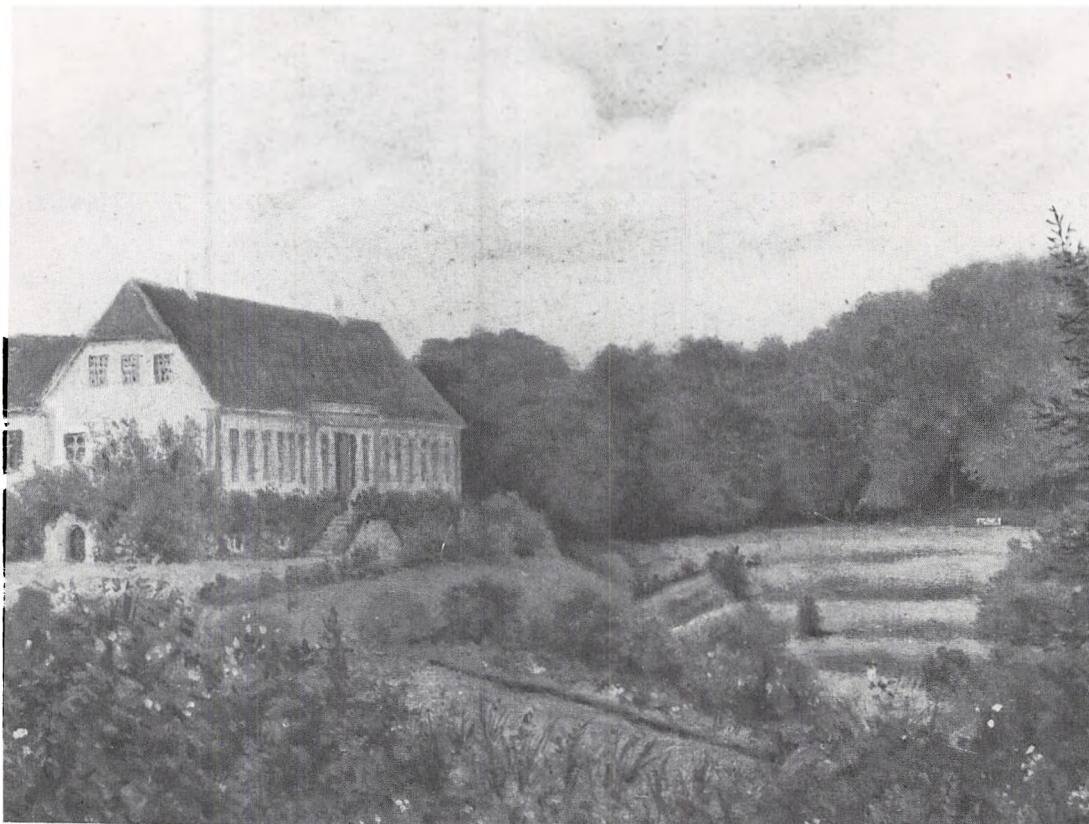
Som så mange andre jyske herregårde har den haft mange forskellige ejere i tidens løb. Den første der nævnes er Karine Clausdatter Krumpen, der i 1424 skænkede gården til Maribo kloster. Dengang var landet endnu katolsk og hun har sandsynligvis betinget sig, at der blev læst sjælemesser for hende.

Man ved ikke, hvordan gården så ud dengang, men på et eller andet tidspunkt efter 1692 byggede kancelliråd Henrik Mule en grundmuret hovedbygning. Nord- og sydfløjen i den nuværende hovedbygning stammer sandsynligvis fra denne tid. I 1749 købte den kendte handelsmand og godsejer Gerhard Hansen de

Lichtenberg gården og satte avlsbygningerne i stand med »endeel Indretninger« – hvad de så har været. Lader og stalde blev fornyede i 1800-årene, men gamle matrikelkort viser at man bibeholdt den oprindelige plan. Lichtenbergs svigersøn major Frederik L. Beenfeld (død 1801) foretog de fleste af de forbedringer der gør Serridslevgård til den lille perle, den er i dag. Hans kones niece frøken Charlotte Sophie Gersdorff arvede gården efter sin tante. Hun døde som sindssyg i 1882, hvorefter min bedstefar købte gården på dødsboauktionen i 1883.

Den kendsgerning at Serridslevgård har haft så mange forskellige ejere (her er kun nævnt nogle få af dem) gør naturligvis, at man ikke kan føre traditionerne så langt tilbage i ubrudt linje, som man kan det på gårde der er gået i arv i samme slægt gennem århundreder. De gamle traditioner, som endnu blev holdt i hævd i min tid, stammer fra andre kilder end herskabet. Mine bedsteforældre boede kun på Serridslevgård om sommeren og ingen af mine forældre var vokset op i landbohjem. Men min far havde en vågen sans for at bevare det gamle og jeg ved, at han f.eks. lyttede opmærksomt til forpagter Lillienskiolds fortællinger. Lillienskiold var en slægtning af frk. Gersdorff og bestyrede gården under hendes sygdom. Han er fulgt med gården, da bedstefar købte den, og far har hørt ham fortælle, når han som ung besøgte gården om sommeren sammen med sine forældre.

Som så mange andre danske herregårde skjuler Serridslevgård sig for den besøgende lige til det øjeblik, da man fra alleen kigger ind gennem porten til den lukkede gårdsplads med hovedbygningen i baggrunden. Fot. 1919.

Det har hovedsagelig været folkene, som var traditionsbærere. Endnu i min barndom husker jeg, hvordan forvalter, husjomfru og andre med hænder og fødder satte sig imod forandringer – selv til det bedre. De foretrak at alt blev som de havde været vant til.

Mine erindringer fra Serridslevgård stammer fra begyndelsen af 1900 til 1919, da vi flyttede til København. De meget detaljerede beskrivelser af genstande og processer virker måske kedelige og overflødige i dag. Jeg kan blot håbe, at de vil vise sig at være nyttige om 100 år.

Hvad bogens illustrationer angår, så stammer de dels fra gamle fotografier dels fra mine malende tanter og kusiner. Det var ganske vist ved at være slut med den skik, at unge damer absolut skulle tegne og male, hvad enten de havde talent eller ej. Det skulle helst være akvareller,

Serridslevgård er en typisk mindre dansk herregård. Med sine hvidkalkede mure og røde tegltag passer disse gårde fint ind i det danske landskab. En gammel herre har malet dette billede til mig i 1905.

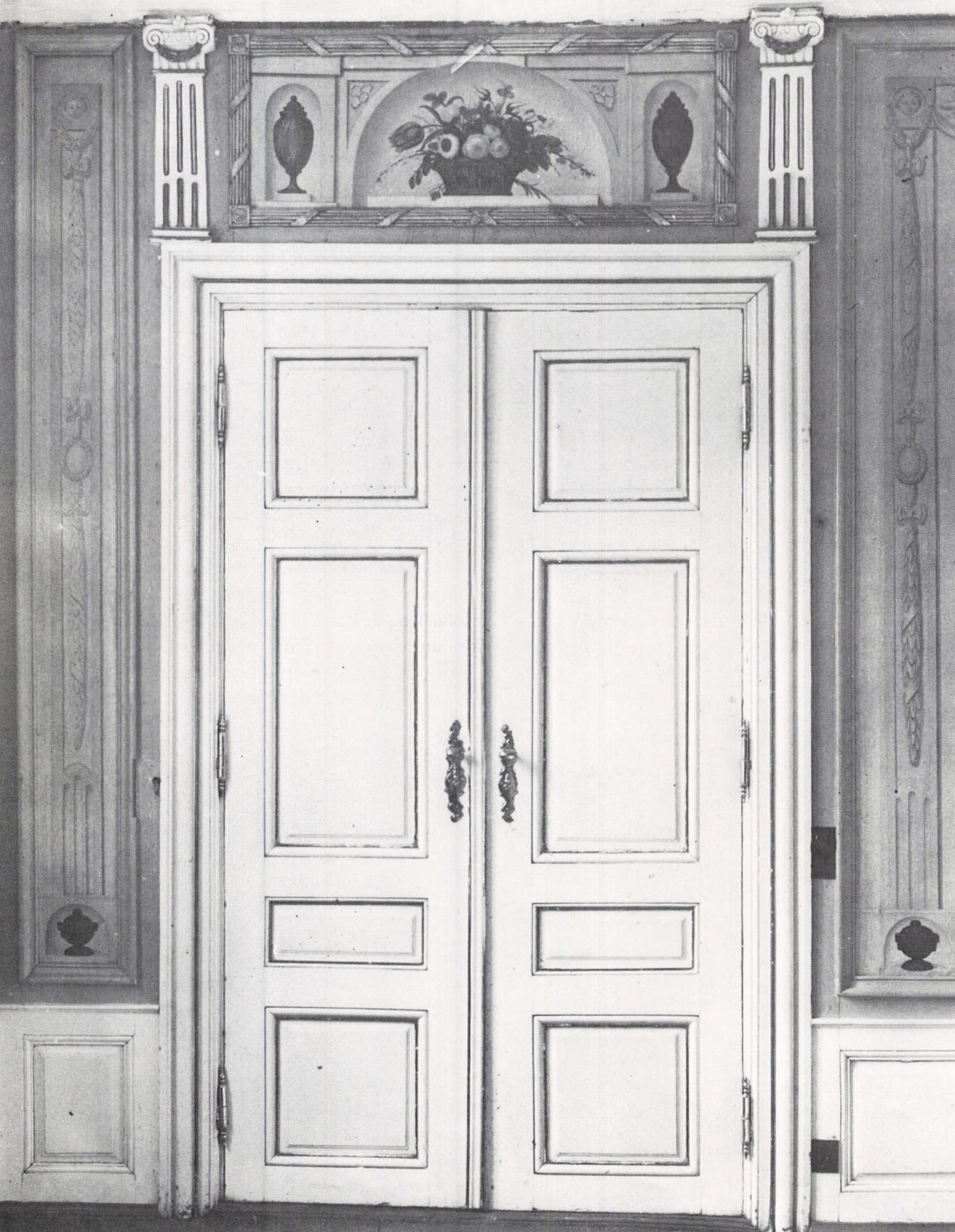
det var mere ladylike end olie. Men et par af familien drev maleriet lidt mere professionelt end det var almindeligt. En tysk kusine Erna Voswinckel var tegnelærerinde, og fars søster Ella Heide udnyttede det, hun havde lært som ung pige. Da onkel Rolf var stukket af med alle hendes penge boede hun på Skagen, hvor fiskerne var ivrige efter at lade hende male deres huse. Dels var hun mere prisbil-

lig end de store kanoner, Krøyer, Ancher etc., dels kunne de få hende til at male det hele med – også det på den anden side af huset. Hendes datter Maggie boede på Serridslevgård hele vinteren 1918, hvor hun malede og tegnede flittigt.

Fotografierne er både de sædvanlige dårlige amatørfotos taget med et primitivt Kodakapparat og professionelle fotografier. Vi børn blev fotograferet hvert år, så Grossmama i Tyskland kunne følge vores udvikling. Det var et større foreta-

gende, når vi skulle ind til fotograf Hansen og Bryde i Graven. (Denne noget makabre adresse blev senere lavet om til Teaterpassagen). Vi drog afsted mor, børn, barnepige og kufferter med nystrøget tøj, kamme, børster etc. Men så var resultatet også yderst tilfredsstillende.

Fotografierne af stuerne lod far tage af en professionel fotograf i 1919, inden vi rejste fra Serridslevgård, og billederne fra haven stammer hovedsagelig fra Danske Herregaardshaver 1933 bd. 6.

Hovedbygningen

I 1777 lod major Beenfeld bygge en ny midtfløj til hovedbygningen. Bygmestrene var sandsynligvis Anders Kruise fra Horsens og billedhuggeren Jens Hiernøe. De var begge elever af den berømte franske arkitekt N. H. Jardin, som var lærer ved kunstakademiet i København. Professor Otto Norn siger om Serridslevgård at den er et vigtigt monument i den jyske nyklassicisme og sandsynligvis den ældste herregård i Jylland i denne stil. Både i kraft af sin alder og sine fortrinlige formelle egenskaber indtager den en fremragende plads i den jyske klassicisme.¹

I et gammelt hus uden elektrisk lys, centralvarme, badeværelser eller wc måtte tilværelsen naturligvis forme sig anderledes end i huse med alle disse bekvemmeligheder. Men også møbleringen var anderledes.

Man sad inde i stuerne, borte fra vinduerne – i modsætning til vore dage – og møbelgrupperne var anbragt på rumme-

nes bagvægge. Denne placering skyldtes flere forhold, dels søgte man hen til kakkelovnene, hvor der var varmt, dels søgte man bort fra vinduerne, hvor der var koldt. Her var der forøvrigt heller ikke plads til møblerne, fordi fløjdørene var anbragt så tæt på vinduesvæggene, at der ikke kunne stå andet end konsoller og spejle. I kabinettet og kontoret var der siddepladser ved vinduerne og her mærkede man tydeligt, hvor upraktisk det var. For det første trak det fra vinduerne, fordi der ikke var dobbelte ruder men kun skodder og de kunne naturligvis ikke lukkes om dagen. For det andet sad vinduerne så højt, at man ikke kunne se ud ad dem, og lyset faldt forkert, når man sad tæt ved dem.

Om sommeren stod alle fløjdørene åbne, kun den ind til spisestuen var lukket, for her gik stuepigen og dækkede bord eller tog ud. Når dørene var lukket var den ene fløj fæstet ned i dørtrinnet med en skyder, ellers klaprede døren i blæsevej. Man gik altså kun ind ad den ene fløj og ikke sådan som det ofte ses på film, hvor selv tjenestefolk smækker begge fløje op, når de skal igennem. Om vinteren blev begge fløje kun åbnet ved middagselskaber, så der var plads til to personer ad gangen.

Mor delte skæbne med mange andre unge fruer på store gårde: De kom til færdigt møblerede huse, hvor de knap fik lov til at flytte en stol og her måtte de så lære at leve med svigermoderens tapeter

Fløjdørene med deres højsiddende messinghåndtag var vanskelige at nå for en lille pige. Når jeg ville ud af en dør, måtte jeg slæbe en stol frem, klatre op på den, åbne døren, bringe stolen tilbage og gentage processen på den anden side. Det gjorde unægtelig tilværelsen lettere, da jeg blev stor nok til at nå håndtagene. Fotografi på det kongelige bibliotek.

og gardinophængninger. Mor fortalte lidt misundelig om veninder, der fik udstyr helt efter deres eget hoved. Og svigerinden tante Ellas nymonterede hjem på Kragelund ved Århus må have stået for hende som en uopnåelig drøm med sin japanske havestue i sort lakering med rosa silkebetræk og med sin dagligstue i rustrødt fløjls med masser af klunker og draperinger. Det var nok et held, at mor ikke fik lov til at indrette stuerne på Serridslevgård efter sit eget hoved, men jeg kan godt se at det var lidt synd for hende.

I store huse har møblerne gode chancer for at overleve. Når de bliver så umoderne, at man ikke kan holde ud at se på dem i stuerne, bliver de flyttet ned på gæsteværelserne, hvor de vegeterer indtil de bliver så gamle, at de igen flyttes op i stuerne som antikviteter.

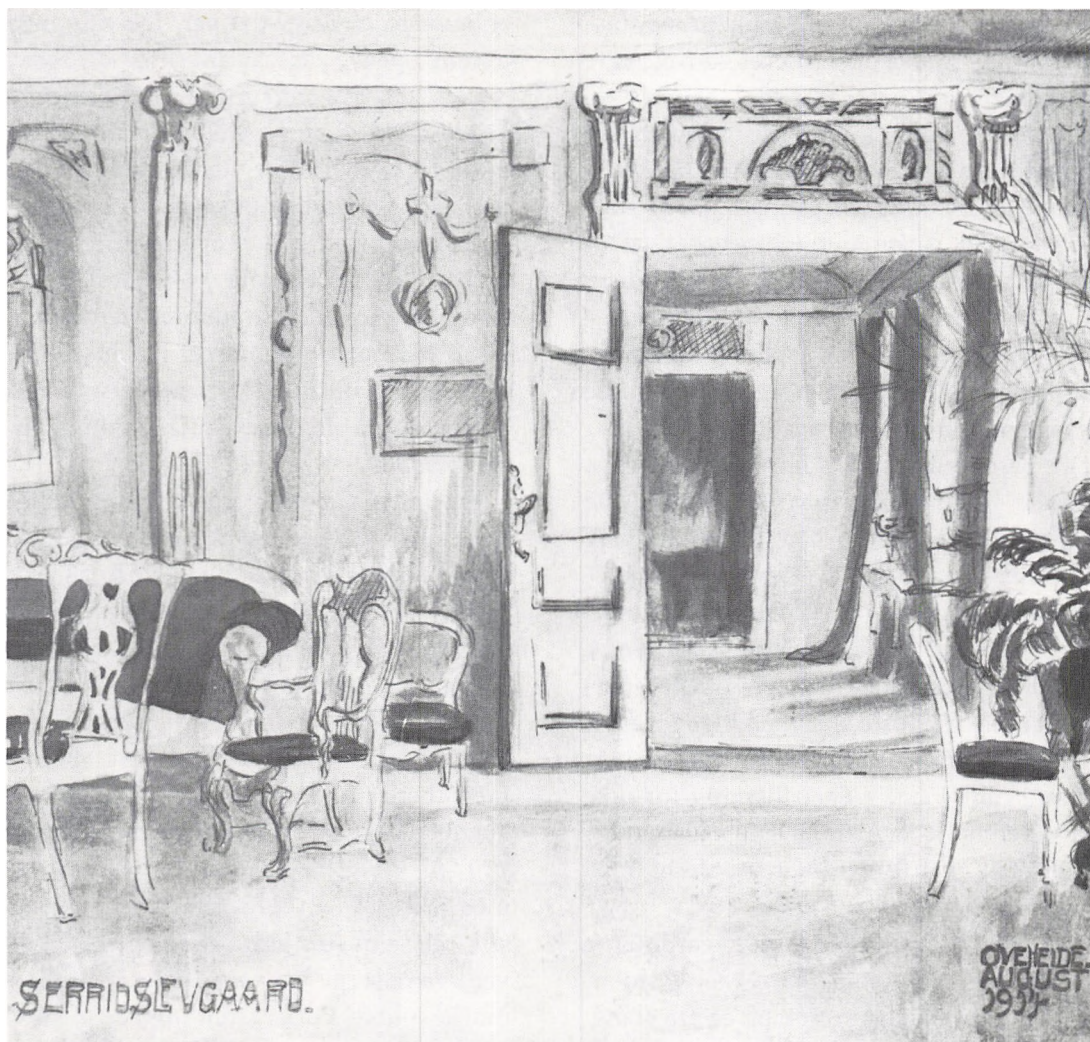
Til mors og fars bryllup i 1895 har stuerne på Serridslevgård fået en ansigtsløftning, det skete dog vistnok på bedstemors præmisser. Fornyetserne ser ud til først og fremmest at være foretaget ved hjælp af hvid maling og møbelbetræk. Da mine bedsteforældre kun boede på gården om sommeren, har de vel sagtens affundet sig med de forhåndenværende møbler. Auktionskataloget fra 1883, da bedstefar købte gården, er bevaret og af det kan man se, at møbleringen for størsteparten har bestået af mahognimøbler, som bedstefar købte en del af. Flere af de hvidmalede møbler i salen og havestuen er helt uforståelige stilmæssigt set, medmindre man forestiller sig dem i mahogni, og mor har fortalt mig, at f.eks. søjlebordet foran sofaen i salen var af mahogni under den hvide maling. De to eneste stuer, som var helt tidstypiske for 1890'erne var kabinettet og spisestuen, de er nok købt til brylluppet.

Det er sandsynligvis firmaet C. B. Hansen, det førende møbelfirma i Køben-

havn dengang, som har forestået nyindretningen. Bedstemor var vant til at handle med dem, de havde f.eks. indrettet Kragelund, da hendes yngste datter Ella blev gift. Og mor kunne huske, at der kom 3-4 sadelmagere fra København til Serridslevgård, hvor de boede en tid lang, mens de syede gardiner, betrak møbler etc. De var endnu ikke helt færdige, da forældrene kom hjem fra bryllupsrejsen, så mor gik hver morgen ned i det gæsteværelse, hvor de sad og arbejdede, for at se, hvor langt de var kommet. – Det ville iøvrigt også være helt i overensstemmelse med bedsteforældrenes danske indstilling at bruge et firma fra København fremfor at handle i Hamborg, skønt det nok havde været nemmere.

Bedstemor er sluppet let fra at vælge møbelstof, tæpper og gardiner. De var simpelthen ens i alle stuerne: Hårdt, blankt uldstof i et fladedækkende mønster, blot farvet ind i forskellige kulører: grønt i kabinettet, gult i havestuen, rødt i salen og brunt i spisestuen. Tæpperne var lys beige med brunlige strøbuketter og borter. De var syet sammen af baner og der lå løse baner oven på tæpperne, der hvor man gik mest. De blev taget bort, når der kom gæster. De lyse tæpper var en kilde til megen fortrædelighed. Hver våd hundepote og hver barnefod kunne ses og ustandselig lød det »tør fødderne«. Man kunne nok med noget besvær lære sine børn at tørre fødderne, men med hundene gik det ikke og mor hadede jagthundene lige så meget som far elskede dem.

På væggene hang der – foruden de sædvanlige familieportrætter – også en del gamle franske og italienske kobberstik, nogle af dem farvelagte, desuden de velkendte af Salys rytterstatue på Amalienborg slotsplads, af Københavns bombardement, af A. P. Bernstorff og af Lud-

Stuerne er placeret en suite med fløjddøre imellem. Her ser man fra salen ind gennem havestuen og til kabinettet. Salens vægdekorationer er malet på lærred i gråt og brunt, møbelbetrækkene er vinrøde. Tegning 1914 af Ove Heide.

vig 16.s henrettelse. Ingen fortalte mig hvad dette billede forestillede, så jeg undrede mig over at den tykke mand i skjortærmers så ud til at være meget ked af det.

Når man tænker på at gardinerne var anskaffet i 1895 var de egentlig meget beherskede uden de mængder af klunker, kvaster og opfæstninger, som var moderne dengang. Vi skiftede ikke mellem sommer- og vintergardiner, noget der ellers var meget almindeligt. I stuerne var der tre hold gardiner for hvert vindue: Inderst mod ruderne hang der fortræksgardiner af gult bomuldsstof i damaskmønster, de hang i små metalringe på tynde stænger med snoretræk, der endte i hvide porcelænsklokker med lodrette guldstriber. Disse gardiner blev trukket for om aftenen og så snart solen skinde. Datidens husmødre var meget bange

for at møbelbetræk etc. skulle falme, farverne har måske ikke været særlig ægte dengang.

Over fortræksgardinerne hang hvide blondegardiner der – såvidt jeg husker – blev sat fast med knappenåle på en træstang med påsømmet lampevæge til at stikke nålene i. Kun en smal kant af disse gardiner kunne ses, men de var de besværligste af dem alle. På loftet stod nogle store trærammer af nøjagtig samme størrelse som gardinerne. Rammerne var tæt besat med små søm med spidserne opad. Når gardinerne var vasket og stærkt stivede blev de fæstet op på disse rammer for at tørre. Det var et modbydeligt arbejde, man kunne næsten ikke undgå at rive sig til blods på de skarpe søm. Gardinerne skulle anbringes meget nøjagtigt, den mindste skævhed fik dem til at falde forkert når de blev hængt op. Og man skulle være meget forsigtig for ikke at rive det tynde blondestof i stykker; skete det, måtte gardinet repareres med fine, fine sting.

Ind mod stuen hang damaskgardinerne af samme farve som betrækket i stuen. De hang i tykke træringe på en træstang, som endte i en rund eller ananasformet knop. Stang og ringe var forgyldte i salen og havestuen, i de andre stuer var de af poleret, brunt træ. Gardinerne selv var syet af tredobbelt stof: Inderst et glat bomuldsfoer i en brunlig eller beige farve, dernæst et mellemfoer, som var helt skjult og som jeg aldrig har set, men som fik gardinet til at falde tykt og blødt. Ind mod stuen kom så det egentlige gardinstof af damask. Gardinerne var så lange, at de lå hen ad gulvet. De var kun pyntet med en snoet bomuldssnor i kanten af samme farve som gardinet.

Der var ikke urtepotter i vinduerne nogen steder, derimod stod der hist og her arrangementer af blomstrende planter

anbragt på en slags trapper. Det var gartnerens opgave dels at anbringe og forny dem – der var forsyninger af planter i drivhuset til dette formål – dels at vande og passe dem. Nogle steder stod der palmer enten i kobberpotter eller i grønmalde baljer. Palmerne var meget store og de stak, så man måtte gå i en stor bue uden om dem. Om sommeren var der vaser med afskårne blomster i alle stuerne undtagen i kontoret. Da jeg blev stor nok til det, var det mit arbejde at sætte blomster i vand.

Jeg var så vant til vores lyse, lidt kølige stuer, så jeg var ved at kvæles, når jeg besøgte skolekammerater i Horsens i de overlæssede interiører, som var moderne dengang. Det var især galt, når vi boede på Paladshotellet i København et stykke tid om vinteren. Her kunne jeg slet ikke ånde, syntes jeg. Paladshotellet var det mest berømte hotel dengang, som bekendt bygget af professor Anton Rosen i 1907-10. Han havde monteret værelserne med tekstiler i en slags sjællandsk almuestil, men i dystre grå, brune og sorte farver. Værelserne var tæt pakket med disse mørke, uldne stoffer, som lugtede af støv. Det gjorde ikke sagen bedre, at der rundt omkring var kaminer med kunstig ild bestående af gasflammer som fusede ud af brændestykkerne. De skulle formodentlig skabe hjemlig hygge, men de lugtede bare skrækeligt af gas.

Stuerne

Vi skelnede mellem stuer, værelser og kamre. Stuerne var opholdsrummene i midtfløjen inklusive spisestuen. Værelserne var sove- og gæsteværelser. Kamrene var folkenes soverum. Undtaget herfra var dog husjomfruen og fodermesteren, de sov i værelser, de har nok været for fine til at sove i kamre. Det var ikke rummenes størrelse, som var det afgørende, men derimod beliggenheden og hvem der boede i dem.

Planen, som er placeret på siderne 16 og 17, viser stuerne, sådan som de var placeret endnu i min barndom. *Entreen* danner – sammen med havestuen – midtaksen i huset, den fortsætter til havesiden ad den brede gang, til gårdsiden gennem porten ad den nye allé. Men så længe jeg husker var døren til havestuen blændet af et stort skab.

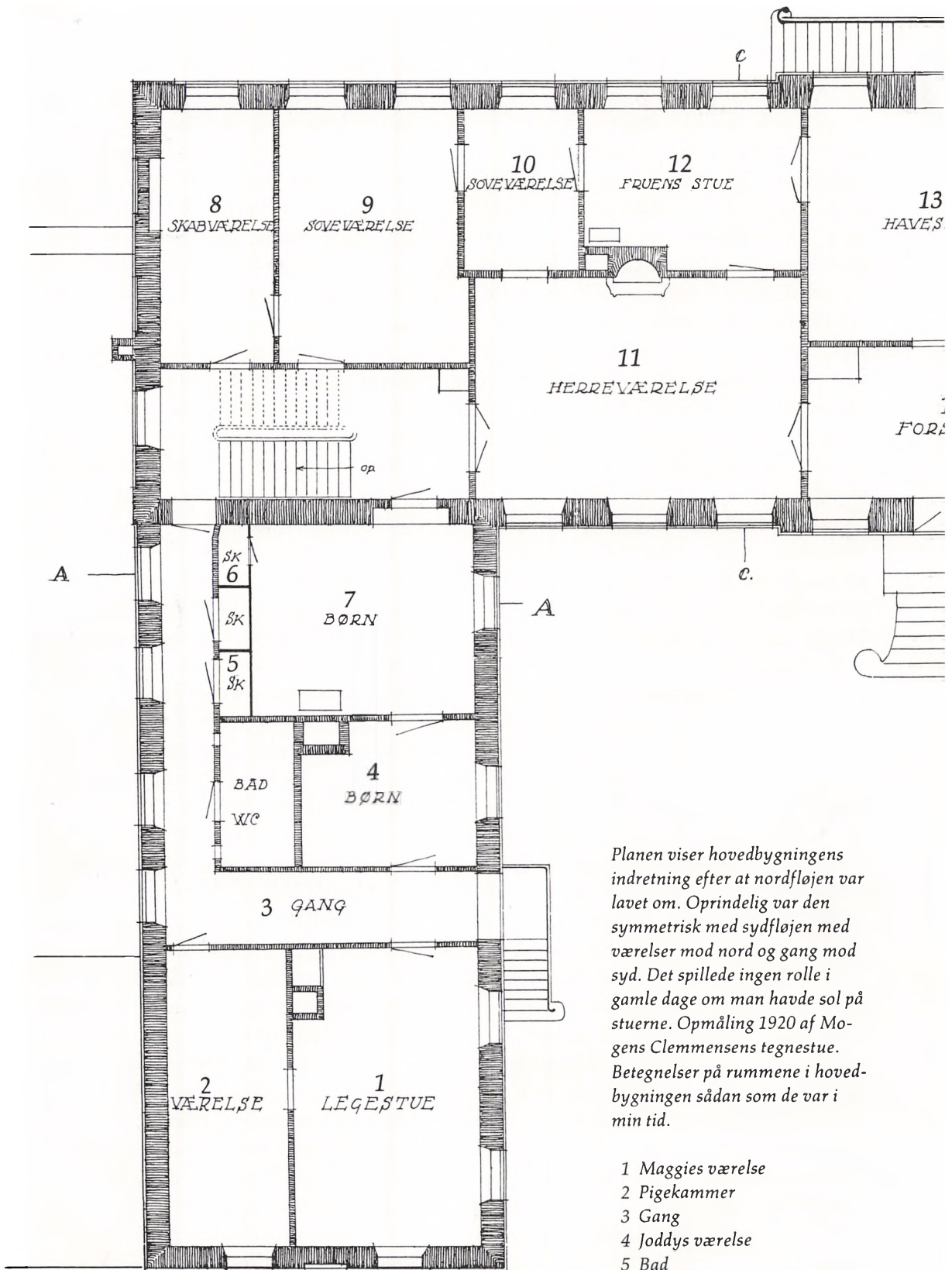
Over dørene hang der malede dørstykker, som havde deres egen historie: Min kusine, Maggie Heide fra Kragelund boede hos os vinteren 1918, hun malede de to dørstykker til far i julegave. De forestillede Flora og Pomona, og jeg stod – eller rettere lå – model til begge damerne, yderst diskret og sømmeligt anbragt med henholdsvis blomster og frugter til at dække de prekære steder. Det var faktisk et par meget yndige malerier, for Maggie var ganske talentfuld, men hvor blev mor vred. Hun erklærede at alle kunne se, at det var mig og hvad ville folk sige? Maggie skulle værsgo give gudinderne kjoler på. Det gik Maggies kunstnerære for nær og sagen var ved at gå i hårdknude, indtil en eller anden fandt på en genial løsning: Der blev klistret et stykke tyll på damerne, så de nu var ærbart dækkede og dyden var reddet.

Der var ingen kakkelovn i entreen, så der var hundekoldt om vinteren. Det

hjalp kun lidt, at der blev hængt et stykke rødt filt, svarende til gardinerne, foran døren. Halvmørkt var der også, den eneste belysning var en søvning ampel i loftet og et par lampetter til stearinlys ved spejlet lavet af bajonetter. Det blev om muligt endnu værre, da vi fik elektrisk lys. Far var mildest talt sparsommelig med det og mente, at en meget svag pære i loftet var tilstrækkeligt, og nu kom der slet intet lys ved spejlet. Det var et held, at damerne ikke pudrede og sminkede sig dengang. Og forøvrigt var det ikke anderledes på de andre gårde, der fandtes som regel heller ikke et sted, hvor damerne kunne nette sig efter en lang og kold køretur.

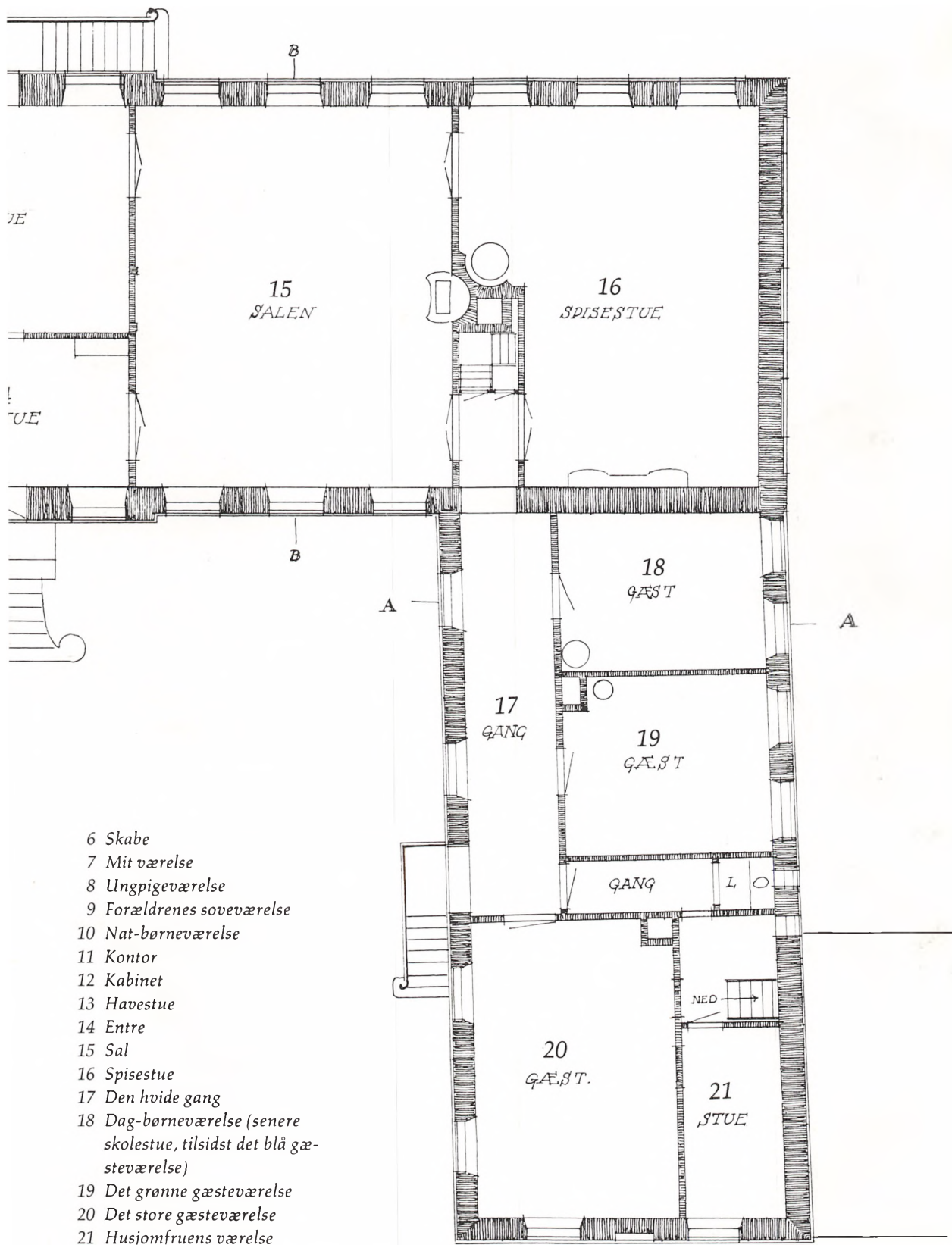
Gulvet i entreen var hvidskuret med en rød kokosløber. Mellem vinduerne var der knagerækker til det daglige overtøj, vi brugte ikke bøjler. I det store skab hang der pelse, støvfrakker etc. og i bunden af skabet lå køretæpperne: To skotskternede uldne til forår og efterår, et tyndt sommertæppe af glat, lysegråt stof, et regnjejrstæppe med sort gummi-overside og endelig vintertæppet af 24 ræveskind, som far selv havde skudt. Oven på tæpperne lå foderalet med fars høje hat. De to andre skabe lignede nærmest chatoller med skabslåger foroven og klap med vrider nenedunder. I min tid var de malet i en ækel bæ-farve, de har sandsynligvis været perlemalede nenedunder. Her opbevaredes handsker, hatte, slør etc.

Salen er den største stue med 3 vinduer til hver side og 4 fløjdøre. Den blev kun brugt ved selskaber, ellers var den blot gennemgangsstue. Det var et festligt rum med sine hvide og forgyldte møbler og vinrøde betræk og gardiner. Det smukkeste er vægdekorationerne, som stammer fra ombygningen i 1777. De er malet på lærred i grisaille farver, kun dørstykkerne er lidt mere kulørte. Da den nye ejer af

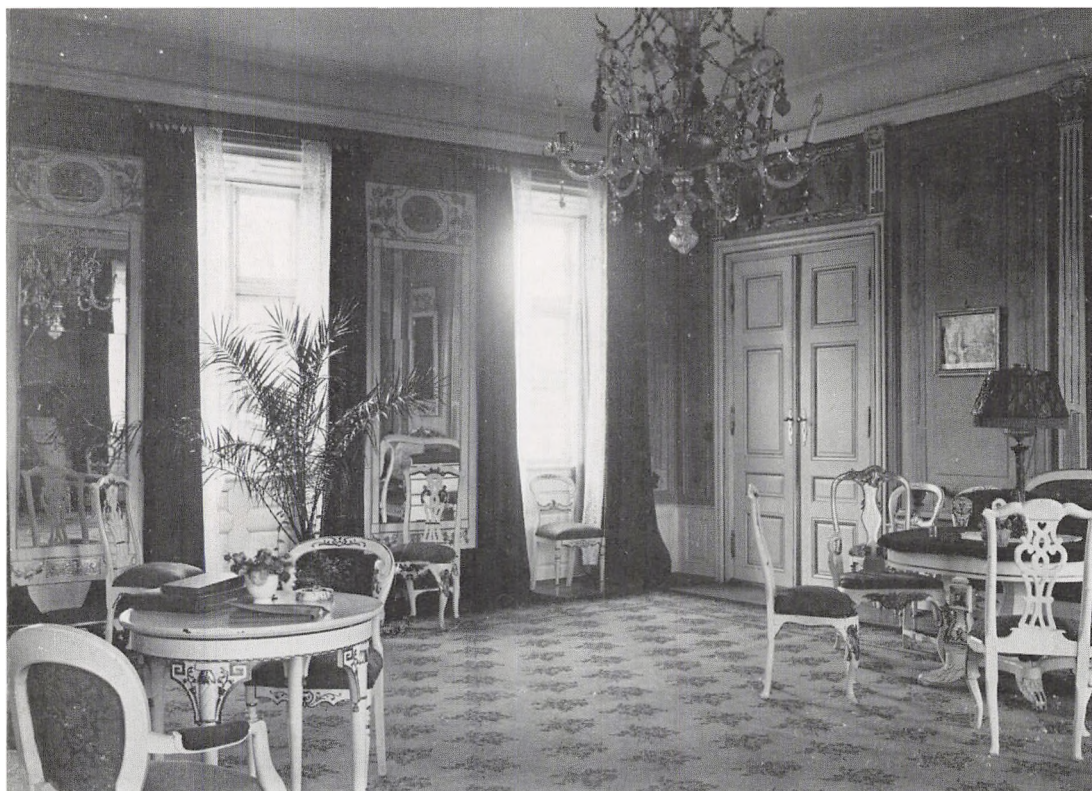

Planen viser hovedbygningens indretning efter at nordfløjen var lavet om. Oprindeligt var den symmetrisk med sydfløjen med værelser mod nord og gang mod syd. Det spillede ingen rolle i gamle dage om man havde sol på stuerne. Opmåling 1920 af Mogens Clemmensens tegnestue. Betegnelser på rummene i hovedbygningen sådan som de var i min tid.

- 1 Maggies værelse
- 2 Pige-kammer
- 3 Gang
- 4 Joddys værelse
- 5 Bad

- 6 Skabe
- 7 Mit værelse
- 8 Ungpigeværelse
- 9 Forældrenes soveværelse
- 10 Nat-børneværelse
- 11 Kontor
- 12 Kabinet
- 13 Havestue
- 14 Entre
- 15 Sal
- 16 Spisestue
- 17 Den hvide gang
- 18 Dag-børneværelse (senere skolestue, tilsidst det blå gæsteværelse)
- 19 Det grønne gæsteværelse
- 20 Det store gæsteværelse
- 21 Husjomfruens værelse

Bygholm kom på besøg hos os første gang, blev han så begejstret for disse vægdekorationer, at han bad om lov til at lade dem kopiere til salen på Bygholm. En malermester fra Horsens udførte arbejdet, men han har øjensynlig fundet de grå og brune farver for kedelige. I hvert fald blev resultatet temmelig kulørt og ikke særlig vellykket.

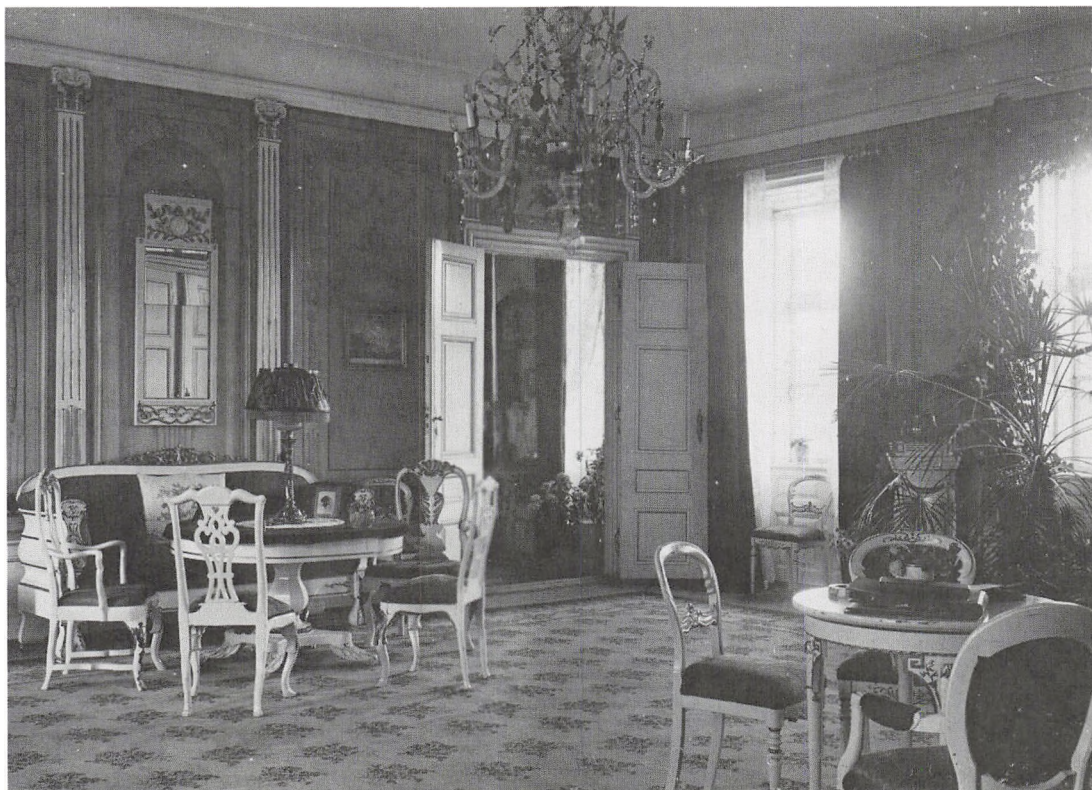
Møblerne var en blanding af rokoko, Louis seize og sen-empire, men takket være den hvide maling forlignedes de ret godt. De to pillespejle på vestvæggen nåede næsten gulvet, under dem stod to skamler. Over for spejlene stod et par runde pedestaler med en gibsbuste af Frederik 6. på den ene. Den må sikkert stamme fra major Beenfelds tid, ingen anden ville vel finde på en sådan dekoration, for køn var den langt fra. Men Beenfeld var soldat og en trofast tilhænger af kongen, hvis militære interesser jo er vel-

kendte. Loyalteten over for majestæten gav sig også udslag i det løjerlige vers over havedøren:

*Saa ofte Solens Pragt fra hine østre Banker,
Bag hvilke Tronen er, afbilder den og Gud.
Da være Gud og den et Maal for Dine Tanker
Og ær dem begge til dit Livets Lys gaar ud.*

Som barn syntes jeg det var noget slemt sludder, jeg tænkte naturligvis ikke på, at kongens residens lå øst for Serridslev-gård.

Vinduet mellem pedestalerne havde ingen gardiner men en slags lysthus af vedbend, som slyngede sig op ad et hvidmalet gitter. Foran de to midtvinduer stod store palmer i kobberpote og grønmalet balje. En tid lang stod klaveret på skrå i et hjørne, men her så det ikke godt ud. Det var svært at passe ind i den øvrige møblering, så det førte en omflakkende tilværelse.

Møblerne i salen var en blanding af stilarter fra rokoko til sen-empire, men ved hjælp af hvid maling og rødt betræk og gardiner kom der alligevel en helhed ud af det. Pillespejlene når så langt ned mod gulvet, at påfuglene kom ind fra haven og spejlede sig i dem. Fotografi fra 1919. Plan over stueetagen nr. 15.

Naturligvis havde Serridslevgård også sit spøgelse. Ingen magt på jorden skulle få den gamle husjomfru Jomme til at gå alene gennem salen efter mørkets frembrud, for her holdt »den hvide dame« til, samtidig med at hun også kunne ses nede på øen i haven. Det kunne tyde på, at det var frk. Gersdorff, som gik igen. Staklen

var, som før sagt, sindssyg og derfor prædestineret til at blive genganger efter sin død. For denne skæbne ramte vistnok først og fremmest folk, som var anderledes end andre. Jeg har selv oplevet at en genganger blev til. På Tyrrestrup boede en gammel dame, som i mange år var lænket til sin stol på grund af gigt. Kun få kendte hende, men hendes indflydelse mærkedes stærkt. Hun dominerede sine brødre, som sad rundt om på forskellige herregårde. De var alle ungarle og rygget gik, at det var fordi søsteren ikke syntes om de damer, som brødrene prøvede på at gifte sig med. Kort tid efter at hun var død hed det sig, at hun gik igen på Tyrrestrup.

Fra min tidligste barndom husker jeg svagt *den brune stue* bag ved salen. Den havde vinduer mod øst og syd, betræk og gardiner af gulbrunt ulddamask, men møbleringen husker jeg ikke.

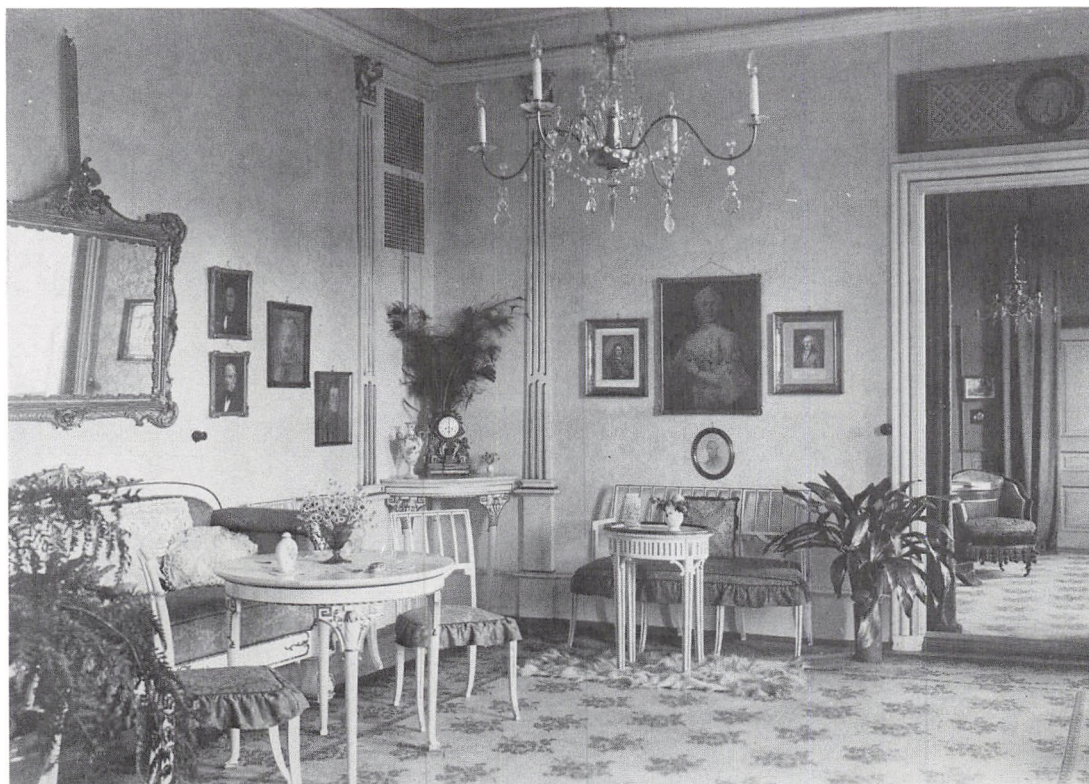
Bag dem lå spisestuen, som oprindelig må have været temmelig lille. Vistnok omkring 1910 lod far de to rum slå sammen. Vinduerne mod syd blev blændet og der blev sat imiteret gyldenlæder i vægfelterne. Det passede meget dårligt til Louis seize pilastrene, men gyldenlæder hørte sig til i en spisestue. Møblementet var sandsynligvis fra C. B. Hansen og anskaffet i 1895. Det var som spisestuer skulle være dengang: af poleret træ og med rørflettede stolesæder. Men heller ikke her var møbleringen gennemført stilren. På bagvæggen stod mors legetøjskab fra Hagen i såkaldt Bergisch Barock men med årstallet 1789. På vinduesvæggen hang to pillespejle, sandsynligvis fra 1777.

Ved døren ud til den hvide gang stod anretterbordet – på krydsben – med en messing-temaskine ovenpå. Den stod og boblede hyggeligt, når man kom ind til

Spisestuen er sandsynligvis anskaffet i 1895 og så ud som spisestuer skulle se ud dengang. Det imiterede gyldenlæder i felterne passer kun dårligt til Louis seize pilastrene og til mors legetøjskab fra 1789. De umagelige stole har rørfletning, katastrofal for en fløjlskjole. Lysekronen er fra omkring 1910, sidste skrig i hamret metal og matte-røde kupler. Ned fra den hang den pæreformede ringeklokke af brunt træ og med en hvid benknap til at trykke på. Fotografi 1919. Plan over stue-etagen, nr. 16.

morgenbordet, og her lavede mor eller jeg te til os.

Kakkelovnen var en rund, moderne tingest og ved siden af den stod en løjbænk, som jeg møjsommeligt havde fabrikeret i sløjdtimerne og som jeg stolt havde foræret mor og far. Det var virkelig pænt af dem at lade den stå fremme, for den var bestemt ikke nogen skønhedsåbenbaring.

Havestuen var hvid ligesom salen, men her var betræk og gardiner gule. Empirestolene var skrøbelige og de buede ben en vanskelig konstruktion. En overvægtig gæst risikerede at forsvinde ned under bordet fordi stolebenene skred ud under ham. Fotografi fra 1919. Plan over stueetagen nr. 13.

Havestuen var en lys og venlig stue med gult betræk og hvide møbler og vægge. I hvert fald var den lys om sommeren, når havedøren stod åben. Om vinteren var den udvendige persiennedør lukket og så var stuen mørk og skummel. Der har også tidligere været gult betræk på møblerne i havestuen. På loftet lå der i en kasse rester af et yndigt, majsgult silkestof, som efter hvad mor fortalte havde

været betræk i havestuen. Over fløjddørene er der gråmalede dørstykker med klassiske profilhoveder. Der var ingen kakkelovn i denne stue, så den kunne kun bruges om vinteren, hvis der var fyret i salen, så den kunne få varme herfra og fra kabinettet. Sofaerne i salen og havestuen var så høje, at man skulle være meget langbenet for at nå gulvet, når man sad i dem. Lærerinden frk. West elskede at sidde i disse sofaer, men da hun var meget lille, strittede hendes små ben lige ud som på en dukke. Klaveret stod en tid i havestuen, men under første verdenskrig blev det erstattet med et flygel. Engang forældrene var i København, bestilte de et flygel hos Hornung og Møller. Men der må have været lang leveringstid, for de glemte alt om flygelt indtil det arriverede en skønne dag til stor forbavselse for alle. På vinduesvæggen stod to Louis seize spejle og konsoller.

Kabinettet var den eneste ægte klunkestue i hele huset, sandsynligvis anskaffet til brylluppet i 1895. Det var vistnok almindelig skik, at den unge frue fik lov til at indrette kabinettet efter sin egen smag. Her var klunker og kvaster, møbler på skrå, portierer og imiteret rokoko efter 90ernes mode. På vinduesvæggen hang der et stort spejl i rokoko – ægte – over en konsol – imiteret. Mors skrivebord, også i falsk rokoko, stod på skrå ved vinduet. Oven på det stod en række kinesiske nikkedukker, som jeg desværre ikke måtte lege med. Men forøvrigt var skrivebordet temmelig uanvendeligt til praktiske formål, som så mange dameskriveborde dengang. Når mor skulle skrive breve, foregik det ved hendes chatol, som stod i kontoret. Den to-etages vindovn har kobber-rør og -låge. Lysekronen blev ikke, sådan som det var tilfældet med de andre kroner, lavet om til elektricitet, da vi fik det indlagt. Hvorfor ved jeg ikke. Om aftenen blev der stillet en petroleumslampe på bordet.

Man kan sige, hvad man vil om den forkætrede 90er-stil, men kabinettet var husets hyggeligste rum. Vi drak ofte te her om eftermiddagen og det var dejligt at komme ind efter en kold ridetur til en varm kop te foran ovnen, hvor brændeilden buldrede.

Kabinettet. Når en ung, nygift frue kom til et fuldt møbleret hjem fik hun som regel lov til at indrette kabinettet efter sin egen smag. Her er der gjort et forsøg på at skabe klunketids-hygge med alle møbler på skrå og magelige lænestole. Betrækket er her vissengrønt. Fotografi 1919. Plan over stue-etagen nr. 12.

Kontoret havde mahognimøbler bestrøket med mørkerødt fløj og ensfarvet blåt tapet med frise foroven. De fleste af møblerne stammede fra bedsteforældrenes hjem i Flensborg og de er sandsynligvis lavet af snedkermester Sauermann, han var den førende snedker i byen og leverede udstyret til de tre tanter, som blev gift med tyskere. Flensborgs snedkere var kendt for deres gode møbler af mahogni, som de fik fra Vestindien, måske hjembragt af bedstefars skibe. På væggen ind mod kabinettet stod der tidligere en almindelig kakkelovn. Far lod lave en kamin beklædt med gråt marmor, men man havde øjensynlig ikke megen forstand på at bygge kaminer dengang, for den røg forfærdeligt og var nærmest uanvendelig. Over den hang et rokokospejl svarende til det i kabinettet. Over dørene var der dørstykker med fugle etc. og på væggene hang der – foruden familiebilleder – opsatser af dyr, som far havde skudt.

Familiens bestand af bøger var meget beskedent. Den kunne rummes i en blændet døråbning, diskret skjult bag et tæppe. Bøger var ikke noget, man pralede med – som i vore dage. Da far blev syg og skulle hvile meget, blev der anskaffet en divan med et gyseligt tæppe i grøn-brun-beige farver af den slags, som man så alle vegne. Et orientalsk rygebord hørte med til ethvert velordnet herreværelse, den ornamenterede messingplade var af den slags, som englænderne kalder Benares brass. I et hjørne hang fars bøsser, jagtstole, jagttasker etc., patronerne lå i et aflåst skab. Far var yderst forsigtig med dem, ikke mindst da min bror begyndte at gå på jagt. Han var kun 10 år, da han fik sin første bøsse, men han fik indprentet, at forsigtighed i omgangen med skydevåben er den første betingelse for at blive en god jæger.

Kontoret – i dag ville man sige herreværelset – havde rygebord med messingplade og jagttrofæer på væggene, som det hørte sig til. Her kom forvalteren ind hver morgen for at tale med far og her blev folkene tilkaldt i særlige anledninger. Møblerne er af mahogni og betræk og gardiner af rødt fløj. Fotografi 1919. Plan over stueetagen nr. 11.

I kontoret var der gjort forsøg på at skaffe vinduespladser, dog uden større succes. Der stod to flugstole på skrå beklædt med blomstret plyds, og om vinteren blev der hængt røde filtæpper under vinduerne som værn mod træk.

Vi drak undertiden te i kontoret om eftermiddagen, og om aftenen sad vi omkring det runde bord foran sofaen, forældrene lagde kabale og vi børn læste eller jeg syede. Om sommeren var vi der ikke ret meget.

Sove- og gæsteværelser

I nord- og sydføjens gavle er der et stort værelse med et smalt kammer bagved, en type, hvis brug ikke er klarlagt, men som også findes andre steder.

I forældrenes soveværelse var møblerne malet lysegrønne med småfugle på grene af blomstrende vilde roser, sengetæpperne var dobbeltvævede i rosa og lyseblåt. Det må have set sjovt ud at se far gå i seng midt i al denne rosenrøde romantik iført natskjorte og skægbind. Møblerne stammer sikkert fra mors udstyr. Det ville vist ligne bedstemor dårligt at købe møbler med pipfugle på rosengrene. Men de var gode repræsentanter for den romantiske indstilling til ægteskabet, som Victoriatidens unge piger fik indprentet. I Frankrig var det skik at bruden sørgede for soveværelsesmøblementet, og de gamle, westphalske familier, som mor

hørte til, var stærkt påvirkede af fransk kultur. Da Grossmama døde, arvede mor sine forældres ægtesenge i napoleonsk empire. Mors nattøj lå oven på sengetæppet, diskret skjult i en nattøjspose – en udmærket julegave, f.eks. med broderet »god nat« omgivet af blomster. Bag sengene hang et draperi af tyndt, blankt, rødt uldstof, de sidste rester af fortidens sengeomhæng, nu kun et støvsamlende relikvium uden praktisk formål.

Der var skodder for vinduerne, som til mors fortvivlelse blev lukket tæt til om natten. Hun ville helst sove for åbne vinduer, men det ville far ikke og det blev naturligvis som han ønskede.

I det ene vindue hang en læderrem, som far brugte til at hvæsse sine barberknive på, senere fik han maskine. Barberkosten var af grævlingehår, det syntes vi børn var spændende, for grævlingen er et sky og mystisk dyr, som man kun meget sjældent får at se.

Mors toiletbord stod på bagvæggen, så hun måtte sidde med ryggen til lyset, men det betød vist ikke så meget, for en virkelig dame sminkede sig ikke og frisuren kunne klares med et minimum af lys. Toiletbordet var af den sædvanlige slags med et spejl ophængt mellem hylder. Til sådan et toiletbord hørte et broderet sæt bestående af forskellige små klude til at lægge på hylder og opsatser. Et af dem står uudsletteligt prentet i min erindring. Lærerinden havde købt det påtegnet i en broderiforretning i Horsens og jeg blev sat til at brodere det til jul. Det var et unikum af hæslighed med meget røde sommerfugle på meget grønne blade, men mor brugte det trofast.

I 1909 blev det lille kammer bag soveværelset indrettet til *ungpigeværelse* til mig sådan som mødre dengang syntes deres døtre skulle bo. Jeg har set adskillige af typen mere eller mindre elegante, men

altid i rosa og hvidt. Maler Andersen fra Serridslev kom i funktion, han tapetserede værelset med et hvidt tapet med lyserøde rosenknopper og malede de møbler hvide, som blev hentet ned fra pulterkamre og gæsteværelser, blandt andet en Louis seize topseng med forgyldt fjerbusk. (Den seng kom mig forøvrigt til god nytte under den tyske besættelse. En nat kom en hel masse tyske soldater myldrende ind i min lejlighed i København og arresterede mig, jeg var mistænkt for at have hjulpet sabotører. Tyskerne undersøgte lejligheden grundigt, men de fandt heldigvis ikke nogle meget kompromitterende papirer, som lå gemt i hulrummet under sengens fjerbusk). Stuens gardiner og sengeomhæng var af stivet, hvidt bomuldsstof med små hvide klunker i kanten. Et par af billederne på væggen husker jeg tydeligt. De hed Kongen af Roms første Parade og Kongen af Roms første Skridt, i en gyselig, sødladen, forløren empirestil. Men jeg elskede dem.

Vores første *nat-børneværelse* lå på den anden side af forældrenes soveværelse, her stod der, foruden tremmesengene kun et gråmalet skuffedarium og et bord med natlampen på. Den var et vigtigt inventar, som bestod af en hvid porcelæns-skål fyldt med olie. Oven på olien flød en flad lysestump med en lille væge midt i. Natlampen lyste kun ganske svagt, men vi syntes det var hyggeligt og vi hylede i vilden sky, hvis den slukkedes.

I hovedbygningens fløje eksisterede den barokke inddeling endnu i min barndom. Den var helt symmetrisk uden hensyn til verdenshjørnerne, sådan at gangen i nordfløjen lå mod syd og værelserne mod nord. Man havde ikke sans for sol i stuerne i gamle dage, symmetri var vigtigere.

Sydfløjens gang havde hvide vægge, 25

hvide gardiner, hvidt træværk, en broget kludeløber, vævet i Skagen og hvidskuret gulv, som stuepigen lå på knæ og skurede hver lørdag. Den bar sit navn *Den hvide Gang* med rette. Det var en typisk herregårdsgang domineret af de to store, perlemaledede linnedskabe. Det ene var til folkenes lagner etc., som blev administreret af husjomfruen, det andet var til herskabets linned og det var mors domæne. Under hylderne på dette skab var der fæstet smalle strimler af hvidt kannevas hvorpå der med røde korssting var broderet – på den ene halvdel af skabet:

*Blitzblank des Spinnes Holz,
Das Linnen blüthenrein.
Das soll der Hausfrau Stolz,
Der Hausfrau Freude sein.*

Og på den anden halvdel, frit efter Schillers *Das Lied von der Glocke*:

*Die Hausfrau herrscht weise
Im häuslichen Kreise,
Und mehrt den Gewinn
Mit ordnendem Sinn.*

Langt tilbage i skabet gemt bag duge og lagner lå en bunke chemiser og bukser fra mors udstyr. De var nok i tidens løb blevet så umoderne, at hun ikke ville gå med dem. Men Grossmama var af den gamle skole, hun mente at et udstyr, og ikke mindst brudens undertøj, skulle vare for livet.

Linnedskabet var virkelig der *Hausfrau Stolz*. Alt lå ordnet i sirlige stabler ombundet med smalle, røde, stivede bændler og der blev lagt megen vægt på at vaske-tøjet blev lagt præcist sammen og rullet nøjagtigt, så der ikke kom uorden i stablerne. Mor fortalte, hvor Grossmama havde været ked af, at hun aldrig kunne få sit linnedskab til at se ud, som hun ønskede. Det var skik i Hagen at tanter, veninder etc. kom sammen efter en stor-

vask for at lægge tøj sammen til rulning. Men hver og en havde sin bestemte mening om, hvordan det skulle gøres, så resultatet blev sørgeligt uens.

Der var to dybe skuffer under linnedskabet. I den ene lå der klude klippet i strimler og rullet sammen til nøgler. De blev sendt til Skagen, hvor de blev vævet til kludetæpper. Såvidt jeg ved var det Marie Krøyer, malerens svenske kone, som i høj grad påvirkede kunstnerkolonien deroppe med sin Karl Larsson prægede smag. Den anden skuffe var langt mere spændende, her lå karnevalsdragterne, en kongekåbe med »ægte« hermelinskanter, en pragtfuld kongekrone, en bondepigedragt af den sædvanlige slags, pufærmer, sort fløjlslivstykke, kort skørt med guldborter etc. Altsammen ting som var storartede at lege med på en regnfuld dag.

Foruden linnedskabene og et par lave Louis seize skabe stod der også i gangen en servietpresse af brunt, poleret træ, den lignede nøjagtigt dem, man ser på hollandske 1600tals interiører med to vandrette plader, der kunne skrues sammen. Mellem dem blev borddugen lagt i pres efter hvert måltid, men aldrig servietterne. (Navnet servietpresse kan muligvis stamme fra de »brækkede« servietters tid.² Men vi brugte aldrig kunstfærdigt opsatte servietter, heller ikke til selskaber). Over for skabene stod der en Louis seize stol, svarende til dem i entreen. På væggene hang der et par gamle kobberstik og et grimt, moderne ur i 8-kantet brun ramme.

De lave, barokke døre i den hvide gang førte ind til gæsteværelserne. Som på de andre herregårde jeg kendte var de møbleret med forhåndenværende ting uden noget forsøg på at gøre dem stilrene eller ensartede. Men måske netop derfor besad de den uprætentiøse hygge, som selv den

dygtigste indendørsarkitekt ikke formår at skabe. Foruden sengene, vaskebordene etc. var der altid en sofagrube, så gæsterne kunne hygge sig der, når de trængte til at komme lidt væk fra værtsfolkene.

De to gæsteværelser mod syd var oprindelig frk. Gersdorffs. Neden for vinduerne var der indrettet en hønsegård, så hun kunne more sig med at sidde og se på hønsene. Men når hun fik et af sine raseri-anfald blev hun spærret inde på øen nede i haven. Her ligger et lille stenhus med et vindue ud mod vandet. Øen kunne spærres af og man sejlede ud med mad, som blev rakt ind gennem vinduet til hende. Det var barske vilkår, men hun var vist ikke helt ufarlig, når anfaldene kom over hende. En dag, hun var til middag i Vær præstegård, greb hun f.eks. pludselig sin kniv og råbte til sin bordherre: »Jeg kan ikke lide Deres næse, provst. Nu skærer jeg den af«. Heldigvis var selskabsdamen hurtig i vendingen og den provstelige næse blev reddet. Historierne om frk. Gersdorff stammer fra forpagter Lillienkiold, som har fortalt far dem.

Gæsteværelserne havde navne efter vægfarve, størrelse eller måske efter en gæst, som havde boet der i længere tid. Vi havde således det blå og det grønne gæsteværelse, det store og Maggies værelse. Nogle af dem brugtes til skiftende formål. Således var det *blå gæsteværelse* en tid lang dag-børneværelse, derpå skolestue og til sidst igen gæsteværelse. For enden af gangen lå det *store gæsteværelse*, der var et stort, hyggeligt rum med sofaplads og skrivebord, et smukt Louis seize møbel, som nok oprindeligt har stået i stuerne. Da forældrene arvede Grossmamas senge blev pipfuglesengene flyttet hened. I standkisten var der mange spændende ting, hovedsagelig fra Hagen.

Mor har haft mange mærkelige sager med fra sit barndomshjem. Blandt andet to pragtfulde Louis seize kjoler, den ene står nu i den gamle By i Århus efter at have tjent som karnevalskostume så længe jeg kunne passe den. Den anden blev syet om til vattæpper!! Desuden lå der et par quiltede rokokoskørter, et perlebroderi til en kakkelovnsskærm, kraver og underskørter i pragtfuldt fransk og engelsk broderi, som jeg fik lov til at slide op til sommerkjoler.

På væggen over kisten hang et maleri, som far i et svagt øjeblik havde købt af en omvandrende »kunstner«. Det var et typisk såkaldt Trommesalsbillede: et lille bondehus med stokroser ved en stille skovsø. Der plejede at være en kronhjort på den slags motiver, men den manglede her. På de andre vægge hang der store, gamle kobberstik.

Bag det store gæsteværelse lå *husjomfruens værelse*, et smalt kammer med dør ud til køkkentrappen.

I modsætning til sydføljen, hvor den gamle inddeling er bevaret, så blev *nordfløjen* ændret radikalt engang under første verdenskrig, men jeg erindrer endnu den oprindelige indretning, symmetrisk med sydføljen. Før ombygningen var nordfløjen temmelig ubrugelig set fra herskabets synspunkt. Fodermesteren boede i et af nordværelserne og der lugtede stærkt af kostald. Det var måske derfor, at der var bygget en skillemur tværs over gangen, så der ikke var nogen direkte forbindelse til midtfløjen. Men nu blev der kun adgang til gavlens gæsteværelse gennem borggården, så det var ret uanvendeligt i hvert fald om vinteren.

Far lod hele indretningen ændre således at gangen blev flyttet mod nord og der blev indrettet et badeværelse og wc. *Gangen* var hvid med korte, gennemsigtige blå gardiner fra den svenske hem-

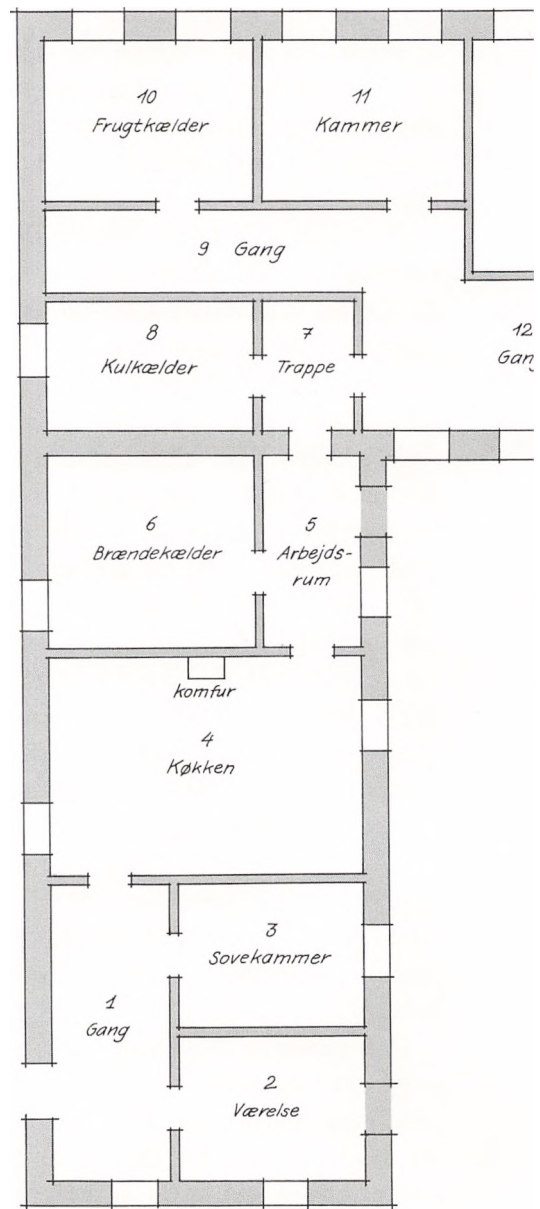
sløjdforretning i Hovedvagtsgade i København, som Britta Drewsen etablerede. Det var den, som senere blev til Illums Bolighus. Gangen havde rød kokosløber og silhouetter i sorte rammer på væggene.

Badeværelset havde en kobberovn, som blev fyret med brænde. Det var en kolossal forbedring fra de primitive badeindretninger, vi havde haft tidligere, og ikke mindst fra det iskolde *das*.

Jeg fik et stort *værelse mod syd*, som jeg indrettede efter mit eget hoved og ikke som et ungpigeværelse egentlig burde se ud. Der er altid gode ting at finde i et gammelt hus, så jeg gik på jagt i gæsteværelser og pulterkamre og fandt blandt andet en dejlig tre-etages Louis seize ovn, der lå som en bunke plader i kælderen.

Ud mod gangen lå et mindre værelse, som min bror Joddy brugte, når han var hjemme. Men han var som regel ude som landvæsenselev på forskellige gårde og landbrugsskoler.

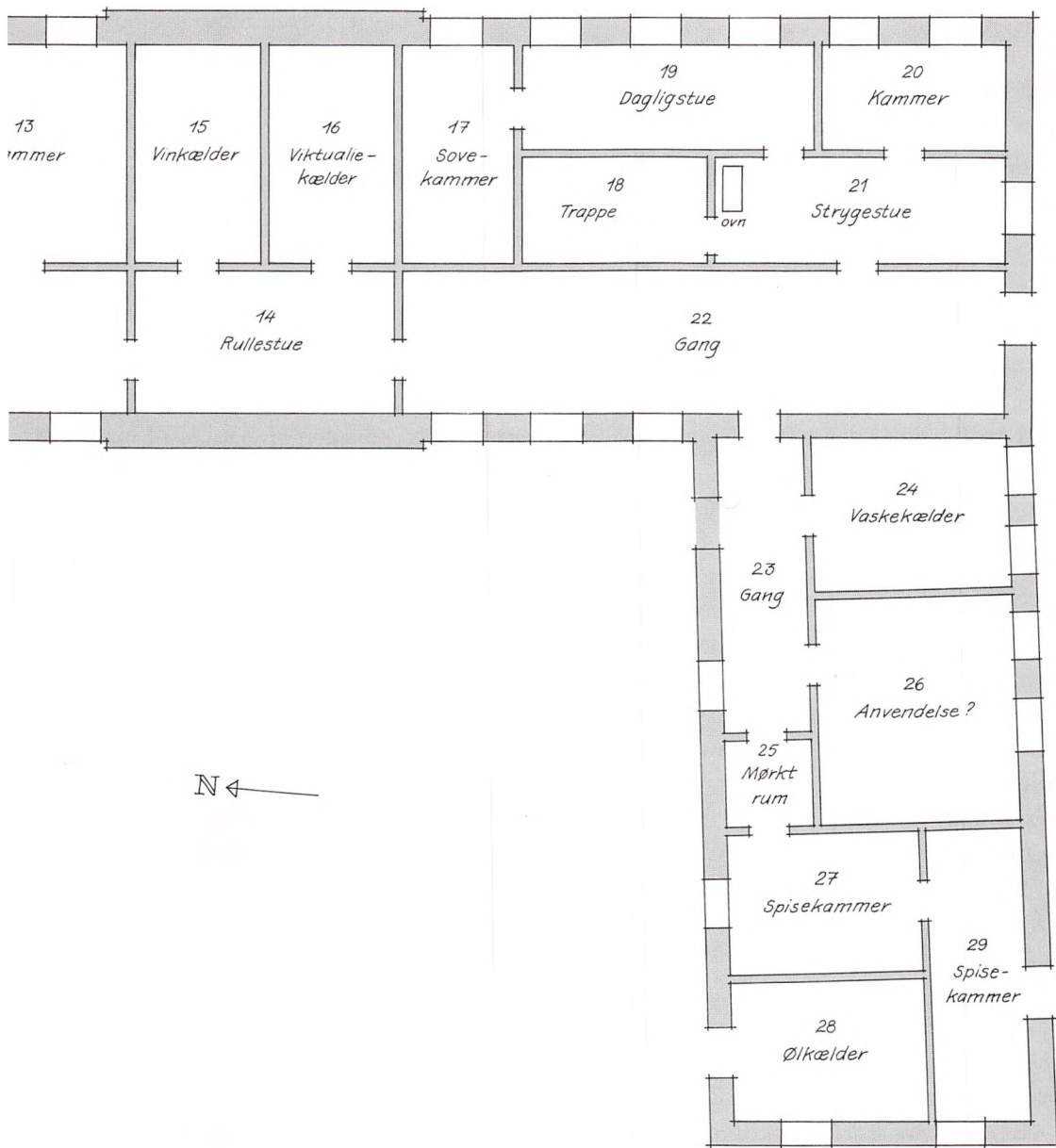
Det eneste, som ikke blev ændret ved ombygningen var det store gavlværelse med kammeret bagved. Den indvendige jomfru havde *kammeret*, og gæsteværelset, som nu var brugbart, fordi der nu var direkte adgang til midtfløjen kaldtes for *Maggies værelse*, fordi min kusine Maggie Heide boede her en hel vinter. Det var møbleret på almindelig gæsteværelse-facon med et sofa-arrangement og en mahogni-himmelseng med 4 stolper.

Hovedbygningens kældre før 1919.

Kældrene er alle i samme niveau – i modsætning til hovedbygningen iøvrigt, hvis midtfløj er lidt højere. Jeg mener derfor, at kældrene kan stamme fra samme periode som sidefløjene, dvs. efter 1692.

- 1 Gang
- 2 Jommes værelse, aftægtsstue for husjomfruen. Opr. var der dør til borggården
- 3 Sovekammer til malkepiger, senere til kontrol-assistent
- 4 Gammelt køkken
- 5 Her pudsede kusken fodtøj

- 6 Brænde
- 7 Trappe til soveværelser
- 8 Kul
- 9 Gang
- 10 Frugtkælder
- 11 Elevkammer
- 12 Gang. Vinterplads for stedsegrønne planter fra terrasserne
- 13 Kuskens kammer
- 14 Rullestue
- 15 Vinkælder
- 16 Henkogte sager, syltetøj etc.
- 17 Sovekammer for kokke- og stuepige

- 18 Trappe til den hvide gang
- 19 Pigernes dagligstue, fælleshjemmet
- 20 Husholdningselevens kammer
- 21 Strygestue
- 22 Gang med dør til haven
- 23 Gang med vandhane og kar
- 24 Gammel vaskekælder. Her var »de hule bjælker«
- 25 Mørkt rum
- 26 Dette rums anvendelse husker jeg ikke
- 27 Spisekammer med saltkar etc.
- 28 Ølkælder med udgang til borggården
- 29 Spisekammer med trappe til køkkenet

Kældrene

I sydfløjens kælder var der en dør til haven, den brugte pigerne når de skulle fra deres kamre til køkkenet. Ved siden af lå et gammelt *vaskerum* med en gruekedel og et gammelt badekar, som pigerne undertiden brugte. Loftsbjælkerne var udvendig beklædt med træbrædder, så det lød hult, når man bankede på dem. Om disse bjælker fortalte far en dejlig historie: Dybt inde i Nederskoven, en sumpet skov syd for haven lå der i gamle dage en røverhule. En af røverne havde taget plads som møllersvend i den vindmølle som tidligere lå på bakken over Blirup vandmølle. Landevejen til Horsens gik dengang gennem hulvejen ved Blirup, og når møllersvenden så et vogntog af købmænd med deres varer nærme sig hulvejen, stillede han møllevingerne på en bestemt måde. Det kunne ses af røverne i Nederskoven; de lagde sig på lur, overfaldt og dræbte købmændene og bragte tyvekosterne til hulen, hvor de kostbareste af tingene blev skjult i de hule bjælker. Min bror og jeg tvivlede ikke et sekund på, at historien var sand, vi kunne jo selv høre, at bjælkerne var hule. At det udvendige trælag eventuelt kunne være en beskyttelse mod dampen fra vaske rummet, tænkte vi heldigvis ikke på. Og endnu da jeg var en stor pige, kriblede det ned ad ryggraden, når jeg red gennem hulvejen i skumringen.

Upraktisk nok var der ikke indlagt vand i selve vaskekælderen, men kun i gangen udenfor. Iøvrigt var der *viktualierum* og *spisekamre* med saltkar og flueskabe. Oven på skabene stod store fade med nymalket mælk. Når der skulle skummes fløde til herskabet foregik det ved, at man dypede bagsiden af den store, flade skummeske let i fløden. Det som hang ved blev strøget af med en finger ned i

flødekanden. Bag spisekamrene lå *ølkælderen*, der kun havde indgang fra borggården. Her stod 5-6 store ølankre på bukke. Der var fri adgang for folkene til at hente så meget øl de ville.

Strygestuen lå i midtfløjens kælder. Den cylindriske strygeovn stod i en niche, på ovnen var der 6 eller 8 skrålader til at stille strygejernene på. Efter en storvask blev der stillet strygebrætter op, de stod ikke fremme til daglig. På hvert bræt stod en strygefod til at sætte de varme jern på og ved siden af lå en klud med en lysestump indeni. Jernstrygejernene kunne blive ru på undersiden, så de hang fast i tøjet, især når det var stivet. Det hjalp at gnide jernet med stearinen, som jo smeltede i varmen og sivede ud gennem kluden.

I *rullestuen* stod den store, gammel-dags rulle. Oven på rullestokkene lå en kasse med kampesten i for at gøre den rigtig tung. Der måtte da også to mand til at trække den, det var et par gamle daglejere, som havde dette job. Når der skulle lægges en ny stok ind, måtte kassen vippe op, og så trillede kampestenene ned i den anden ende med et brag, som kunne høres over hele huset. Det var husjomfruens arbejde at lægge rulletøjet om stokkene og det skulle gøres meget præcist. Tøjet lå i to-mands tøjkurve og mor og jeg havde lagt det sammen forinden oppe i spise stuen. Også dette arbejde krævede stor nøjagtighed.

Bag rullestuen lå *vinkælderen* og et rum til syltetøj og henkogte sager. Der var også en bred gang, hvor de stedsegrønne planter fra terrasserne opbevarede om vinteren. Og foruden kamre til kusk og elever var der frugtkælder og en trappe op til soveværelserne.

I nordfløjen var der blandt andet et gammelt køkken med et fritstående komfur, og i gavlen blev der indrettet et kam-

mer til husjomfruen, da hun blev pensioneret på grund af alder.

Nogle af folkene sov i kældrene under hovedbygningen. Her var der jernstænger for alle vinduer; hvis huset brændte ville det være meget vanskeligt at slippe ud. Men det tænkte man ikke over, forholdene på Serridslevgård var ikke anderledes end andre steder. Der var ikke kakkelovn i kamrene, mandfolkene kunne sidde i deres spisestuer om aftenen og pigerne havde en dagligstue, som kaldtes *fælleshjemmet*, det lå bag ved strygestuen. Her var meget hyggeligt, mellem vinduerne stod en sofa med bord foran og stole omkring og med en hængelampe over bordet. Under det ene vindue stod en forhøjning, hvor man kunne sidde og se ud i haven. Der var også en kommode fuld af nips, fotografier, julekort etc. Pigerne broderede hardangersyning og stoppede strømper, når de havde fri. Jeg har aldrig set dem sy skræddersyning og jeg har aldrig set en pige komme med en symaskine. Eller de sang og spillede på cither, et udmærket instrument og meget nemmere at spille på end klaveret, som jeg døjede med oppe i stuerne. Man skubbede blot nodebladet ind under strengene, så var der ikke noget at tage fejl af. Af sangene husker jeg Hjalmar og Hulda og en meget gribende en om Edelweiss, hvis indhold jeg dog har glemt. Pigerne – og forøvrigt også karlene – sang meget mere end folk gør nutildags. Pigerne måtte ikke synge oppe i stuerne, men der var jo andre steder nok, hvor de kunne synge og tralle dagen lang.

Men der var også andre spændende ting i *fælleshjemmet*, f.eks. de vidunderlige, kulørte hæfter Buffalo Bill og Nick Carter, de var strengt forbudt oppe, men hvad gjorde det, når man kunne læse dem i fred og ro i *fælleshjemmet*. Familiejournalen blev holdt specielt for pigerne.

Nøgler

Der var flere aflåsede rum i kældrene; far havde nøglen til vinkælderen og husjomfruen havde nøgler til spisekamrene og rummet med syltetøj og henkogte sager. De andre nøgler havde mor. Hun gik rundt i huset med en nøglekurv i hånden – eller hun stillede den fra sig og glemte hvor. Det kunne tage tid at finde den igen. Nøglekurven var lille, men prægtigt udstyret med svungne sider, høj hank og klunker og kvaster, hvor det kunne lade sig gøre – et skoleeksempel på 90ernes klejnkunst. Der var endnu en vis symbolik forbundet med begrebet nøgler. På en fynsk herregård har jeg oplevet, at ejeren under et middagsselskab undskyldte sig over for gæsterne, fordi han måtte forlade bordet inden middagen var forbi – han skulle på løvejagt i Afrika. Meget ceremonielt overrakte han sin kone husets nøgler med et par formanende ord om at vogte det godt. Nøglerne var ikke alene redskaber til aflåsning, de var også symbolet på husmoderens magtområde. Man kommer uvilkårligt til at tænke på middelalderens kvindebælter med nøgler, kniv etc.

Lofterne

I dårligt vejr blev vasketøjet hængt op på loftet til tørring, men pigerne havde strenge ordrer til aldrig at lade tøjet hænge deroppe julen over. Det betød lig i huset sagde far, han var – som sønderjyde og oven i købet af sømandsslægt – meget overtroisk.

På det store loft stod endnu maskineriet til tårnuret, helt rustent og ubrugeligt, på gulvet lå de tunge urlodder med kroge foroven. Det er disse urlodder, som mange steder er antaget for de vægte, der blev hængt på benene af bønder, som red træhesten. Den skrøne har jeg dog ikke hørt på Serridslevgård.

Pulterkamrene var spændende at gå på opdagelse i. På det ene opbevarede mors og fars bryllupsgaver, der var af en sådan beskaffenhed, at far ikke ville tolerere dem i stuerne. I dag ville de have været skattede art-nouveau antikviteter. Der var især en pragtfuld »sølv«opsats i form af et palmetræ med et meget krøllet og meget lyserødt porcelænsfad i toppen. En struds snoede sin lange hals op ad palme-stammen.

De lave sidefløje

En stejl trappe ved siden af husjomfruens værelse førte ned til *køkkenet*, som lå i den lave sydfløj. Her stod et stort, fritstående komfur, der blev fyret med tørv og brænde, som kusken hentede ind og anbragte i brændekasserne. Komfuret var i to afdelinger, den ind mod folkestuen var kokkepigenes domæne. Her var der blandt andet en gruekedel, hvori der blev kogt suppe eller grød til folkene. Undertiden brugte man gryde til grøden, som så blev kogt færdig i hækassen, en udmærket indretning, som sparede på brændslet og forhindrede at grøden brændte på. Den anden side af komfuret var husjomfruens, her blev herskabets mad lavet. Der var køkkenskabe i bordhøjde langs væggene og tallerkenrækker til folkenes service.

Køkkenet var et af de få steder i hovedbygningen hvor der var indlagt vand. Det stammer sandsynligvis fra 1789, da der blev ledet vand fra en kilde »østen i Haven, hvorfra Vandet ledes igiennem den søndre Busket under alle Terrasserne og nogle af Bygningerne til Bryggerhuset, hvor den skaffer alt Vand, som bruges i Kiøkken, Bryggers, Meieri og Husholdning«, som gartner Halling skriver³. Det var endnu i min tid en primitiv indretning, blot et rør op fra gulvet med en hane i hoftehøjde, en vandspand på en skammel nedenunder, men intet afløb i gulvet.

Opvasken var da også ret besværlig. Ud mod haven var der bygget et lille skur, helt overgroet med *Aristolocchia*. Her var dels et særligt aflukke til daspanden, dels en vask med afløb, men ingen vandhane. Kokkepigen måtte bære vandet ind i spande, når hun skulle vaske folkenes service, gryder etc. op. Men opvasken af herskabets service var endnu

mere omstændelig, det var stuepigens arbejde. Hun stillede to stole midt på køkkengulvet med en balje på hver stol. Der blev hældt varmt vand fra vandbeholderen i komfuret op i baljerne med sæbevand i den ene og skyllevand i den anden. Efter brugen måtte alt vandet bæres bort igen, stolene fjernes og baljerne sættes på plads.

Bag køkkenet lå mandfolkenes spisestuer. Rangforordningen blev strengt overholdt i alle samfundsklasser, så folkene måtte have to spisestuer: en til de fine, dvs. fodermester, gartner, kusk etc., den kaldtes *mellemstuen*; den anden spisestue hed *folkestuen* og den var for de mindre fine, dvs. karle, røgttere og daglejere. I mellemstuen var der stole omkring bordet og såvidt jeg husker dug på bordet. I folkestuen var der bænke uden rygstød og ingen dug.

Pigerne spiste ganske vist ved samme bord i køkkenet, men her blev rangforordningen markeret ved siddepladserne: Husjomfruen sad på en stol med ryglæn, stuepigen, husholdningseleven og den indvendige jomfru sad på taburetter og kokkepigen sad på en lille trappestige. Typen af de forskellige siddepladser har måske nok været tilfældig, men rangforordningen lå fast. Jeg har aldrig set en af pigerne sætte sig på husjomfruens plads selv om hun ikke var til stede.

Hvis der kom koner fra landsbyen i et ærinde, blev de budt på kaffe. De satte sig beskedent nede ved døren på huggeblokken. Kaffen blev hældt op i underkoppen, som balancerede på 3 udspilede fingre, albuen blev støttet af venstre hånd. (At drikke af underkoppen havde været god tone selv i de højeste kredse lige til skikken gik af mode på Ludvig 16.s tid.⁴)

Uden for døren til gården hang madklokken, som kokkepigen ringede på for at kalde folkene til spisning.

I den lave nordfløj blev der – vistnok omkring 1906-08 – indrettet en *lejlighed til forvalteren*, da han giftede sig med førstestuepigen på Kærsgård, hun var niece af vores husjomfru og hed Uleica ligesom hun.

Lejligheden bestod af dagligstue, sovekammer og køkken, dasset lå i brændeskuret i den lille gård bag huset. Dagligstuen var kun til stads – bortset fra forvalterens skrivebordsplads tæt ved døren. Her kom folkene ind, når han udbetalte lønninger. Familien kom kun i denne stue ved højtidelige lejligheder, men her var nu heller ikke særlig rart at være. Stuen var propfuld af potteplanter, som bredte sig fra vinduerne langt ud på gulvet på stativer og opsatser. En mægtig Hoya *carnosa* dækkede vinduerne, så stuen lå i permanent halvmørke, men forvalteren var en stor blomsterelsker og hans kone måtte pænt finde sig i de ubehageligheder, det medførte. Familien bunkede sig sammen i det lille sovekammer, hvor der næsten ikke var plads til at røre sig.

Hvert år til Uleicas fødselsdag blev vi børn inviteret til chokolade i den fine stue. Hun var en mester i at bage kager, men det bedste ved festen var dog sofapuden. Den var mægtig stor, håndmalet hed det sig og fra Amerika, det gav den en nimbus som ingen anden sofapude i hele verden. På den var malet en underdejlige dame med brune lokker kranset med blomster og iført et florlet gevandt diskret afslørende en meget stor og meget svulmende barm. Jeg sad og stirrede henført på puden, for man lænede sig naturligvis ikke op ad sådan et kunstværk. Vi havde ganske vist også en håndmalet sofapude, men den kunne ikke sammenlignes med Uleicas, det var bare en kedelig blomsterkurv.

I sovekammeret stod der, foruden sengene et bord ved vinduet, her var famili-

ens daglige opholdsplads. Men i sovekammeret var der en anden dejlig ting: På væggen hang der et farvetryk af Tro, Haab og Kærlighed, tre barmsvære damer ømt omslyngede og iført røde, blå og hvide gevandter, de var rigtignok meget smukkere end de kedelige billeder vi havde oppe i stuerne.

Ved siden af forvalterens lejlighed lå *vaskehuset* med de indbyggede gruekedler. Der var indlagt vand i vaskehuset og her blev der foruden storvask også slagtet grise og køer – kalvene blev slagtet i roehuset – og mælkejungerne blev skuret her hver dag.

Opvarmning

Man frøs meget i de gamle huse, som var dårligt isolerede og med utilstrækkelige kakkelovne. De uopvarmede kældre sendte en iskulde op gennem gulvbrædderne og det var umuligt at værges imod den. Om vinteren gik jeg altid i seng med kolde ben og det varede længe,

Opvarmningen i de gamle huse var et stort problem. De gammeldags vindovne varmede ikke ret meget, til gengæld slugte de en masse brændsel. Den tre-etages vindovn fra salen stammer sandsynligvis fra ombygningen i 1777. (Vasen ovenpå er vist af nyere dato). Fotografi på det kgl. bibliotek.

før jeg blev så varm, at jeg kunne falde i søvn. Mærkeligt nok fandtes der ingen varmedunke i huset, det havde dog ellers været en simpel løsning. Der var altid kolde gange og stuer at gå igennem, for til daglig blev der kun fyret i mors kabinet, fars kontor og i spisestuen. I soveværelserne blev der først fyret om eftermiddagen, så man stod op i et meget koldt værelse, morgenvasken blev da også derefter.

De gamle vindovne og de mere moderne kakkelovne blev fyret med brænde eller koks. Kusken huggede pindebrænde på huggeblokken i køkkenet og bar brænde op. Men det var stuepigen, som tændte op om morgenen og passede kakkelovnene i dagens løb. Hun fyldte en spånkurv med optændingsbrænde, tændstikker og »ildtændere«. Det var høvlspåner, som var foldet sammen til en lille pakke ca. 8-10 cm lang, holdt sammen med en snor på midten og dyppet i et brunligt, brændbart stof. Hvad det var, ved jeg ikke, muligvis harpiks. Ildtænderne blev købt i store, flade bundter vistnok hos købmanden. De kunne brænde længe og var en stor hjælp ved optændingen. Men forøvrigt var pigerne altid dygtige til at passe kakkelovne, det var de vant til hjemmefra.

Ved visse vindretninger kunne man være sikker på at nogle af kakkelovnene røg. Det kunne dog også skyldes, at allikerne havde bygget rede i skorstenen, så der måtte en ekspedition op på taget for at fjerne reden.

Under første verdenskrig blev der lagt centralvarme ind i en del af hovedbygningen, men systemet fungerede nu ikke videre godt. Den største fordel var næsten, at der nu ikke længere var så frygtelig fodkoldt i disse stuer fordi centralfyret stod i kælderen og varmede rummene dernede op.

Belysning

Når mørket faldt på, blev der tændt lamper i gange og i entreen, men der var ikke lys i de stuer, som ikke brugtes til daglig, så det krævede en vis teknik at færdes i hovedbygningen om aftenen inden vi fik elektrisk lys. Der var god grund til ikke at flytte alt for meget om på møblerne, ellers var det umuligt at finde vej uden at ramle ind i borde og stole.

I hovedbygningen blev der ikke brugt petroleumslamper som i staldene. Men bag fars skrivebord hang der en lille lygte til stearinlys. Den brugtes når man skulle i kældrene eller på lofter, hvor man ikke kunne klare sig uden lys. Det er ikke så mærkeligt, at lysestøbning var et vigtigt arbejde i gamle dage, for der må være brugt masser af lys. Jeg husker dog ikke at der blev støbt lys på gården, vi købte dem vistnok hos købmand Martin Malberg i Horsens, hvor vi fik de fleste kolonialvarer. Der var stearinlys i soveværelserne og naturligvis i lysestager og kroner i stuerne, de sidste blev dog kun tændt til selskaber.

I salen hang der en pragtfuld krone af ædelstensfarvede glasprismer, røde, gule, grønne og blå. Far fortalte, at kronen var strandingsgods fra Vestkysten, oprindelig bestemt til et russisk kapel. Historier om strandingsgods fortælles mange steder i Jylland, men i dette tilfælde kan det have sin rigtighed. Kronen er sandsynligvis böhmisk. Man har i århundreder eksporteret lysekroner fra Böhmen til hele Europa, blandt andet til Amsterdam. Den böhmiske glasfabrikant Josef Holey, hvis familie har lavet lysekroner i et par hundrede år, har fortalt at hans forfædre lod kronerne bringe til Amsterdam fuldt monterede, de blev vistnok endda båret hele vejen.⁵ Fra Amsterdam er kronen sandsynligvis sendt videre mod Rusland

med skib og er til sidst havnet som strandingsgods på Serridslevgård. Det er helt fantastisk at tænke på, at trods alle disse rejseeventyr er ikke én eneste glasprisme gået i stykker. Forøvrigt var kronen nær havnet på Frijsenborg. Da bedstefar købte Serridslevgård blev der holdt auktion over indboet nede i avlsgården. Grev Frijs som vidste besked med kronen havde sendt sin hushovmester til auktionen for at købe den. Han satte sig på en stol under kronen, som hang i salen, for at være på den sikre side, og imens købte bedstefar den nede i gården. Efter auktionen kom han op i salen, fandt hovmesteren under kronen og spurgte hvorfor han sad der. »For at købe kronen til grev Frijs«, svarede hovmesteren. »Jamen den har jeg lige købt«, sagde bedstefar og den stakkels mand måtte rejse hjem med uforrettet sag.

Man skulle vogte sig for at stå lige under en tændt lysekrone for trods lysmanchetter risikerede man at få stearinpletter på tøjet. Gulvtæpperne gik heller ikke fri og dagen efter et selskab lå stuepigen på knæ og forsøgte at fjerne stearinpletter ved hjælp af klatpapir og et varmt strygejern.

Lysekronerne klattede, men petroleumslamperne osede og det var værre. Lampeos var alle husmødres skræk, den lagde sig som et sort, klæbrigt lag overalt og der skulle en grundig rengøring til for at få den væk igen, den var meget værre end kakkellovnsrøg. Man lod ikke gerne tændte lamper være alene ret længe ad gangen, for vægen havde en tilbøjelighed til at skrue sig op, så lampen begyndte at ose.

Mor tænkte endnu mange år efter med rædsel på det årlige fødselsdagsselskab hos en gammel ungkarl på en af nabogårdene. Det var det eneste selskab han holdt i årets løb og huset har øjensynligt været

I salen hang der en lysekroner med ædelstensfarvede prismer, røde som rubiner, blå som safirer, grønne som smaragder, hvide som diamanter og gule som topaser. Sådanne farvede lysekroner er meget sjældne, der har kun eksisteret et par stykker her i landet. Sandsynligvis stammer kronen fra Böhmen, hvorfra man eksporterede lysekroner til hele Europa, blandt andet til Amsterdam. Joseph Holey, hvis forfædre har lavet lysekroner i flere hundrede år, har fortalt, at kronerne blev båret den lange vej fuldt monterede.

Min far fortalte om kronen på Serridslevgård, at den var bestemt til et russisk kapel, men skibet, som bragte den fra Amsterdam, strandede på Vestkysten og herfra blev kronen solgt som strandingsgods. I Jylland går der mange, mere eller mindre sandfærdige historier om strandingsgods, men i dette tilfælde ser det ud til at traditionen er rigtig nok. Nu hænger kronen på Nationalmuseet. Fotograferet af Lennart Larsen, Nationalmuseet.

i en tilstand af kaos. Desværre faldt fødselsdagen midt om vinteren, så det var en kold fornøjelse. Der var ikke kakkelovn i spisestuen, sådan som det undertiden var tilfældet i gamle huse. Rødvinen var iskold og harestegen kunne lugtes langt væk, den havde hængt alt for længe. Når gæsterne efter middagen glædede sig til at komme ind i de varme stuer, havde der været kakkelovnsrøg og lampeos overalt. For at slippe af med os og røg i en fart havde pigerne åbnet alle døre og vinduer og vasket gulvene over, så de drev af vand og der var hundekoldt.

Så galt gik det heldigvis ikke hos os, men mor tog også sine forholdsregler. Da jeg blev en stor pige, skulle jeg ved middagsselskaber holde øje med mor og på et tegn fra hende rejse mig fra bordet og gå ind i stuerne for at se efter, at ingen lamper osede og ingen kakkelovne røg.

Mor turde ikke overlade til pigerne at gøre petroleumslamperne i stand, for det skulle gøres med den allerstørste omhu. En gang om ugen samlede stuepigen alle lamper fra stuerne sammen på et bord ved køkkentrappen. Mor iførte sig et forklæde og et par gamle handsker og med alle tegn på væmmelse gik hun i gang med at rense lampevægerne, klippe dem til samt justere skrueerne, så vægerne sad helt lige, den mindste skævhed fik uvægerligt lampen til at ose. Derpå skulle glasset pudses med en lampepudser, en lille, cylindrisk børste, hvis hår var lidt bredere end glasset og som havde et skaft af snoet ståltråd. Endelig skulle lampens beholder fyldes forsigtigt op med petroleum.

Det var naturligvis en umådelig lettelse, da vi fik elektrisk lys. Der blev oprettet et lille elektricitetsværk i landsbyen Hovedgård i 1911 og far var, såvidt jeg ved, medlem af bestyrelsen, i hvert fald var han meget ivrig for projektets gen-

nemførelse, bønderne var mere forbedne. De har formodentlig gottet sig, når den elektriske strøm svigtede og det gjorde den tit i begyndelsen. Så det varede længe før vi turde afskaffe stearinlys og petroleumslamper og helt forlade os på elektriciteten.

Nok var det elektriske lys dejligt, men det milde skær fra lamper og lys havde sin egen charme og i begejstringen over elektricitetens velsignelser gik man til den anden yderlighed og lod lyset stråle uhæmmet fra lysekroner og loftslamper. Hverken interiører eller påklædning tålte altid det ubarmhjertige lys, og det første middagsselskab efter at vi havde fået elektrisk lys var ærlig talt noget af et chok, rent påklædningsmæssigt set. De veltjente kjolesæt og de »trætte« selskabskjoler havde klaret sig godt i lysenes forsonende skær, men nu gik det ikke længere, det sås kun alt for tydeligt.

Sanitære forhold

Det var ikke mindst de sanitære forhold – eller rettere sagt manglen på samme – som prægede dagligdagen i de gamle huse. Først og fremmest fordi der ikke var indlagt vand i selve hovedbygningen. Det fandtes kun i køkkenet, et enkelt sted i kælderen og i vaskehuset. Derfor klarede vi os med et das og med vaskeborde i soveværelserne med det sædvanlige tilbehør af vandfad og -kande, bakke til tandbørste, sæbeskål, vandglas og -karaffel. Ved siden af vaskebordet en toiletspand med låg, et håndklædestativ og i natbordet en potte.

Såvidt jeg husker var der ikke vandfade på karlekamrene; jeg aner ikke hvordan de vaskede sig, måske i en spand i hestestalden, der var der i det mindste varmt. Måske har de tidligere vasket sig ved pumpen i gården, men den eksisterede ikke i min tid.

Man vaskede ikke hænder hvert øjeblik som nutildags, f.eks. var der ingen mulighed for at vaske hænder på das, hverken på vores eller på pigernes. Heller ikke i køkkenet var der vandfad og sæbe, man kunne eventuelt skylle hænderne under vandhanen, men det var også alt. Mor og far fik varmt vand bragt op i soveværelset om morgenen. Det gjorde vi børn ikke, så det hændte ikke så sjældent, at der vintermorgener var is på vandet i kanden; det er vel ikke mærkeligt, at morgenvasken blev noget lemfældig.

Far badede hver morgen i et victoria-kar, en flad zinkbakke med en 20-25 cm høj kant med afløbstud. Han brugte en primitiv bruse, nærmest af buddingform med huller i bunden. Når man satte sig på hug i karret og vendte bunden i vejret på brusen, kunne man blive nogenlunde våd. Vi børn blev badet på samme måde efter at vi var vokset fra det almindelige

børnebadekar anbragt på to stole i barneværelset. Bedstefar havde købt et styrtebadsapparat på auktionen i 1883 for 5 kr., men man ved desværre ikke noget om, hvordan det har set ud. Jeg ved ikke, hvordan mor badede. Det skyldes sikkert hendes victorianske opdragelse, at hun var yderst diskret med alt, hvad der angik hendes krop, det talte en pæn dame ikke om.

På et eller andet tidspunkt fik vi en *dampkasse*, et firkantet stativ beklædt med svær voksdug, lukket med tryklåse og med et hul foroven til at stikke hovedet ud igennem. Man blev anbragt på en stol inden i kassen med fødderne i et vandfad. Under stolen stod et spritapparat, som hurtigt fik varmen i kassen til at stige, så sveden drev af en. Efter nogen tid i dampkassen kom man ud i et victoriakar og fik en spand koldt vand over sig. Det foregik altså sammen i soveværelset.

Hårvask måtte man være to om. Det foregik bøjet over et vandfad og med en pige til at hælde skyllevandet over håret. En sjælden gang gik mor og jeg til en damefrisørinde i Horsens. Hun havde et elektrisk tørreapparat, men mor forlangte at få vores hår tørret på den gode, gamle måde med håndklæder. Elektrisk tørring var noget moderne djævelskab, som man skulle holde sig fra, det blev anset for meget skadeligt for håret.

Pigerne havde en slags badeværelse i det gamle vaskehus i kælderen. Her stod en gruekedel, hvorfra det varme vand blev hældt op i et ældgammelt badekar, der stod ved siden af. Jeg tror ikke, at pigerne badede ret tit, som regel klarede de sig vel med et vandfad i sovekammeret.

Da nordfløjen blev bygget om under første verdenskrig fik vi rigtigt wc og badeværelse med badekar og en stor ovn af kobber, der blev fyret med brænde. Men

selv da var der ikke tale om at bade hver dag. Vi måtte nøjes med en eller to gange om ugen, for der skulle forberedelser til med hentning af brænde, optænding og tid til at vandet blev varmt.

Das

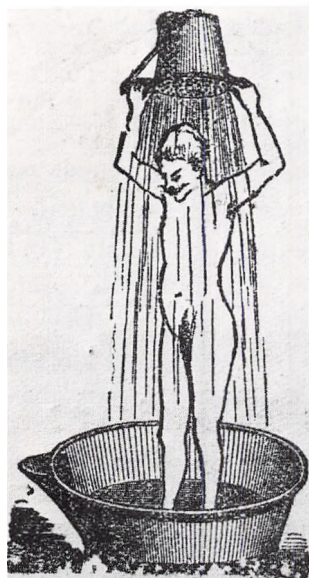
Dasset lå for enden af den hvide gang. Der var kun plads til et træsæde med hul og låg over. Dybt nede stod en spand, der kunne fjernes gennem en dør forneden. Dasset lå så langt fra soveværelserne som overhovedet muligt, særdeles upraktisk, når man en vinternat måtte gennem mørke og kolde gange og stuer for at nå ned på det iskolde rum med en susende træk nedefra. Jeg ved af egen bitter erfaring, hvordan det må have været at bruge middelalderens »hemmeligheder«, der var små udbygninger på husets ydermur med åbning ned mod voldgraven. Om sommeren kunne der være helt rart på dasset, når blåregnen duftede uden for det lille vindue, eller når der var hængt en frisk krans af skovmærker eller lavendler op. Men forøvrigt lugtede der ikke særlig slemt, fordi spanden stod så

langt nede. Det var kun, når Jens svine-mand kom med sin trillebør for at tømme spanden ud i den, at man måtte skynde sig at lukke vinduerne i nærheden.

På andre gårde havde man tørvekloset. Det var en stor, høj kasse af fint poleret træ med et trin op til hullet for at der kunne være plads til spanden nedeunder. Ved siden af stod en lille kasse med tørvestrøelse og en skovl. Tørveklosetterne var ikke så kolde at sidde på som vores das, men de lugtede værre.

Kærsgård var det eneste sted i omgangskredsen, hvor der var moderne wc. Her oplevede jeg for første gang den skrækblandede fryd at trække i snoren.

I en avisannonce fra år 1900 ser man et styrtebadsapparat i funktion. Det stod fyldt med varmt vand ved siden af victoriakarret, mens man sæbede sig ind. Derpå vendte man apparatet om, så vandet løb ud af hullerne i bunden.

Styrtebadeapparat

3 Kr. pr. Stk.

Badekar fra 4 Kr. Stk.

Fodbadekar fra 3 Kr. Stk.

Klosetter fra 4 Kr. Stk.

Viktoriaekar fra 6 Kr. Stk.

Underdusch fra 1 Kr. 35 Øre Stk.

Bidet fra 7 Kr. Stk.

Emaillerede og Fajance Fade, Spande, Tragte, Potter, Sæbeskaale, Urinals m. m. til ukjendt billige Priser.

Telefon
527.

Charles Hougard,

Telefon
527.

Blikkenslager og
aut. Gas- og Vandmester.

Store Kirkestræde 2,

Hjørnet af Admiralgade, første Sted fra Østergade.

Fluer

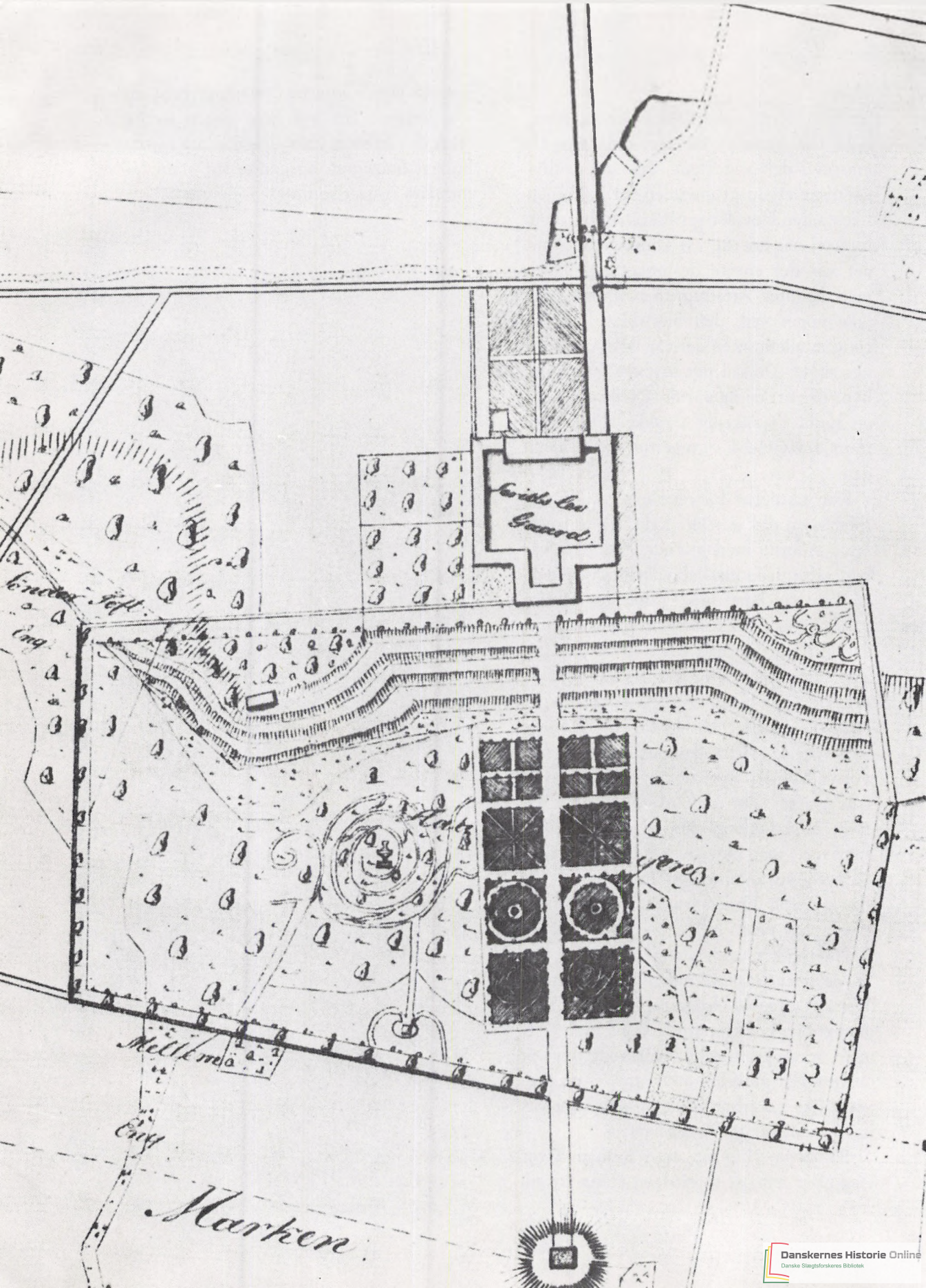
En følge af de mangelfulde sanitære forhold var fluerne. De blev udklækket i massevis dels i staldene, dels i den uhygiejniske affaldsgrube uden for køkkenet. I kostalden blev der sprøjtet med lysol om foråret, når køerne var kommet på græs, det var det eneste desinficeringsmiddel, man kendte. Affaldsgruben gjorde man ikke noget ved, den blev blot tømt en gang imellem, men det var ikke for fluerne skyld. De sad tæt bag ved komfuret, hvor der var dejlig varmt. Og de sværmede rundt i køkkenet i tykke skyer – til mors fortvivlelse – pigerne var vant til dem.

Kun i stuerne prøvede man at komme flueplagen til livs. Der stod flueglas rundt om i stuerne med brændevin i. Det var kuppelformede glasbeholdere hvis nederste kant var bøjet ind, så der blev et rum til brændevinen. Det var ingen stor luksus, for den kostede vist kun 25 øre flasken dengang. Under glassets åbning blev der lagt et stykke sukker, som fluerne samlede sig på. Når de fløj op, blev de bedøvede af spiritusdampene og faldt ned i brændevinen, hvor de hurtigt druknede. Når glasset var fuldt af fluer, blev det tømt ud i hønsegården til stor fryd for hønsene, som blev overdådigt berusede. De teede sig akkurat som fulde folk, skreg og sloges og tumlede rundt, indtil de faldt om og sov rusen ud.

Fluepapiret var en anden metode, det var især ubehageligt inden vi fik elektrisk lys. De lange, klæbrige papirstrimler blev hængt op i lysekronerne, og gik man gennem stuerne i mørke, risikerede man at blive viklet ind i det ækle stads, som næsten ikke var til at vaske af igen. Det var også modbydeligt dyreplageri.

Så var fars fluejagt mere human. Hver dag efter frokost sommeren igennem gik

han på jagt i stuerne bevæbnet med en stor ketsjer. Det var ikke nogen særlig effektiv metode, for fluerne opdagede hurtigt hensigten og gemte sig, men far fortsatte trofast sommeren igennem.

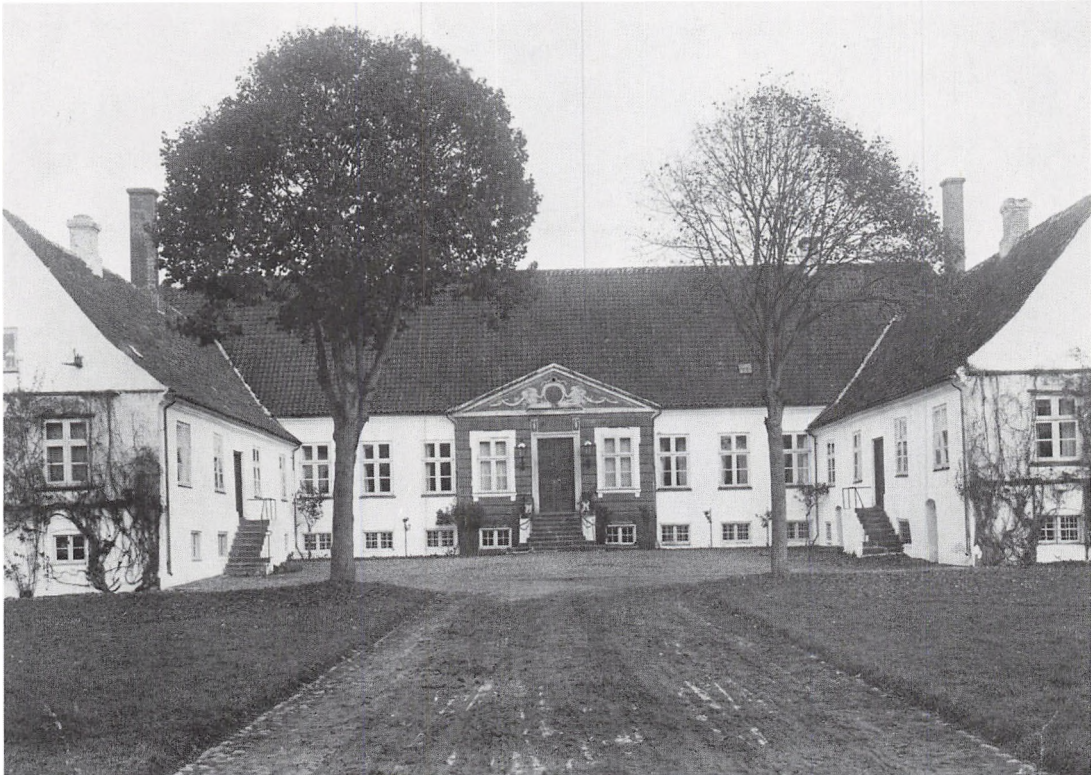
Svithes leu
Guard

Knuttes Hoff

Mellme

Marken

Gården

Tre af hovedbygningens fløje omslutter en brolagt plads, der på Serridslevgård – som mange andre steder – kaldtes »borggården«. Navnet minder om voldgrave og befæstede borge, men er blevet hængende selv på gårde, hvis bygninger er langt yngre. Fotografi 1919.

Et gammelt matrikelkort fra 1789 viser det lukkede gårdanlæg med indkørslen i det ene hjørne. Kortet er vendt med vest opad. Alleen og indkørslen til gården ses derfor øverst på kortet. Danske Herregårdshaver 1933 bd.6 fig.4.

Vi skelnede mellem »borggården«, den lille, brolagte plads mellem hovedbygningens fløje, og »gården«, dvs. avlsgården. Det romantiske navn borggården må stamme fra meget gammel tid, da borgen med sin befæstning af volde og grave var adskilt fra avlsgården. Og selv om Serridslevgård nok aldrig har set sådan ud, sporede man stadig en vis adskillelse, ikke blot i navnet men også i den kendsgerning, at folkene ikke kom i borggården, undtagen når de skulle i ølkælder.

Gården har oprindelig været et lukket anlæg med indgang i det nordvestre hjørne, sådan som det ses på et matrikelkort fra 1789. På en anden plan fra 1810 ser

Et lille maleri fra 1918 viser den gamle allé og de svære portstolper hvis porte oprindeligt har kunnet lukke gårdspladsen helt af, så dyrene kunne slippe ud i gården når de skulle vandes. Endnu i 1919 fandtes portstolperne i alle gårdens fire hjørner men portene var allerede da forsvundet undtagen ét sted. Maleri 1918 af Maggie Heide.

44

Den nye indkørsel til gården. I 1884 lod min bedstefar bygge en ny lade med en flot port og en lindeallé. Herved skabtes et symmetrisk anlæg med midtakse tværs igennem gård, hus og have. Fotografi 1933, Danske Herregårdshaver fig. 8.

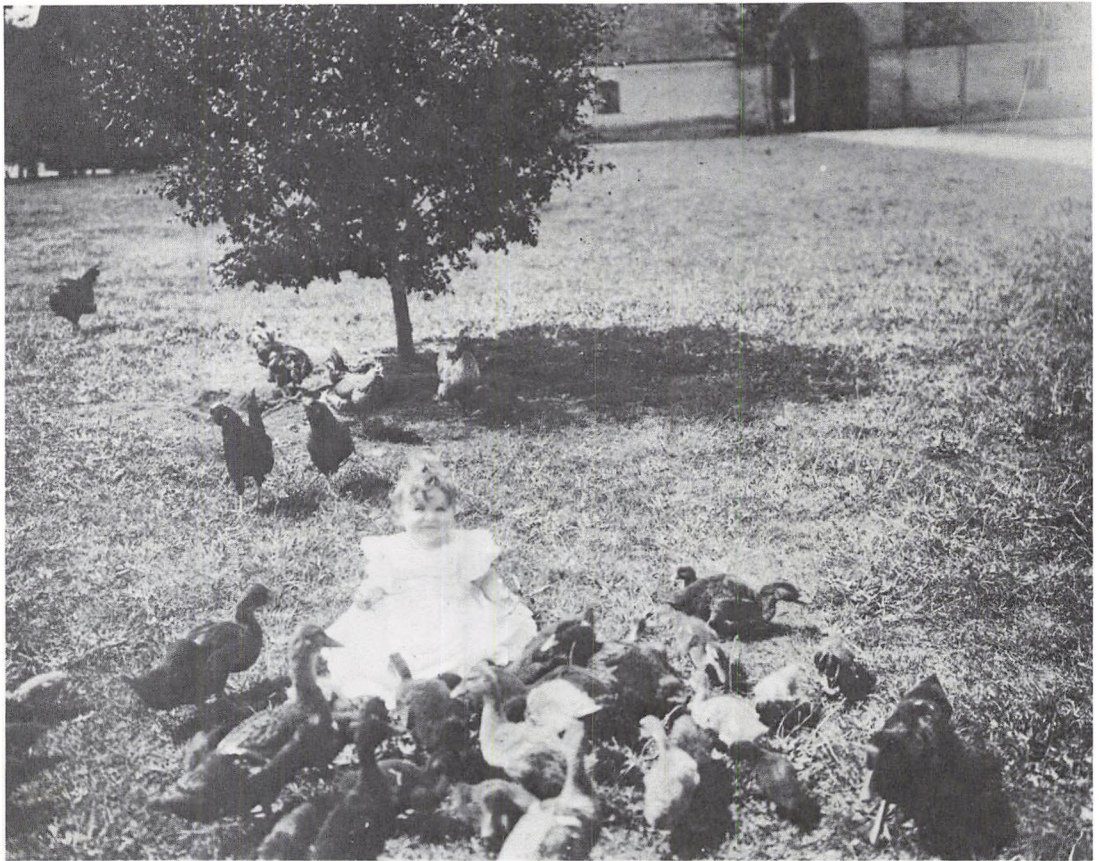
det ud til at man har lavet åbninger i alle fire hjørner. Det er dog sandsynligt, at man har kunnet lukke gårdsrummet af med porte og at de svære portstolper i alle fire hjørner, som jeg husker endnu, stammer fra dengang. Endnu i min tid var der en massiv træport i det sydvestre hjørne, de andre var forsvundet.

Et gårdanlæg, som kunne lukkes af mod omverdenen, hænger sammen med den måde, man vandede kreaturerne på og dette gælder også for Serridslevgård. I 1789 tales der om »en Komme og Vand Trug midt i Ladegaarden hvoraf alle

Gaardens Heste, Fæ- og Faarehøveder vandes...«. ⁶ Det betyder med andre ord, at man ved vandingstid har lukket portene og sluppet dyrene løs i gården for at de kunne drikke.

I 1883 lod bedstefar bygge en ny lade med portåbning midt i og samtidig lod han plante en lindeallé. Herved gennemførte han – helt uden at ane det – barokkens krav om symmetri. Nu gik midtaksen fra den brede gang i haven tværs gennem huset og gården til den nye allé. Men han har samtidig slået en breche i det lukkede anlæg. Det må have krævet,

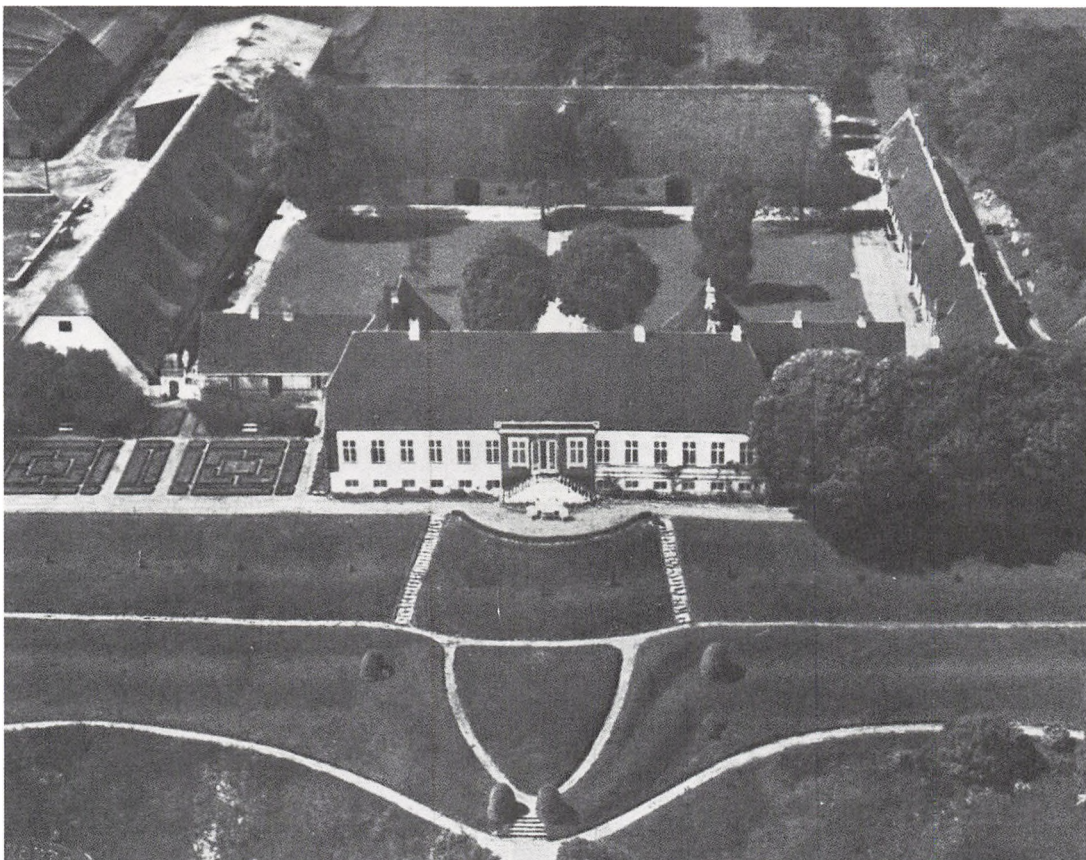
at dyrene nu blev vandet på en anden måde, hestene formodentlig ved vandtruget ved hestestalden, kvæget i kostalden. Nu blev der anlagt to græsplæner i gården, en opkørsel flankeret af fire lindetræer og grupper af elmetræer ud for portåbningerne, de gav læ for den susende træk. Den gamle allé blev degraderet til arbejds kørsel.

Uden for den nordøstlige portåbning lå en lille gård med et brændeskur og forvalterens das bygget op mod havemuren. Her stod Jens svinemand vinteren igennem og savede brænde til hovedbygningens mange kakkelovne. Ind imellem passede han svinene, hvis stald lå over for den lille gård. Såvidt jeg ved tog hverken far eller forvalteren svineavl en rigtig alvorligt, grise var bare noget, man havde til eget brug.

Der vrimlede med kyllinger og ællinger på plænen uden for køkkenet. Især ællingerne kunne være temmelig nærgående, hvis man fodrede dem. Men der skal mere til at forskrække et to-års landbarn. Fotografi ca. 1900.

Hestene

I nordlængen lå de tre *hestestalde*: arbejds-, køre- og rejsestalden. I arbejdsstalden var der plads til 9 spand heste foruden en følboks og et kammer til staldkarlen. Der herskede en vis rangforordning blandt arbejdshestene, de smukkeste og bedste, det vil sige forkarlens spand stod midt for porten, hvor der var lysest,

Gårdspladsen var oprindeligt helt lukket af bygninger. Dette lukkede gårdsrum eksisterer ikke mere. Luftfotografiet stammer fra 1933, da gårdsrummet endnu var intakt. Flyverkorpsset fot.

og så aftog kvaliteten ud mod de mørke sider i stalden. Egentlig var der kun 8 regulære spand, men i høsten skulle der være 9 spand, 3 i hver gruppe; derfor blev den lille, tykke islandske pony spændt for sammen med den gamle, langbenede remonte. Det så latterligt ud og man kunne ligefrem se at hestene skammede sig.

Bag båsene var der en bred, brolagt gang og for enden af den lå følboksen. Da

vi ikke havde hesteopdræt blev den mest brugt, når en af hestene var syge.

I gangen stod fodervognen, en trækasse på hjul med et stort rum til hakkelsen og et mindre til havren. Fodervognen stod lige under en lem i loftet, hvorfra hakkelsen blev styrtet ned. På loftet var der en hakkelsemaskine trukket af en hestegang bag ved stalden. Foderet til hver hest blev målt op i et ovalt trætrug. Det blev fyldt med hakkelse og over den blev strøet en portion havre målt op med en blikskål. Bag fodergangen lå et lille kammer til staldkarlen.

I kørestalden, undertiden også kaldet herskabsstalden stod der, foruden de to køreheste også min ridehest og en gammel remonte, som tidligere havde været fars ridehest. Kørehestene var et par store, fede hannoveranere eller oldenbor-

gere, vi brugte ikke Frederiksborgheste. Far var lige så øm over sine køreheste, som mange mænd i dag er over deres bil, begge dele er statussymboler såvel som transportmidler. Far var ellers meget fredelig, men han kunne blive aldeles rasende, hvis man lod kørehestene vente så meget som et minut. Derfor stod vi altid parat i entreen længe før tiden. I det øjeblik vognen svingede op foran hoveddøren, gjaldt det om at være hurtig i vendingen så de dyrebare heste ikke blev utålmodige.

På nogle af gårdene havde man bestemt farver på kørehestene, så kunne man kende ekvipagen på lang afstand. Det hed f.eks. »nå, der kommer Bygholms de røde«. På Bygholm kørte de også med blinkere, et lille bevægeligt spejl anbragt i panden på hestens hovedtøj. Når den bevæger sig, vipper spejlet og blinker i solen. Blinkere var kun for adelige.

Remonter var militærheste udstationeret til privat brug. Men de blev indkaldt til militærtjeneste til efterårsmanøvrerne, netop den bedste tid til ridning, når kornet var høstet og inden markerne var pløjet; dette tidsrum var dengang længere end i dag hvor alt jo foregår ved maskinkraft. Når en remonte blev så gammel at den ikke længere kunne bruges af militæret, fik man lov til at beholde den helt. Dette var netop sket med vores Claus, men nu var han unægtelig blevet både stivbenet og ondsksfuld.

Den tredje hestestald kaldtes rejsestalden og brugtes til fremmede heste. Man var meget bange for at få sine heste smittet af andre, så derfor blev fremmede heste holdt skarpt adskilte fra gårdens egne.

Vognene

Avlsgårdens vogne, plove etc. stod i et skur uden for gården, men bag hestestalden stod herskabsvognene i *vognporten*. Fra min tidligste tid husker jeg den lukkede vogn, et stort skrummel, som lugtede ækelt af gammelt læder, jeg blev altid køresyg i den vogn blot ved lugten. Heldigvis blev den snart afløst af coupéen, en let, lukket vogn med buet forside af glas og på massive gummihjul. I modsætning til de andre vogne med jernbeslåede fælg, der rumlede og skramlede på de dårlige veje, så de kunne høres på lang afstand, så var coupéen takket være gummihjulene så lydløs, at den måtte have to store bjælder foran på vognstangen for at kunne høres. Det var en elegant ekvipage, men den krævede også noget af passagererne. En dag som halvstor pige var jeg i Horsens og lod vognen holde uden for en butik. Da jeg kom ud, stod der et par småpiger, som øjensynlig havde ventet spændt på at se hvem der skulle ind i den fine vogn. Da de så mig komme udbrød de begge to: »Åh, ikke andet«. Jeg kunne se på kuskens ryg, at han var ved at dø af grin.

Om sommeren brugte vi mest den grønne vogn, en let, åben jagtvogn med for- og bagsæde. Støv er et ukendt begreb i vore dage, hvor alle veje er asfalterede, men dengang var det en plage om sommeren. Man værgede sig mod det så godt man kunne med støvfrakker og -tæpper, men alligevel så man alt andet end frisk og ren ud efter en køretur med støvet fygende om ørerne.

Giggen var gul-lakeret, til én hest og på to høje hjul; den var temmelig farlig fordi den væltede let på grund af de høje hjul, ikke mindst når remonten Claus var spændt for, han havde et uberegneligt temperament og far turde ikke lade mig

Køretur for gæster. En af dem har fået lov til at køre hestene, men kusken – i liberi med høj hat og armene overkors – sidder vagtsomt ved siden af, parat til at gribe ind. Det samme gør far mens jeg kører remonten Claus. Fotografi ca. 1913.

køre ham alene. Et andet tohjulet køretøj til én hest var jumben. Men den var mere jordnær og aldeles ufarlig med en tyk islænder for. Da vi begyndte at gå i skole i Horsens brugte vi jumben til skolekørsel og det vakte stor opsigt i byen når vi havde malet ponyen zebrastribet med rødkridt.

Arbejdsfjervognen skulle egentlig hedde fjedervognen, fordi den var affjedret i modsætning til andre arbejdsvogne; den havde kuskesæde og lad bagved og brugtes til varekørsel og til at hente kufferter, når der kom gæster med toget. Der var ikke plads til bagage i de fine vogne, så der måtte en ekstra vogn til.

Endelig var der kanerne. Den store

kane var til to heste og to personer med kuskesæde bagved. Til denne kane hørte et helt klokkespil. Hver hest fik en jernbøjle skruet på ryggen af seletøjet. I bøjlen hang en større klokke i midten og flere mindre i krans udenom. Det lød festligt når de fint afstemte klokker ringlede ved hestenes bevægelser.

Den norske kane var af samme type som den store, blot til én hest og én person og med enklere klokker. Den norske kane blev ikke brugt ret meget; den væltede for et godt ord og passageren, der var snøret ind i en fodpose trillede rundt i sneen som en rullepølse.

Så var snittebænken mere praktisk. Den var som en stor kælk med et ryglæn langs ned ad midten. Man sad altså sidelæns og der var intet kuskesæde, heller ingen klokker. Snittebænken blev vist ikke regnet for en rigtig ekvipage, men praktisk var den, især i snefygning og i høje driver og dem var der mange af, al snerydning foregik jo ved håndkraft, så det kunne ofte tage lang tid før vejene var gjort farbare. Men med Hector for snitte-

bænken kunne man komme frem overalt. Han var enestående til at mufler sig frem gennem meterhøje driver, hvor selv store heste gav op. Men det var koldt at køre i snittebænken. Da det gjaldt om at kunne komme hurtigt af og på, kunne man ikke være byltet ind i pelse og fodposer, sådan som man ellers var det på lange, kolde køreture.

I vognporten var der, foruden vogne også seletøj og sadler. De hang på knager på væggene og når de skulle gøres i stand blev de lagt på en slags træhest, som stod fremme i lyset. Seletøjet blev lagt på kørehestene mens de endnu stod i båsene; først når hovedtøjet skulle lægges på, blev de vendt og tøjret med tynde reb med karabinhager. Sådan stod de indtil kusken havde taget den høje hat og frakken på, parat til at trække dem ud og spænde dem for vognen. Det var vigtigt, at alt foregik i den rigtige rækkefølge; når hestene først var spændt for, måtte kusken ikke forlade bukken. Blev de bange for et eller andet og løb løbsk, kunne det gå meget galt.

I nordlængen var der desuden også *redskabsrum*, *karlekamre*, et *gammelt mejeri* og *høstgildesalen*, som størstedelen af året brugtes til kornmagasin.

Kornlader

I vestlængen, som nu er brændt var der kornlader til begge sider for indkørselsporten. De skulle være så brede, at der kunne holde tre høstvogne på tværs og der skulle være porte i begge sider, så vognene kunne køre igennem. Der var stampet lergulv i laderne og om vinteren stod der undertiden to karle og tærskede med plejl. Det var vist kun når der skulle bruges tækkehalm, ellers blev der tærsket

på maskine. Om vinteren når noget af kornet var tærsket og der var god plads på logulvet, blev maskinerne sat ind i laderne. Her stod de mere beskyttet end i vognskuret bag hestestalden.

Jeg husker et par »aflæggere«, som nu kun brugtes til at høste for med samt til lejesæd. De krævede folk som kunne binde op, for aflæggeren kunne kun skære kornet af og lægge det i bundter, men den kunne ikke binde neg. Det kunne derimod selvbinderen. Det var en stor begivenhed da den første selvbinder ankom til gården. Navnet Mc. Cormick var skrevet med store bogstaver på maskinen og det var helt mirakuløst, hvad denne Mc. Cormick kunne præstere.

Kørne

I sydlængen var der kostald. Bygningen var gammel med stråtag, men det indvendige må være moderniseret, muligvis af bedstefar. I hvert fald må den være ændret, da man holdt op med at vande kreaturerne ude i gården. Som jeg husker kostalden var den indrettet på den måde, som tidligere kaldtes for »den holstenske«. I Mathias Lundings rejsedagbog fra 1787 hedder det fra Gudumlund: »Koe Stalden var indrettet der paa sin Holstensk saa de vender Hovederne imod hinanden«. ⁷

Vores kostald havde en bred cementgang mod nord og køerne stod vinkelret ud fra denne. Mellem køernes hoveder var der fodergange og render med vandhaner. Køerne var tøjret med patentbindsler af jern, som hurtigt kunne løses i tilfælde af brand. Ud for hver af de brolagte gange bag køerne var der en dør så gødningen let kunne køres på trillebøremod og ud på møddingen.

Der var rangforordning for tyrene ligesom der var det for hestene, den ældste og fineste stod nærmest indgangen, derefter kronprinsen og de yngre prinser længere nede i rækken. Jeg husker to tyredynastier, Taurus og Brage. Især Brage-familien fik mange præmier og var højt estimeret. Der var vel et par hundrede kreaturer i stalden. Ungkreaturerne stod længst borte.

Der var hyggeligt i kostalden om vinteren især ved malketid. Gårdens katte kendte tidspunktet nøje og flokkedes ved mælkejungerne for at få deres ration. Malkefolkene samledes efterhånden, det var dels røgterne, dels koner fra daglejerhuset og fra Serridslev. Køerne var urolige og længselsfulde inden malkningen begyndte, men folkene gik stille omkring og talte beroligende til dyrene, som efter-

hånden faldt til ro så man til sidst kun hørte lyden af mælkestrålen, som strintede mod spandens bund. Det var vigtigt at der var ro i stalden ved malketid, for køer – i hvert fald de røde – er meget følsomme over for støj, det påvirker mælkeydelserne. Hvis en ko var særlig urolig eller havde ømme pletter, blev den malket af fodermesteren selv, ellers gik han rundt og holdt øje med de af malkerne, som han mistænkte for ikke at malke rent, eller han stod ved jungerne og overvågede opførelsen. En af fodermestrene lærte mig at malke. Man sad godt på den lave, trebenede skammel med panden støttet mod koens varme mave som rumlede hyggeligt.

Midt i kostalden udvidede cementgangen sig, så der blev plads til jungerne og til et kammer bagved. Her var også en vandhane som måske var beregnet til malkefolkene, så de kunne vaske hænder. Det har jeg nu aldrig set dem gøre, heller ikke kopatterne blev vasket af. Mælken blev siet når den blev hældt fra spanden op i junglen, men det var også alt. På pladsen ved jungerne stod også kontrolassistenten, når hun var på gården. Det var som regel en ung pige, hvad hun egentlig foretog sig ved jeg ikke bestemte, men det var i hvert fald noget med reagensglas. Hun blev kørt fra gård til gård i en bestemt runde.

Kreaturer på græs

Der var stort halløj, når kreaturerne skulle på græs om foråret. Selv gamle, adstadige malkekøer blev kåde og sprælske som kalve, og ungvædderne var helt ustyrlige. Vi oplevede heldigvis ikke, at køerne måtte bæres ud af stalden om foråret, sådan som man fortalte at køerne på en nabogård måtte det. I de gammeldags mørke stalde kunne man ikke rigtig holde øje med dyrenes tilstand, så det hændte at

de om foråret var så afkræftede, at de ikke kunne stå på benene.

Malkekøerne var tøjret på græsmarkerne, disse lange rækker af køer signalerede at her lå en stor gård i nærheden, de var et karakteristisk billede i datidens Danmark. Når køerne havde afgræsset måtte de flyttes, det skete flere gange om dagen. Røgterne gik række op og række ned og hamrede tøjrpælene i med en træ-kølle, de skulle hamres skråt i, så var de lettere at trække op igen. De første tøjrpæle jeg husker, var af træ, de kunne undertiden flække, derfor kom der engang imellem en mand, som sad i rejsestalden i ugevis og snittede tøjrpæle. Han spændte et træstykke fast i en slags primitiv høvlebænk og brugte en kniv med to håndtag, en spånkniv hedder det vist. Til sidst fik vi tøjrpæle af jern.

Der kørte vandvogne rundt til køerne et par gange om dagen. Det var store træ-tønder, lagt på vognfadinger og med et vandtrug på to hjul hægtet bag efter vognen. Truget blev fyldt fra en vandhane bag i tønden.

Ungkreaturerne gik i folde, som lå så tæt ved gården, at man kunne holde øje med dem. Kun en af foldene lå helt ude ved Serridslev, men den kunne overvåges fra daglejerhuset. De ydre folde havde enten vandpumper eller damme, så der ikke var problemer med at vande dyrene. Småkalvene, som skulle have mælk af spande gik i de nærmeste folde.

Omme bag den røde lade stod der 4-5 små skure på lave hjul og med vognstænger fortil til én hest. Vognene havde dør med et trin ned og et vindue i den modsatte ende. Møblementet bestod af en bræddeseng og et bræt slået op på væggen som bord. »Røgtervognene«, som de kaldtes blev ikke brugt i min tid, men jeg har fået at vide, at de tidligere anvendtes til overnatning for røgttere, som skulle

passé løsgående kreaturer langt fra gården.⁸

Når køerne spiste det friske grønne græs, fik smørret en stærk gul farve. Det første græssmør var en stor delikatesse, det blev spist med andagt og smagte langt bedre end det blege vintersmør.

I sydlængen var der, foruden kostalden også *høsehuse*, *karlekamre* og *snedkerværksted*. Vi havde ikke fast snedker på gården, men et fuldt monteret værksted med høvlebænk og alle redskaber. Når der var brug for det, blev der sendt bud efter en snedker fra Vesterskov. I den modsatte ende af gangen lå pigernes das.

Uden for gården

Tæt uden for selve gården lå der forskellige bygninger, således et åbent *skur til arbejdsvogne*, plove, harver etc. Arbejdsvognene havde tremmesider til kørsel af korn og hø og massive sider til gødnings- og roekørsel. Når udkørslen af gødning var forbi, blev vognene kørt ud i smededammen og skrubbet rene med stive koste før de blev sat hen for vinteren.

Far passede meget på, at der ikke stod en plov ude julenat. Gjorde der det, kom den evige Jøde og satte sig på den for at hvile. Og så groede der i fremtiden kun ukrudt efter den plov.

Den røde lade

Den røde lade bag kostalden var – såvidt jeg ved – bygget af bedstefar. Det var en stor bygning af rødmalet træ; den brugtes som kornlade og her stod tærskværket og halmpressen, der skubbede halmen over en gangbro og ind på loftet over kostalden. Dampmaskinen, som trak tærskværket stod i et lille træskur uden for laden, på grund af brandfaren. Her var der varmt og hyggeligt en kold vinterdag og karlen, som passede maskinen blev henrykt når vi kom for at stege æbler. Han kendte de varme steder på maskinen, hvor æblerne langt om længe kunne blive møre. De smagte rigtignok temmelig meget af olie, men det generede hverken karlen eller os børn.

Møddingen

Lige bag ved kostalden lå møddingen. Det var en stor flot bygning med tag over, indkørselsporte i de to gavle og flere smallere døre ind mod kostalden. Røgterne kørte gødningen på trillebøre fra stalden og læssede den af på møddingen. Efterhånden hobede gødningen sig op som stejle bjergsider rundt om dybe søer af

brunt dynd. Der gik smalle gangbroer af brædder over søerne, hvor trillebørene kunne køre. Det var spændende at balancere på disse brædder, men man skulle passe godt på ikke at få overbalance, for så plumpede man i den stinkende pøl nedeunder. Det skete engang for Vibeke Krøyer (en datter af maleren P. S. Krøyer, hun boede hos os en vinter). Med et hyl og et højt plask havnede hun i dyndet og jeg ser endnu for mig hendes lange, gule fletninger svømme oven på den ækle væske. Heldigvis kom et par røgtere til og fik hende op i en fart. Men hvad mor og pigerne sagde da hun kom ind for at blive gjort ren efter det bad, det har jeg lykkeligt glemmt.

Kalve- og svinehus

Tæt ved møddingen lå kalvehuset, hvor småkalvene gik indtil de blev store nok til at komme ind til de voksne i kostalden. Der blev kun muget ud hos kalvene én gang om året, når de var lukket ud i folden om sommeren. Vinteren igennem blev der strøet godt under dem og efterhånden hævede gulvet i båsene sig højere og højere op. Gødningslaget blev en tæt og fast masse, som var helt tør og som egentlig ikke lugtede særlig slemt. Der var altid dejlig lunt i kalvehuset, gødningen har bidraget til at holde en passende temperatur, som kalvene alene ikke har kunnet præstere.

Grisene gik i et svinehus af kampesten bag nordlængen. Mens heste og køer blev behandlet efter alle kunstens regler, var der ingen, som interesserede sig synderligt for grisene. De blev passet på bedste beskab af en gammel daglejer.

Fjerkræ

Vi havde naturligvis også høns, ænder og kalkuner, men ingen gæs, måske fordi forældrene ikke brød sig om gæsesteg, for

fjerkræet var kun til husbehov. Såvidt jeg husker, blev alle ænder slagtet inden efteråret, de gik i hvert fald ikke inde i hønsehuset sammen med hønsene om vinteren. Så længe kyllingerne var små, gik de i bure sammen med deres mødre på græsplænen uden for køkkendøren, så husjomfruen, som passede hønsene, kunne holde øje med dem. Det var især vigtigt at se efter ællinger og kalkunkyllinger, som ikke tålte den mindste smule regn før de havde fået fjer. Det var et sørgeligt syn at finde en stor flok døde ællinger under en busk. De havde klumpet sig sammen som værn mod regnen og døde i løbet af utrolig kort tid. Når småkræet blev lidt større, blev de sluppet ud på græsplænen i gården.

Der hørte en vandmølle til gården. Dens bygninger ligger lavt bag den opstemmede mølledam. Bagved skimtes hulvejen, hvor de Nederskov røvere efter sagnet slog forbigående købmænd ihjel. I baggrunden ses Horsens fjord. Malet ca. 1910-15 af Ella Heide.

Smedjen

Smedjen lå i et lille hus ude ved smededammen et stykke fra gården – på grund af brandfaren. Smedens kone var rar, hun lavede suktermadder til os, når vi engang imellem kunne slippe fra barnepigen og liste ud til hende. Suktermadder var strengt forbudt hjemme, så det var naturligvis en ekstra delikatesse at få dem ser-

veret hos smedens kone. Da vi ophørte med at have egen smed på gården og gik over til at bruge smeden i Serridslev blev huset brugt til de polske roearbejdere.

Vandmøllen

Vandmøllen i Blirup var endnu i funktion, da vi rejste i 1919. Det var en yndet spadseretur med gæster gennem Nedskovens og langs mølleåen ned til møllen. For at glæde os børn, trak mølleskibet sig op og det store møllehjul satte sig langsomt i bevægelse. Hele møllehuset begyndte at blive levende, det knagede og knirkede overalt og huset rystede, når kværnen begyndte at male. Det var både spændende og uhyggeligt, og når man samtidig tænkte på hulvejen lige bag ved møllen, hvor købmændene blev dræbt, kunne det nok gyse saligt i en. Møllerfolkene var unge, venlige mennesker med en ustyrlig masse børn. I forstuen stod alle træskoene på række og efter størrelse lige fra småbitte til store, det har nok været nødvendigt at holde orden på alt det fodtøj.

Haven

I gamle dage brugtes haven på en anden måde end nu. Man lå ikke og soled sig på en græsplæne, men spadserede adstadigt rundt under skyggefulde træer. Gammelt fotografi.

De stejle terrasser ned mod den dybe dal er det mest karakteristiske ved haven på Serridslevgård. De er for bratte til at gå på, men glimrende rutschebaner. Barnepigen blev rasende, når man kom hjem fra sådan en rutschetur med en græsg grøn buksebag. Danske Herregaardshaver fig. 13.

Det virker næsten som et chok at komme ind i Serridslevgårds have fra det temmelig kedelige landskab udenfor. Pludselig står man oven over en dyb dal med stejle terrasser på den ene side, skov på den anden og med damme og vandfald i bunden af dalen.

Der er tydelige spor af 3 forskellige stilperioder i haven. Barokkens idealer giver sig til kende i det symmetriske anlæg, i terrasserne og i alleerne. Man aner endnu rester af halvtjernen, dette yndede barokanlæg, som man kender i pompøs udformning på Fredensborg slot. I Ser-

ridslevgårds have danner den brede gang midtaksen og den endnu eksisterende kastanieallé den ene halvdel af tværaksen. Den anden halvdel, som nu er forsvundet bestod af en allé af frugttræer. Disse skyggefulde alleer, hvor damerne kunne promenerer uden risiko for at blive solbrændte var uundværlige i gamle dages haver. Kastaniealleen, som består af skiftevis høj- og lavstammede træer omtales i beskrivelsen fra 1770'erne.

Romantisk havestil

Den romantiske havestil fra slutningen af 1700'årene er kommet til fuld udfoldelse på Serridslevgård, og haven menes at være det tidligste danske eksempel på denne såkaldte engelske have. Det er selveste professor Hirschfeld fra Kiel, forfatter til *Theorie der Gartenkunst*, som i 1772 har givet anvisning på hvordan Serridslevgårds have skulle anlægges efter de mest moderne principper. Og han har ikke sparet sig. Her var alt, hvad et romantisk hjerte kunne forlange lige fra et tempel for Freja, et selskabssted med bænke til 20-30 personer, en labyrint, et filosofsted med blomsteranlæg og bænke til en *Olyssis-høj* anlagt som bastion etc. etc.

Det er så heldigt, at den mand, som har været med til at anlægge haven og udføre Hirschfelds intentioner, anlægsgartner Hans Hansen Halling, har givet en meget udførlig beskrivelse af den, gengivet i *Danske Herregaardshaver*⁹. Selv om meget naturligtvis var forsvundet i tidens løb, var der dog adskilligt tilbage endnu i 1919.

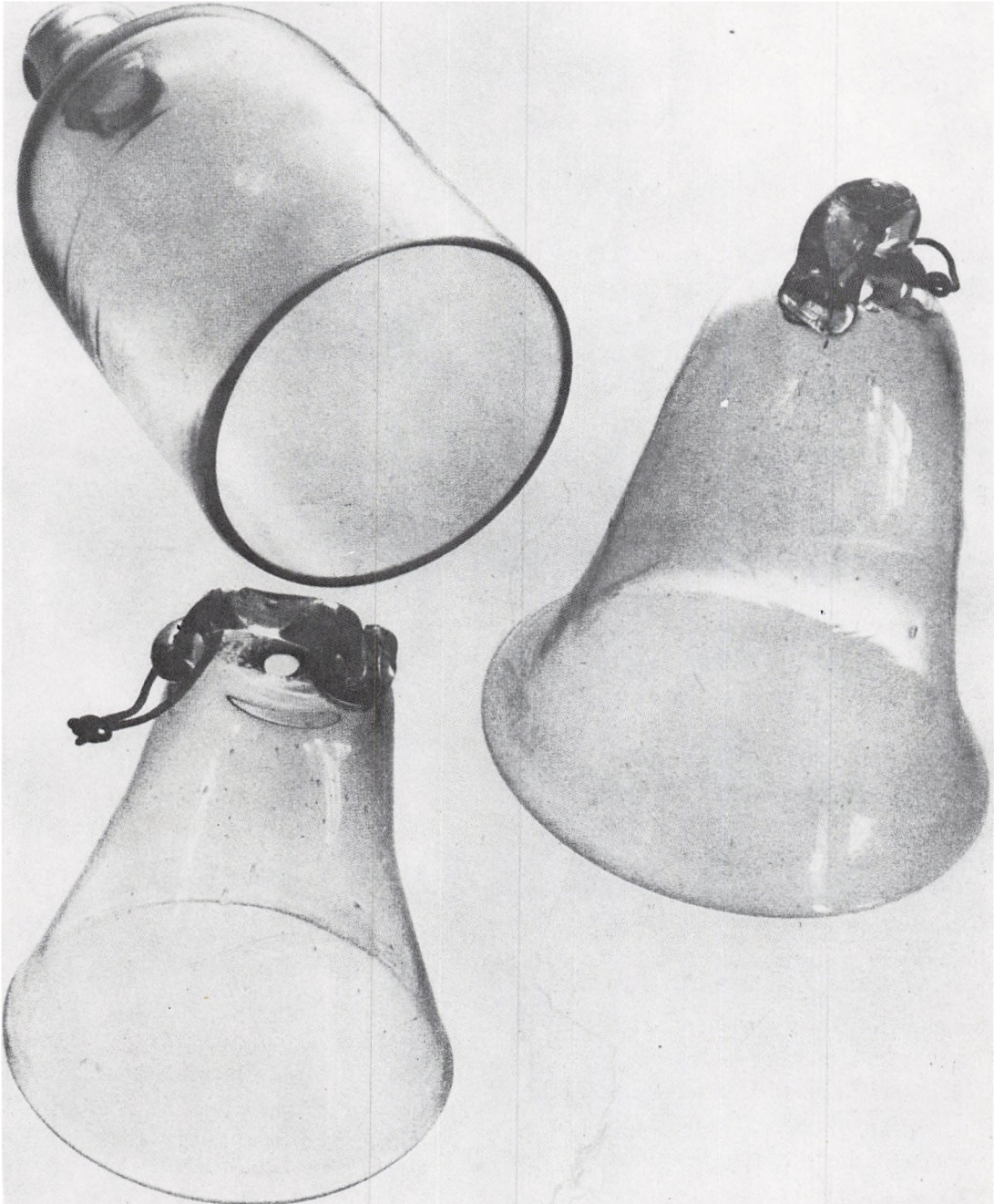
Der var først og fremmest *bassinerne* og *kaskaderne*, som Halling kalder dem – vi sagde dammene og vandfaldene. Han nævner 7, og 5 af dem eksisterede endnu i vores tid. Mølleåen, som løber gennem

dalen var stemmet op til regelmæssige damme med små vandfald med hvidmalede, buede broer over. Vandets brusen danner en undertone for alle mine barn-domserindringer og det var en effekt, som den romantiske have arbejdede helt bevidst med. Halling skriver f.eks. om selskabsstedet, at her »ikke alleneste haves en behagelig Fugle-Sang, som blander Vandfaldenes Raslen til en skøn Harmonie for Have- og Natur-Elskeres Ører, men endog, naar den Tid er, den skønneste Sang af adskillige Nattergale, der opholde sig i Bosquetten«. For at skabe den rette stemning i haven har man aktiveret ikke alene synet, men også hørelsen. Oppe på et af lofterne stod en kasse med *æolusklokker*, vistnok de eneste af den slags, som endnu eksisterer. De har haft en træknebel ophængt i en tråd og med en hønsefjer fastgjort til knebelen. Klokkerne blev hængt op i træerne og det mindste vindpust fremkaldte en lille, klar tone. Et yndefuldt eksempel på de virkemidler en havekunstner betjente sig af i den romantiske periode.

Æolusklokkerne var en anden måde at skabe stemning på i den romantiske have. De hang i træerne og gav en lille, klar tone, når vinden rørte knebelen. Danske Herregaardshaver fig. 32.

Der var naturligvis også et *springvand* i haven. Det har endnu ikke været helt færdigt, da Halling sluttede sin beretning i 1798. Springvandet har muligvis haft

sin plads oven på den stenhøj, som endnu findes på øen i den store dam. I hvert fald fortalte far, at han huskede et springvand der.

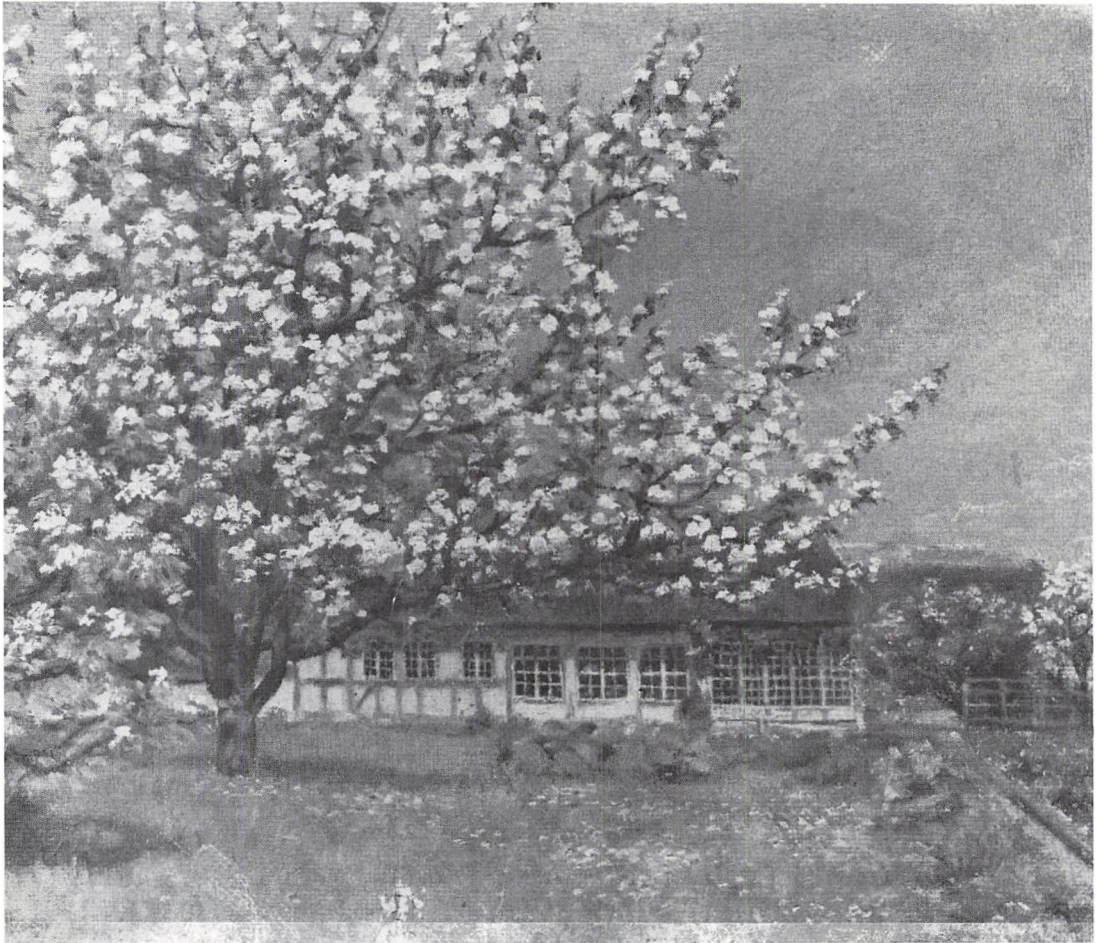

Udsigt fra lystbanken op mod huset. I stedet for kaskader og bassiner er der nu kun et åløb gennem dalen. Danske Herregaardshaver fig. 21.

Tempelhøjen. Et tempel for gudinden Freja måtte ikke mangle i den romantiske have. Men den ser unægtelig noget anderledes ud nu, templet er borte, det samme er de »flyvende glasrichter«, som blev sat omkring frugttræerne på højens sider. Danske Herregaardshaver fig. 19.

Også *tempelhøjen* eksisterer endnu. Her stod som før nævnt et tempel for gudinden Freja, nu var der kun en kedelig flagstang tilbage. Fra templets tag kunne man – ifølge Halling – se helt over til Fyn, nu ligger højen skjult af træer. Da den blev anlagt var der plantet espaliertræer på dens sider med »flyvende Glas-Richter«, det vil sige flytbare glasbure, der kunne sættes om de træer, hvis frugter skulle modnes først.

Halling nævner også en *eremitbolig*. I mange af datidens haver var der en hytte eller hule, helst med en mekanisk figur af

en munk eller andet, som rejste sig, når man åbnede døren. Den slags var velegnet til at sætte den besøgende i en tænksom stemning, mente man. Eremitboligen på Serridslevgård var planlagt i 1798, men er formodentlig først blevet færdig efter at Halling har skrevet sin beretning. Der findes altså ingen beskrivelse af, hvordan den har set ud, men den kan muligvis være det lille kampestenshus på øen, hvor stakkels frk. Gersdorff undertiden blev spærret inde.

Oven over eremitboligen ligger *lystbanken*, dog nu uden »Voldværk og Appareller, Canapeer af Gitterværk og Forhøjningen med Trævasen med Billedhugerarbejde og militære Attributter og Inscription«. Men fra lystbanken har

Også gartnerhuset stammer fra 1700årene. Tante Ella Heide har malet huset omkring 1910-14. Hun har flyttet det blomstrende mispeltræ fra nord-siden om mod syd og hun har også anbragt en romantisk blomstereng op mod huset i stedet for de mere prosaiske mistbænke, som stod her. Men selve huset er korrekt gengivet.

man endnu den smukke udsigt, som Halling også taler om.

Havehuset, eller beholdningshuset, som Halling kalder det, har i næsten halvandet hundrede år været opbevaringssted for havemøbler om vinteren. Huset

består kun af loft og kælder, i sydgavlen fører en rampe op til loftsrummet, så det var let at bringe havemøblerne ind og ud denne vej. Forår og efterår blev bænke og borde bragt på plads af et par karle og en arbejdsvogn. I kælderen blev der lagret oste, så længe der var mejeri på gården. Huset er bygget på en stejl skråning så stråtaget på den ene side når omtrent til jorden. Det var lige så god en rutschebane som terrasserne, men her fik man ikke alene barnepigen, men også gartneren på nakken, hvis det blev opdaget, at vi kurede på taget.

Som en pendant til havehuset nævner Halling *iskælderen*, også den eksisterede endnu i min tid. Det var en dyb, cirkelrund grube sat med kampesten, med stråtag over og indgang mod nord. Når smeddammen frøs til om vinteren, blev isen skåret op i blokke og kørt ud til iskælderen, som i forvejen var blevet udpolstret med frisk halm. Der blev ofret megen tid og megen arbejdskraft af karle og hestevogne på at fylde iskælderen op. Alligevel brugte vi kun is, når der en sjælden gang blev lavet vanilleis til selskaber. Så hentede kusken en spand is, som blev pakket omkring beholderen med cremen, isen selv var for uren til at bruges direkte i mad eller drikkevarer.

Gartnerhuset, eller, som Halling kalder det: »Et Huus til den ved Gaarden stedseværende Blomst-, Kunst-, og Leverage-Gartners Vaaning«, stod så temmelig urørt fra 1770erne. Et rødkalket, strå-tækt bindingsværkshus med en stue til gartneren og et rum til redskaber etc. Tante Ella har malet huset med et blomstrende frugttræ foran, det stod egentlig på den anden side af huset. Træet er en mispel (*mispulus germanica*) med nogle små, brune frugter, som kan syltes, når de har fået frost. Men vi brugte dem aldrig.

1880ernes havestil

Det har nok været bedstemor, som prægede haven i 80erne. Hun havde en stor dejlig have i Flensborg og har sikkert overført sin interesse til Serridslevgård. Endnu i slutningen af 1800'erne brugte man stadig haven på den gammeldags manér, man promenerede i den, damerne iført hat, handsker og parasol. Derfor var gange, lysthuse og blomsterbede de vigtigste elementer i haven. Græsplæner brød man sig derimod ikke meget om, de blev ikke brugt til at ligge eller sidde på, som i vore dage, de var snarere baggrund for blomsterbedene. Køkkenplænen var f.eks. så gennemhullet af bede, at der lige akkurat var plads til et kroketspil. Missionsplænen var en undtagelse fra denne regel, den blev brugt på moderne måde – til at holde møder på. Men denne anvendelse hører vist en senere tid til.

Blomsterbede

Blomsterbedene spillede en større rolle end i dag, hvor de som regel er indskrænket til en beskeden stauderabat. Der var bede alle mulige og umulige steder og i forskellige faconer: runde, halvmåneformede eller bugtede som en slange. Alene på køkkenplænen var der hele 5, så der kun var meget lidt tilbage af selve græsset. Det vigtigste af alle var tæppebedet, enhver gartners mesterstykke, dyrt, besværligt og grimt, men uundværligt. Et tæppebed skulle være kegleformet med et eller andet strittende i toppen, gerne en agave eller noget andet eksotisk. Nedefter bestod bedet af koncentriske cirkler af bladplanter i forskellige farvetoner, rødlige, grålige, gullige, men aldrig blomster, de var bandlyst fra et rigtigt tæppebed. Alle disse planter var møjsommeligt opdyrket i potter i drivhuset i vinterens løb. Om foråret lå gartneren og eleven på

knæ på brædder i timevis for at plante dem ud. Desværre har jeg aldrig set, hvordan tæppebedet blev luget, det forekommer umiddelbart at være en uløselig opgave.

Andre bede var plantet til med sommerblomster, men altid i regelrette cirkler og kantet med ensartede blomster, f.eks. husker jeg at to af bedene på køkkenplænen altid havde en cirkel med heliotroper. Slangebedet på den samme plæne havde altid blå lobelier i kanten og noget gult i midten. I det hele taget skulle alle bede være indrammet af et eller andet. Det er en gammel tradition, for allerede i 1790 skriver tidsskriftet *Journal des Luxus und der Moden*, at bede kantede med buxbom eller grønmaledede brædder gik forud for den engelske havestil. I bedsteforældrenes tid har bedene vistnok været kantede med konkylier, der lå i hvert fald en mængde store, hvide konkylier i gartnerhuset. Nu brugtes nogle af dem som kantning af en fuchsiahek nede ved vinhuset, men de har sikkert tidligere været anvendt andre steder. Jeg husker dunkelt kantninger med konkylier i bedstemors have i Flensborg, de kan muligvis have været fra Vestindien. Bedene foran hovedbygningen var kantede med porcelænsblomster, hvis blomster blev klippet af, så der kun var bladene tilbage. Terrasserne var i en periode foroven kantede med vildvin, som slyngede sig op ad lave, hvidmalede stolper og hen ad de buer af ståltråd, som forbandt stolperne. I køkkenhaven var blomsterrabatterne kantede med buxbom eller lavendler.

Stauder blev der ikke gjort meget ud af. Der var kun et trekantet staudebed bag lysthuset. Sommerblomster til afskæring fandtes i køkkenhaven. Roserne var mest højstammede, men der var dog et bed med lave månedsroser på køkkenplænen.

Gange

Der var et utal af grusbelagte gange i haven og haveskoven. De, som lå nærmest ved huset blev skuffet og revet hver lørdag, men vi var dog heldigvis ikke så fanatiske som en familie, vi kendte, i nærheden af Kolding. Her løb en havemand med en rive bag efter mig, når jeg red rundt i haven på deres pony. De fjernere liggende havegange fik en hovedrengøring til pinse, så blev hele gårdens mandskab udkommanderet til at gøre haven og den nærmeste skov i stand og køre have-møbler på plads, for til pinse skulle alt være i fineste orden.

Lysthuset

Endnu i begyndelsen af 1900'erne var damer lige så bange for at blive solbrændt, som de havde været i århundreder forud. Skulle man endelig opholde sig udendørs, måtte det være i et lysthus. Det var en uundværlig del af haven og bedsteforældrene har da også skyndt sig at bygge et. Det var, som sig hør og bør, af naturtræ og med deres initialer foroven. Indeni var der mørkt og skummelt, men her kunne man drikke te uden fare for at ødelægge teinten.

Mor kunne ikke lide lysthuset, så hun fik plantet en runding af stedsegrønne

Bedsteforældrene ændrede ikke meget ved haven, men et lysthus måtte man have. Da damer nødig ville være solbrændte opholdt de sig helst ikke udendørs, men foretrak at sidde i lysthuset sammen med edderkopper og bænkebidere. Bedstemor, forældrene og jeg selv fotograferet ca. 1900.

buske på plænen bag nøddegangen. Her stod som bord en gammel, slidt møllesten fra vandmøllen med havestole omkring, og her kunne vi være nogenlunde i ly for besøgende i haven, som med altopslugende interesse betragtede vores te-drikning.

Terrasser

Terrasserne har været udsmykket på forskellige måder i tidens løb. I Hallings dage har der stået blydukker, kanoner og masser af vaser og andre havekulpturer. Den ældste pynt på terrasserne, som jeg mindes var nogle store vaser af hønsetråd, fyldt med jord og foret med mos, som dækkede hønsetråden helt. Der var plantet blomster foroven og mosset blev holdt fugtigt af den våde jord. Vaserne stod på en simpel træfod og var egentlig ganske smukke. Der var også andre blomstervaser af brændt ler eller noget lignende materiale. De forsvandt alle i tidens løb og blev erstattet af stedsegrønne buske og småtræer i baljer. De overvintrede i kælderen og blev om foråret sat ud i huller i terrasserne.

Som omtalt var terrasserne så stejle, at man ikke kunne gå op og ned ad dem. Foran huset var der to trætrapper på hver side, kantet med vildvin, dem lod far erstatte med stentrin kantet med busketrosser. I Danske Herregaardshaver tales der om »de gamle stentrapper«, der altså ikke er så ældgamle endda.

Der er flere kildevæld i terrasserne. Det sydlige, der vistnok er det samme, som omtales af Halling, forårsagede en udskridning af skrænterne. Et nordligt kildevæld løb i min tid ud i et jernrør i en hul træstamme helt overgroet med vedbend. Her hentede jeg om sommeren en karaffel drikkevand til frokost, vandet var så koldt, at karaffen duggede og det smagte stærkt af jern.

Bænke

Rundt om i haven stod der hvidmalede havebænke, de fleste var af empiretype med lodrette tremmer i ryggen. Nogle af dem havde meget høje ben og et fodbræt hævet et lille stykke over jorden. Det er fristende at sætte disse fodbrætter i forbindelse med de tynde, hæleløse dame-sko, som var moderne fra 1790erne og helt op til 1860erne og som nok kunne trænge til beskyttelse mod fugtighed fra jorden. Men man har ikke altid nøjedes med simple havebænke. Flere steder var der sindrige arrangementer af hvidmalede tremmer, enten som buer overgroet med kaprifolium, som vifter eller som en slags rygdækning af bevoksede tremmer.

Bygninger

Hovedbygningens have-side var temmelig overgroet af vækster, som – én gang plantede – fik lov at brede sig som de ville. På sydsiden var der en mægtig stor, gammel blåregn, der sloges om pladsen med en Gloire de Dijon-rose. Blåregnen vandt. Den nordøstre ende af huset var helt optaget af et gammelt kirsebærtræ, hvis sorte bær mest var til glæde for stærene. Men hvis det lykkedes at finde et par bær ved at læne sig faretruende ud ad vinduet, smagte de bedre end noget andet på jorden. Det lille opvaskehus uden for køkkenet var overgroet med aristocchia, og vedbend dækkede gårdtrappens elegant svungne rækværk.

Køkkenhaven

Hvis man fortsatte forbi lysthuset, kom man til nøddegangen og kvædebuskene. Når kvæderne havde fået frost, blev der lavet masser af kvædebrød, som stod til tørring på fade overalt i gæsteværelser og hvor der ellers var plads.

Bag nøddegangen lå *køkkenhaven*, som var opdelt i 4 kvarterer, adskilt af grusgange kantet med buxbom eller lavendler og med sommerblomster bagved. I firkanterne var der de sædvanlige køkkenurter, jordbær etc. Ind mod nøddegangen lå aspargesbede og bag ved dem rækker af artiskokker. De var af en særlig, frostbestandig art, som senere ligefrem blev en eksportvare for gartneren på Serridslevgård.

Bag *køkkenhaven* lå en plads, hvor gartneren tilberedte jord til urtepotter, drivhuse etc. Her lå store bunker af kompost, en si til at rense jorden med, bønnestager og andet. Bønnestagerne var gode til at bygge indianerhytter af, men igen kom man i konflikt med gartneren, som ikke kunne fordrage at der blev bragt uorden i hans kæreste område.

Frugthaven lå længst mod vest kantet med en tjørnehæk, der dog havde så mange smuthuller, at karlene kunne liste sig ind og hugge frugt. Det var der ingen, som tog sig synderlig af, der var nok af det. Som i alle gamle haver var der dejlige ting: ægte gravenstenere med sorte pletter på skallen, Reine-Claude blomster, som revnede, når de blev modne og meget andet. Rundt om i haven stod der hist og her frugttræer, som nu ikke ses meget mere: Ananas-æbler og Eywood pærer, små og runde og med en stærkt krydret smag, de kaldtes vistnok også for apoteker-pærer. Men der var ingen kirsebærtræer. Når jeg fik lyst til kirsebær, red jeg over til Tyrrestrup og anbragte mig i et af

de mange kirsebærtræer, som haven derovre var fuld af. Hjemturen måtte foregå i skridt, for jeg havde spist så mange bær, at det var meget ubehageligt at trave eller galopere.

Foran gartnerhuset lå en række mistbænke med store, tunge glasrammer over, som der måtte to mand til at flytte; de kunne reguleres med knægte med 3-4 trin og når solen blev for stærk, blev der lagt flettede stråmætter over glasset. Mistbænkene var, som navnet angiver, helt omgivet af hestegødning som lunede godt. Her blev der dyrket tidlige kartofler, jordbær, salat, meloner etc. og herfra blev de fleste sommerplanter priklet ud.

Vest for gartnerhuset lå *drivhuset*, som blev opvarmet med kul fra et fyrrum uden for selve huset. Indenfor stod der på nordvæggen hylder med de potteplanter, der skulle op i stuerne. På den lave sydvæg var der bede i hoftehøjde. Her voksede agurker, salat, tomater og lignende. Vi havde altså grønsager i en temmelig lang periode, først fra drivhus, derpå fra mistbænk og til sidst fra friland. Det var en stor fordel, for dengang kunne man ikke få importerede grønsager og frugter fra hele verden året rundt.

Der var ingen vindruer i drivhuset, de groede i *vinhuset*, som lå på en skrænt neden for nøddegangen. Det havde samme form som drivhuset, men det kunne ikke opvarmes. Her voksede grønne og blå druer sammen med en gul terose. Druelasserne blev forsigtigt tyndet ud med en fin saks og der blev bundet en pose af tyndt, hvidt stof om hver klase, så hvepsene ikke kunne komme til druerne. Uden for vinhuset voksede der en gammel figenbusk med blå figner, som kunne nå at blive modne i heldige somre. Der har nok i gammel tid været en anlæg her, for terrænet var indrettet med en støttemur og en terrasse med gamle frugttræer.

Haven blev passet af en gartner, som boede i gartnerhuset, en elev, et par have-mænd og nogle lugekoner, som kom, når der var brug for dem. I bærtiden kom der skolebørn fra landsbyerne for at plukke bær. De fik en kurv bundet om livet og når den var fuld, blev den vejet ind af gartneren, som stod i gartnerhuset og vejede og betalte børnene.

I en periode kørte gartneren til torvet i Horsens, hvor han solgte bær og grønsager, men det var vist ikke nogen lukrativ forretning. Far var ikke så smart som en af brødrene på Ussinggård, som i egen person stod på torvet og solgte havesager. Det vakte umådelig forargelse, ikke blot blandt de andre godsejere, men såmænd også blandt de Horsens-damer, som dog trods alt syntes, det var spændende at handle med en vaskeægte, adelig godsejer. Han blev dog hurtigt ked af at stå på torvet i al slags vejr, så initiativet holdt op af sig selv.

Dyrene i haven

Tidligere var der svaner i den store dam og påfugle på terrasserne. Men påfuglene, de dumme dyr, kunne ikke sanse at flyve tilstrækkelig højt op i træerne, når de gik til ro om aftenen, de satte sig på lavthængende grene, så rævene kunne trække dem ned ved de lange haler og æde dem. Det var mor godt tilfreds med, for påfuglene var slemme til at gå op ad den høje havetrappe, gennem havestuen og ind i salen, hvor de kunne se sig selv i pillespejlene, som nåede omtrent til gulvet. De har nok troet, at det var en konkurrent de så, for de slog halerne op og travede rasende frem og tilbage foran spejlene. Det må have set sjovt ud, men det kunne jo ikke undgås, at påfuglene efterlod sig spor på de lyse gulvtæpper.

Svanerne blev afskaffet fordi de kedede far, de sejlede bare rundt og tog sig ud.

Han ville hellere have vildænder og de kunne ikke forliges med svanerne. Til de lyde, som er uløseligt forbundne med erindringen om min barndom er vildændernes søvnige rappen om natten og deres forskrækkede skræppen, når en ræv nærmede sig. Om vinteren bragte kusknen hver morgen en sæk affaldskorn ned til dammen. Det rygtedes hurtigt i andeverdenen og vinteren igennem var der en masse vildænder i den store dam. De fremmede drog bort igen om foråret, så kun den faste bestand blev tilbage. De yngede i små andehuse, som stod på pæle ude i vandet, et værn mod vandrotter.

Der vrimlede med firben, stålorme og frøer i haven. I forsommeren genlød den af deres kvækken og langs dammenes bredder var der tykt af frøæg i store, geléagtige klumper. Det var spændende at samle dem op i sylteglas og se haletudserne udvikle sig. Takket være de mange frøer var der altid storke i engene, de var så almindelige, at man ikke lagde mærke til dem. Det var kun den første stork, man noterede sig, for, som vi jyder siger:

*Nær Do sier storken flyv'
ska' Do blyv.*

*Nær Do sier Storken sto
ska Do go (dvs. ud at rejse).*

Storkene rugede ikke på gården, de er sikkert kommet fra Hansted, en landsby nord for Horsens, som ligger midt i store engdrag, her var der 2-3 storkereeder på hvert eneste hustag. Når man en sommeraften kom kørende mod Hansted, var landsbyen helt skjult i tåger fra de dampende enge. Gennem tågen hørte man en mærkelig tør lyd, som af hundreder af kastagnetter. Det var storkene, hvis knebren lød vidt omkring.

Gartner Halling omtaler mærkeligt nok ikke storke i sin beretning om dyrene i haven. Til gengæld nævner han natter-

gale, dem var der ingen af i min tid og far sagde altid, at de ikke kunne trives så højt oppe i Jylland. Men endnu mærkeligere er de angoriske harer. Halling fortæller, at de boede på øen nede i haven, hvor der var opført et specielt hus til dem. I dag ved man ikke, hvad angoriske harer er for noget. Zoologisk museum kender dem ikke, her er man mest tilbøjelig til at mene, at ordet er en fejlskrivning. Af andre, knap så mærkværdige dyr nævner Halling: odder, grævling, ræv, hare, agerhøns, holz-snepper, vildænder, bekkasiner, skovduer og en del trækfugle samt undertiden kronvildt og dådyr. Bortset fra de angoriske harer, kronvildtet og dådyrene eksisterede alle de andre dyr endnu i min tid. På sommeraftener kunne man se råvildtet forsigtigt komme ud af skoven for at græsse på engen. Først kom bukken, derefter råerne og lammene, som fik lov til at lege tagfat i græsset. Hjemad gik turen i omvendt orden, først råerne og lammene og til sidst bukken for at han kunne dække tilbagetoget.

Efter gammel tradition var Serridslevgårds have åben for publikum. Den skik ønskede far ikke at bryde, selv om mor syntes det var ubehageligt undertiden at finde vildfremmede mennesker i sine stuer. Trods skilte med adgang forbudt kunne folk ikke altid styre deres nysgerrighed efter at se, hvordan vi boede.

Familien

Bedstefar Hans Christian Brodersen var skibsreder i Flensborg og ejede plantager i Vestindien. Han var meget dansksindet og købte to jyske herregårde til sine to sønner. Fotografiet er taget engang i 1850erne af en Flensborg fotograf. Bjergene i baggrunden er altså blot staffage og har intet med Vestindien at gøre. Bedstemor Doris Brodersen født Jordt (billedet på denne side) var en myndig dame, hvad man nok kan se af billedet. Den lille kappe på hovedet var alle ældre damers frisure. Vores gamle husjomfru gik med en lignende. Bedstemor arvede Serridslevgård efter sin mand og boede der om sommeren til sin død i 1902. Fotografi fra 1890erne.

Bedsteforældrene

Min bedstefar *Hans Christian Brodersen* købte Serridslevgård i 1883 på dødsboauktionen efter frk. Gersdorff. Han var født i 1823 og døde 1889. Han var ud af sømandsslægt og selv skibsreder i Flensborg, samtidig med at han ejede plantager i Vestindien. Han havde 14 skibe i søen, som blandt andet bragte rørsukker fra plantagerne til Flensborg.

Næst efter København var Flensborg dengang dvs. før 1864 monarkiets største søfartsby. Og det var en stor fordel for byen, da handelen med sukker blev frigivet i 1833. Indtil da havde denne handel været forbeholdt hovedstaden.

Bedsteforældrene var meget dansksindede – til trods herfor talte man tysk i familien, det var meget almindeligt i Flensborg dengang. Men vanskelighederne ved at bo i et grænseland mærkedes

stærkt, ikke mindst naturligvis efter 1864. De tre af bedstefars børn blev tyske, de tre andre danske. Han lod begge sine sønner optere for Danmark dvs. de valgte dansk statsborgerskab fremfor det tyske, det kunne man gøre indtil 1870. Derved undgik man tysk værnepligt, men måtte til gengæld udvandre. Bedstefar købte en herregård til hver af sine to sønner, Østrupgård ved Århus og senere Lillerup ved Horsens til den ældste og Serridslevgård til min far. Men vi kom kun til Flensborg én gang om året så længe bedstemor levede og senere endnu sjældnere. Bedsteforældrene boede på Serridslevgård om sommeren og da bedstefar døde blev far forpagter for sin mor til hendes død.

Jeg ved ikke meget om min bedstemor *Doris Brodersen* f. *Jordt*. Hun ejede Serridslevgård fra 1889 til sin død i 1902. Efter familietraditionen og efter billeder at dømme var hun en myndig dame, men der har også været nok at se til, en stor husholdning, 6 børn og en mand, som var fuldt optaget af sine mange forretninger. Men det hører med i billedet, at hun blev beundret af sin svigerdatter. Mor var imponeret over, at bedstemor aldrig med et ord kritiserede hendes husholdning på Serridslevgård, og der var sikkert adskiligt at bemærke, ikke mindst i begyndelsen.

Forældrene som nygifte. Min far Peter Jordt Brodersen var først forpagter på Serridslevgård så længe bedstemor ejede den. I 1895 giftede han sig med en tysk dame, Johanna Helene Louise Voswinckel, som han sandsynligvis traf første gang ved et bryllup i Flensborg, da hans svigerindes søster giftede sig med hendes bror. Fotografi fra 1895.

Forældrene

Min far hed *Peter Jordt Brodersen*, han var født i 1865 og døde i 1936. Han var uddannet som landmand dels på forskellige gårde, dels på landbohøjskolen. Han boede i nogle år som ungkarl på Serridslevgård indtil han giftede sig i 1895. Far var meget ligefrem i sin væremåde og folk kunne godt lide ham – mor var langt mere reserveret. Han var blandt andet medstifter af elektricitetsværket i Hovedgård, som bønderne var meget skeptiske over for indtil de så, at nogen var parat til at vove pelsen. Men forøvrigt fik vi ikke meget at vide om, hvad far foretog sig.

Min mor var tysk. Hun hed *Johanna Helene Louise Voswinckel* og var født i Hagen i Westphalen i 1866, hun døde i 1945. Hun stammede fra en gammel familie hovedsagelig bestående af embedsmænd og jurister. Fra 1618 ejede de godset Voswinckel, et skummelt sted oppe i bjergene. Den ældste søn skulle overtage Voswinckel, hvad enten han havde lyst eller ej, og såvidt jeg ved holdes denne tradition ved lige den dag i dag. Men efter anden verdenskrig har jeg afbrudt forbindelsen med min tyske familie.

I sit barndomshjem havde mor lært de gode victorianske dyder: fromhed, flid, mådehold og høj moral. Hun var eneste pigebarn mellem fire brødre, som nok forkælede den lille søster, men som til gengæld krævede, at hun opførte sig efter disse victorianske forbilleder. Men det har været en ungpigetilværelse med megen selskabelighed og megen musikalsk udfoldelse, vidt forskellig fra den, hun kom til at føre på Serridslevgård. Mor havde en smuk sangstemme og hun sang og spillede med mig. Men forøvrigt ved jeg ikke meget om mors barndomshjem, som må have været fuldt af gamle ting, for hun fik mærkelige sager med hjemmefra,

rokokokjoler, som nådeløst blev syet om til sengetæpper, quiltede rokokoskørter, legetøjsskab, dukkehus, julekrybbe sølv-tøj og familieportrætter. Grosspapa har jeg aldrig kendt og Grossmama husker jeg kun som en gammel dame, som vi besøgte en gang om året i en stor, skummel lejlighed i Hagen, hvor vi kedede os.

Mens far var uddannet til sin gerning, kom mor helt uforberedt til sin. Hun kunne ikke ét ord dansk, hun vidste intet om landhusholdning og hun kendte intet til danske forhold. F.eks. blev hun meget forbavset over at opdage, at tyskerne ikke just var elskede her i landet. I 1890erne huskede man krigen i 64 alt for tydeligt ikke mindst i Jylland. Men mor havde i skolen kun lært om denne krig som en ret ligegyldig episode, så det var et chok for hende at opdage hvilken animositet der herskede mod tyskerne. Det har utvivlsomt bidraget til at gøre det vanskeligt for hende at vænne sig til danskerne. Hun lærte aldrig at forstå den specielle danske form for humor og ironi, som er meget forskellig fra westphalsk mentalitet og som især far var en mester i. Det har også været drøjt for hende at gennemleve to verdenskrige borte fra sit fædreland. Under den første havde hun sine fire brødre med ved fronten. Mærkværdigvis slap de alle fra det med livet i behold. Og under anden verdenskrig var begge hendes børn med i modstandskampen mod hendes landsmænd, noget hun havde svært ved at forstå og tilgive. Hun var ikke klar over at det Tyskland hun havde kendt og elsket, ikke eksisterede mere.

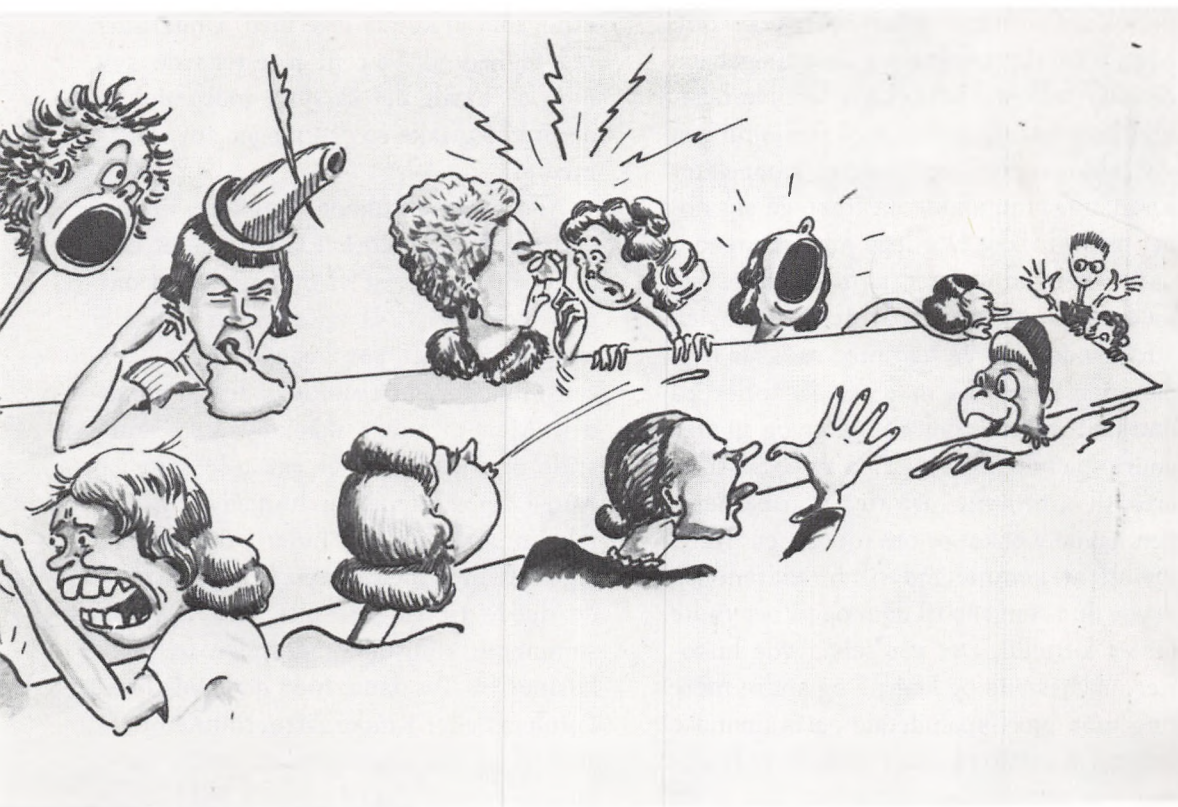
Men på trods af alt lærte hun sig forbavsende hurtigt at tale og skrive korrekt dansk og hun lærte at føre sin danske husholdning på en særdeles effektiv måde. Ingen af mine forældre var altså oprindelig landboer, noget far ofte beklagede.

En af min brors barokke tegninger. Den viser, hvordan han forestillede sig et bestyrelsesmøde i en dameforening.

Børnene

Vi var to søskende. Min bror *Einar Jordt*, født 1901 død 1945, blev kaldt Joddy ligesom far. Han var uddannet som landmand, men da far havde været syg i nogle år, mente han at det var nødvendigt at sælge gården, fordi Joddy på det tidspunkt endnu var for ung til at overtage den. Under anden verdenskrig deltog han i modstandskampen mod tyskerne. Han blev fanget og torteret og døde i koncentrationslejren Neuengamme få måneder før krigen var forbi. Joddy var den fødte demokrat. Til mors store mishag var hans foretrukne kammerater drenge med håb-

løse manerer og et gyseligt sprog. Han kunne ikke begribe, hvorfor mor ikke gouterede dem lige så meget som han selv gjorde. Folkene elskede ham og dækkede over hans gale streger. Og så havde han en barok sans for humor, som gav sig udslag i de karikaturtegninger, som han kradsede ned overalt, et talent som han desværre aldrig fik lejlighed til at udvikle.

Jeg selv *Ellen Dorothea Johanna* er født 1898. Jeg blev gift i 1923 med marineflyveren søløjtnant Ole Andersen, som døde knap to år efter. Fra 1930 til 1965 var jeg ansat på Nationalmuseet.

Opdragelse

Som helt små opholdt vi os i barneværrelset overvåget af barnepigen. I vore dage, hvor man har opdaget, at de første leveår er særlig vigtige for børn, er det mærkeligt at tænke på hvordan forældre tro skyldigt overlod deres »kæreste øje« til

tilfældige barnepiger. Så længe børnene var små spillede det ingen rolle, mente man. Først når de blev større begyndte forældrene at beskæftige sig mere med dem.

Jeg tror ikke at forældre i almindelighed vidste meget om, hvad der foregik bag barneværrelsets lukkede døre. Man har jo hørt skrækelige ting om sadistiske barnepiger. Det oplevede vi heldigvis ikke. Vi havde søde og venlige unge piger. Men en af dem lærte mig dog at være bange. Hun fortalte de mest hårrejsende historier om børn, der druknede i ajlebeholdere, blev revet i stumper og stykker af vilde hunde, brændte ihjel i ensomme huse etc. etc. Til sidst var jeg rædselsslagen for at gå gennem stuerne i mørke, at gå alene i skoven og tusinde andre ting, som tidligere ikke havde generet mig det mindste. Det tog mig mange år at komme over den skræk. Mor anede intet om alt

dette, sådan noget taler børn ikke om. Men forøvrigt husker jeg ikke meget om denne tidlige barneværelse-tilværelse, blot barnepigen siddende på forhøjningen ved vinduet med en mægtig stoppekurv foran sig. Hun skulle da foretage sig noget nyttigt, ikke blot lege med børnene.

Far begyndte først at beskæftige sig med os, da vi var et par år gamle. Men efterhånden legede han med os, skar hyldefløjter, lærte os at stege kartofler på marken, udhule roer til lygter og mange andre spændende lege. Han var også storartet til at fortælle historier. Når barnepigen havde vækket os om morgenen, fik vi lov til at komme ind til forældrene og krybe op i sengene til dem og så begyndte far at fortælle. Det var selvlavede historier om hestene og køerne og andre nære ting men gjort spændende og dramatiske i rigtig eventyrstil. Især elskede vi historien om tykke Dres, som blev slugt af en ko og som nær havde skræmt livet af fodermesteren ved at råbe til ham inde fra koens mave. Den historie kunne vi høre igen og igen.

Efter at vi var sluppet ud af barnepigens kløer, færdedes vi frit omkring uden nogen restriktioner. Der var jo folk alle vegne, som kunne holde øje med os og vi lærte hurtigt at tage os i agt for tyrene, aldrig gå bag om en hest etc. Men der var intet forbud mod at færdes i stalde og marker og jeg lærte snart at pløje en lige plovfure og malke en ko ren – ret unyttige færdigheder viste det sig senere.

Umærkeligt skilte Joddys og mine interesser sig ud fra hinanden. Det ældgamle mønster, som også kendes fra påklædningen begyndte at tegne sig: Drenge »kom til mandfolkene« og piger forblev under kvindernes påvirkning.

Vi havde ingen legekammerater. Der var ingen børn på gården eller i vores omgangskreds og vi kendte ingen i landsby-

erne, som vi kunne lege med. Undertiden red vi ned til Vær til præstens de syv, men de havde det så sjovt indbyrdes, så de brød sig ikke særlig meget om at lege med os.

Andre kontaktforsøg var endnu mindre vellykkede. Forældrene mente på et eller andet tidspunkt, at vi måtte lære at omgås andre børn, så en sommer blev der udstationeret et par lægedøtre fra Horsens, hvis forældre skulle på ferie i udlandet. Men vi anede ikke, hvad vi skulle stille op med sådan et par tøse som var bange for hestene og hundene og som ikke forstod at bygge huler i skoven eller lege indianer med ponyerne. Det eneste, de duede til var at spise jordbær. Om sommeren kom der undertiden fætre og kusiner fra Tyskland, men de havde deres Fräuleins eller Kindergärtnerinnen med, som af al magt prøvede at værne deres protegeer mod skadelig dansk indflydelse, herunder indbefattet Joddy og mig.

Det hændte også at jeg blev udlånt til nabogårde, hvor der var pigebørn på besøg, som man ikke vidste sine levende råd med. Det var som regel københavnere eller sådan noget og de kedede sig bedøvende på landet, mit besøg gjorde det ikke bedre. Jeg led skrækkeligt af hjemve og syntes at pigerne talte et underligt sprog og i det hele taget var mærkelige. Især Bygholm var en prøvelse. Barnebarnet,

Børnene 1908. Et typisk billede af artige, renvaskede børn omhyggeligt opstillede til fotografering med fødderne i fjerde position. Den årlige tur til fotografen i Horsens var noget af en prøvelse. Fotografi 1908.

som jeg skulle lege med var en forsagt lille en og jeg var hundeanget for den gamle herre, som virkelig også var særpræget. Han udkæmpede f.eks. drabelige kampe med en arrig svane i parken og onde tunger påstod at det foregik under afsyngelsen af Vor Gud han er saa fast en Borg. Foruden Bygholm havde han et gods i Østrig, og da han ikke kunne lide jernbaner foregik rejsen derned hver sommer med hestevogn – det tog tre uger hver vej. Så var Store Grundet bedre. Her var rideheste nok og sønnen havde kammerater fra Metropolitanskolen med hjem i sommerferien. Her gjorde jeg mine første vaklende forsøg på at omgås jævnaldrende af det andet køn. Men det var nu alligevel sikrest at være hjemme.

Der blev lagt megen vægt på gode manerer og på den ydre optræden i det hele taget. F.eks. var det en tvivlsom fornøjelse at spadserere tur med mor for hele tiden lød det: »Ikke slæbe på benene, ikke gå indad på tærerne, ret ryggen.« Da jeg voksede stærkt en overgang var jeg noget rundrygget og fik derfor en spadserestok stukket ind mellem albuerne. Det hjalp ikke så derefter fik jeg en slags seletøj på, som strammede modbydeligt og som heller ikke hjalp. Til sidst fik jeg massage for at styrke rygmusklerne. Det var i og for sig fornuftigt nok, men det endte med en forskrækkelse. Der blev engageret en massøse, som skulle give mig massage og sygegymnastik på et værelse på Jørgensens hotel i Horsens. Det fungerede udmærket et stykke tid, men en dag blev jeg ved en fejltagelse vist ind på et værelse som – viste det sig senere – var beboet af en handelsrejsende. Jeg klædte mig af og lagde mig på sengen for at vente på massøsen. Da hun ikke kom stod jeg op og red hjem igen. Mor blev helt ude af sig selv, da hun hørte det, og i min totale uskyldighed kunne jeg ikke begribe,

hvorfor hun tog sådan på vej. Det er først langt senere gået op for mig. Foruden seletøj og massage mod rund ryg havde jeg også i lange tider bøjle mod udstående tænder, så der blev virkelig gjort noget for at få den ydre apparition i orden.

Selv om den konventionelle opdragelse stod højt, så blev den moralske side dog ikke forsømt. Bemærkningen: »Sådan gør en pæn ung pige ikke«, hørte jeg ofte. Mor var, som før sagt, meget victoriansk i sine synspunkter. Måske skulle man hellere sige albertsk, for det var jo i virkeligheden dronning Victorias tyske mand prins Albert, som var den snerpede og som påvirkede dronningen i den grad, at en hel epokes moralkodeks fik navn efter hende. Begrebet »en virkelig dame« spillede en stor rolle, og der var utrolig meget sådan en virkelig dame ikke kunne tillade sig, lige fra at sidde med knæene over kors til at sige nej til et frieri – hvis hun ikke ville have ham lod hun det ikke komme så vidt.

Det var derfor et voveligt foretagende at sende mig i en stor skole, ikke mindst fordi latinskolen i Horsens var blevet fælles for drenge og piger. Jeg husker tydeligt en scene mellem mor og en dame fra egnen, som havde en datter, der også hed Ellen. Da damen hørte, at jeg skulle i fællesskole erklærede hun spidst: »Ja min lille Ellen skal ikke i fællesskole. Jeg ønsker at min lille Ellen skal blive ved med at være en sød lille pige.« Hvorpå mor naturligvis omgående replicerede: »Og jeg stoler på, at min lille Ellen bliver ved med at være en sød lille pige selv om hun kommer i fællesskole«.

Selv rektor var vistnok ked af at skolen var blevet fælles for drenge og piger, i hvert fald anså han det øjensynlig for en vigtig opgave at sørge for at de ikke kom sammen efter skoletid. Om eftermiddagen blev lærerne sendt på inspektions-

runder i byen for at gribe de formastelige i at gå tur med hinanden – hvad der naturligvis blot gjorde det hele mere spændende.

Det var mest pigerne i de store klasser, som sværmede, vi andre øvede os på anden måde. For os var det en yndet sport at promenere på Søndergade og »skyde« med forbipasserende herrer. For en sikkerheds skyld havde man altid en veninde under armen og så gjaldt det om at sende et koket øjekast til den særligt udvalgte. Det var vistnok ikke rigtig passende, men mor sad jo godt gemt ude på gården og anede intet om, hvad jeg foretog mig.

De unge Horsensdamer, som var ældre end vi skoletøse og som bedre vidste, hvordan man skulle opføre sig, sad ærbart ved vinduet om eftermiddagen og broderede – altid med moderen ved siden af. Og nede på gaden gik de unge herrer og kiggede stjålent op. Sådan har det været i Horsens og mange andre steder i de sidste par hundrede år. Fra slutningen af 1700årene fortælles der om et begreb, som kaldtes »hatteconnaissancer«. Når en herre flere gange var gået forbi sin udkårnes vindue og måske havde fået et opmuntrende smil, begyndte han at hilse og det kunne så udvikle sig videre. Fra Horsens skriver portrætmaler Hansen om justitsråd Lederers nykonfirmerede datter at hun stod en del ved vinduet og »denne Tidemann troede strax at hun var hierteskudt af en stor Forlibelse i ham«. Og Rudolph Bay skriver ærgerligt fra Kiel, at »Gaderne i denne By er smalle og ganske uden Fortove. Den er aldeles ikke skikket til Vindueskoketteri, thi har man ikke uophørligt Øjnene paa sine Ben, risikerer man hvert Øjeblik at falde som en Pebling«. ¹⁰

Alle bestræbelser gik dengang – mere eller mindre åbenlyst – ud på at få pigebarnet gift. Men heldigvis var ikke alle så

barske som tante Cathrine i Flensborg. Da en af kusinerne havde fået tuberkulose og var blevet sendt til sanatoriet Vejlefjord udbød tante Cathrine forfærdet: »Men er de da vanvittige. Hvis det rygtes, at hun har været på tuberkulosesanatorium får de hende aldrig gift«. Da ægteskabet altså blev betragtet som den eneste acceptable mulighed, måtte det naturligvis fremstilles i et rosenrødt skær. Men denne illusion trivedes vistnok mest i visse samfundslag. I hvert fald var folkene mere realistisk indstillet. Når jeg græd som lille pige, sagde barnepigen: »Gem du dine tårer til du bliver gift«.

Undervisning

Vi lærte tysk og engelsk efter naturmetoden. Mor talte altid tysk med os så længe vi var små, så det kunne jeg før jeg lærte at tale dansk. Da jeg kom i skole i Horsens, fik jeg dårlige karakterer i tysk, dels fordi jeg talte det bedre end læreren, dels fordi jeg ikke gad lære remserne: »An, auf, ausser, hinter, in« etc. Det behøvede jeg ikke for at tale korrekt. Mor var rasende over mine dårlige karakterer og fandt dem meget uretfærdige. Far kunne ikke rigtig lide, at vi talte tysk, og under første verdenskrig hørte det op af sig selv, undtagen ved måltiderne, når vi talte om noget, som pigerne ikke måtte høre. Engelsk lærte vi noget senere, da vi fik en lærerinde, som havde boet mange år i England. Hun var engageret til at tale engelsk med os også uden for skoletiden, hvad der naturligvis ikke gjorde hende mere elsket.

Da jeg var seks år, begyndte den rigtige skolegang. Barneværrelset blev lavet om til skolestue med sort tavle og rigtig skolebænk med fast skråpult foran. Vores første lærerinde kaldte vi Frøbi. Hun var 16 somre, varm og buttet og vi elskede hende. Joddy sad med i skolestuen, skønt

han kun var tre år, men han kedede sig uden mig, og ingen – heller ikke Frøbi – tog undervisningen særlig alvorligt. Til gengæld legede vi vidunderligt sammen. Og så havde Frøbi en anden stor fordel. Hendes far var overlærer, senere professor Andreas Schack Steenberg, en af pionererne på børnebiblioteksområdet. Nu åbnede der sig en vidunderlig verden for mig: Jules Verne, Walter Scott, Ingemann etc. Det var noget andet end de kedelige bøger, vi havde hjemme. Inden jeg var ti år havde jeg læst Schillers samlede værker – på tysk naturligvis. Og jeg kunne alle hans ballader udenad. Men hverken Wallensteins Lager eller Wallensteins Tod var egentlig noget for en tiårig. Så var H. C. Andersen dog bedre. Forældrene købte øjensynlig bøger serievis: Holberg, Schiller, tyske digtere i pragtbind, en masse indbundne eksemplarer af Illustreret Tidende. Det blev slugt alt sammen tillige med de sædvanlige ungpigebøger af Anna Baadsgaard, Ingeborg Vollquartz og konsorter. Og så var der de pragtfulde kulørte hæfter i pigernes dagligstue, Nick Carter og Buffalo Bill.

Der eksisterede vistnok en lov om at myndighederne skulle kontrollere privatundervisning, så en gang om året kom præsten og spiste frokost og afholdt eksamen. Det var meget højtideligt. Der blev sat tre stole frem til dommerkomiteen, mor, far og præsten og så begyndte examinationen. Både lærerinde og elever var rystende nervøse og tilhørerne morede sig dejligt. Især elskede far og præsten at drille Frøbi, når de opdagede punkter, hvor hun ikke var helt stiv i papirerne. Elevernes standpunkter interesserede dem mindre.

Frøbi boede ikke hos os, men tog toget fra Horsens til Tvingstrup hver dag. Om vinteren blev hun hentet på stationen med hestevogn, om sommeren spadse-

rede hun de 20 minutter til gården. Disse ture var forbundet med store farer, der kunne f.eks. være »tyre« på græs langs stien. Selv den skikkeligste tøjrede ko blev i Frøbis øjne til en frådende tyr. Men endnu farligere end tyrene var dog slagter Nielsen. Det var en lille, tyk kreaturhandler i hvid kittel og bowlerhat, den gængse påklædning for slagtere. Han kom engang imellem for at købe kreaturer til slagtning og han havde forelsket sig glødende i Frøbi. Derfor indrettede han sine indkøbsture, så han kunne følges med hende fra stationen. På den måde havde han uforstyrret lejlighed til at forsikre hende om sine reelle hensigter. Men Frøbi syntes ikke om det. Til sidst blev Joddy og jeg udkommanderet som anstandsdamer, det tøjlede den amoureuse slagter og han opgav til sidst forehavendet som uigennemførligt.

Men Frøbi var også uimodståelig for andre end slagter Nielsen. En sommer havde far en svensk massør boende, som gav ham massage mod ischias. Også han forelskede sig i Frøbi og en dag meddelte han far, at nu tog han livet af sig fordi hun ikke ville have ham. Far svarede, at det forstod han da godt blot forlangte han at massøren ventede med sit forehavende til han var rejst fra Serridslevgård, for far ville ikke have det »svineri« på gården, som han noget ufølsomt udtrykte sig. Det hjalp, massøren opgav selvmordet.

Den første danseundervisning foregik i Serridslev forsamlingshus. Der var kun undervisning om vinteren, i en iskold sal. Danselæreren kom tilrejsende med en klaverdame, formodentlig hans kone. Når jeg senere har læst Herman Bangs novelle Irene Holm, ser jeg tydeligt dansetimerne i forsamlingshuset for mig, det var der alt sammen, fuldstændig som jeg selv har oplevet det.

Næste etape af undervisningen var frk. Plenges dansetimer i Håndværkerforeningen i Horsens. Frk. Plenge var en overordentlig stilfuld dame i lang, sort kjole. Hun gav undervisning i de østjyske byer på tur. Efter vinterens dansetimer var der afdansningsbal, som var en stor begivenhed i byen med alle forældre som tilskuere. Jeg må have været den yngste på holdet et år, for jeg åbnede ballet med apotekerens søn. Takket være mange små diskrete skub og puf fra frk. Plenge lykkedes det os at komme salen nogenlunde helskindet rundt, hvorefter vi heldigvis blev afløst af mere dansekyndige par. Den sidste afpudsning rent dansemæssigt set fik vi hos kgl. balletdanser hr. Bertelsen, som benyttede sommerferien fra teatret til at give danseundervisning i provinsen. Men så var vi også helbefarne både i hopsa, menuet, lancier og française.

Den stedlige skolelærer hr. Nielsen bestred gymnastikundervisningen. Også den foregik i forsamlingshuset i Serridslev i hvis sal der var ribber, trapez og andre redskaber. Han underviste alle pigerne på én gang, små og store imellem hverandre.

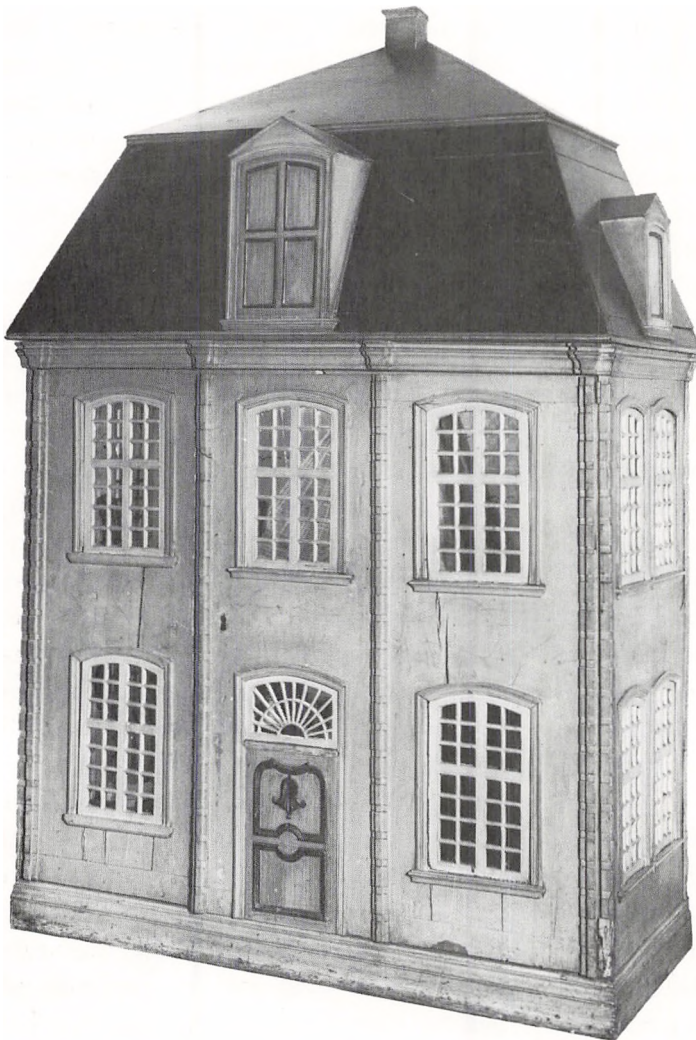
Vores gymnastikdragter bestod af en tyk, mørkeblå ulden sweater og et par umådelig vide gymnastikbukser af blåt serges. De havde samme facon som de berygtede »bloomers« opfundet af amerikanerinden Amelia Bloomer i 1860'erne. Hun ville afskaffe den besværlige krinoline ved at lancere en dragt bestående af lange, vide pludderbukser under et kort skørt. Mrs. Bloomer drog på propaganda-togt til Europa, men det druknede i latter og forargelse. Bloomerne overlevede dog som gymnastik- og cykledragt et godt stykke ind i 1900'årene. Det var meningen at bloomerne skulle se ud som et skørt, alligevel var det utænkeligt at vise

sig udendørs i den »uanstændige« påklædning. Vi piger klædte derfor om til gymnastiktimerne på en trappeafsats, for der var ingen omklædningsrum i forsamlingshuset, og naturligvis intet brusebad. Forøvrigt var bloomerne med deres masser af stof livsfarlige i ringe og trapez.

Da jeg blev 11 år, flyttede Frøbi med sin familie til København, og vi fik en lærerinde frk. West, som boede hos os i tre år. Hun havde boet i England i mange år og skulle tale engelsk med os også uden for skoletiden, og om eftermiddagen læste hun Little Lord Fauntleroy højt for os, en skrækkelig moraliserende og sentimental engelsk børnebog, som dengang stod højt i kurs, men som vi afskyede. Foruden det engelske skulle frk. West læse os op til optagelsesprøven på latinskolen i Horsens, så nu kom der mere alvor i undervisningen, noget vi absolut ikke var vant til og som naturligvis ikke gjorde frk. West mere elsket.

Det var unægtelig en overgang at komme i en stor skole for første gang som 14-årig. Alt var anderledes og pigerne i min klasse havde hver sin slyngveninde, så der var ikke rigtig plads til mig. Jeg ved ikke hvordan forældrene havde fået den idé at lade mig gå i gymnasiet, måske fordi de ikke vidste, hvad de ellers skulle stille op med mig. Tanken om en pension i Schweiz har øjensynligt ikke tiltalt dem, det var ellers løsningen på det spørgsmål i de fleste tilfælde.

Men de konservative tanter i Flensborg syntes at studentereksamen for piger var en tosset idé. Da sagen blev diskuteret sagde tante Cathrine: »Kom Du hellere ned til mig i Flensborg, så skal jeg sørge for at Du til sin tid bliver gift med en flot tysk søofficer«. Det afgjorde sagen, far kunne ikke tænke sig noget værre end at få en tysk officer til svigersøn, så jeg kom i gymnasiet.

Min oldemors dukkehus. Da hun var en lille pige – i slutningen af 1780erne – kom en ven af hendes far på besøg og spurgte om hun ville give ham et kys. Hun sagde nej, og først da han lovede hende en god gave, indvilgede hun – som den kvinde hun var. Nogen tid efter kom dukkehuset, som siden er gået i arv i familien. Det står nu på Nationalmuseet. Lenart Larsen Nationalmuseet fot.

Leg og sport

Vores lege var naturligvis præget af at vi ikke havde legekammerater, så fælleslege kendte vi ikke noget til. Men jordbundsforholdene spillede også ind. Tøndebånd, rulleskøjter etc. kræver flisebelagte fortov, men forældrene, som ikke havde oplevet en barndom på landet var vistnok ikke klar over dette, så de forærede os disse forskellige ting. Rulleskøjterne endte med at blive et økonomisk problem. Kostaldens brede cementgang var i og for sig et glimrende sted at løbe på rulleskøjter. Men køer har et følsomt nervesystem. Det viste sig hurtigt at de blev nær-

vøse over støjen, de gik ned i mælkeydelse og rulleskøjterne måtte opgives.

Som små havde vi, ud over det sædvanlige legetøj i børneværelset, et Alfred Jacobsen dukketeater med forskellige stykker. Jeg husker særligt Den hvide Hind, Kalifen på Eventyr og et andet med Tordenskjold og en masse soldater. Vi havde også en laterna magica, som krævede fars medvirken og som vi meget hurtigt blev kede af at se på. Apparatet gik også som regel i stykker under forestillingen.

Sammen med sit legetøjsskab, som stod i spisestuen havde mor også fået sit

dukkehus med fra barndomshjemmet. Det har tilhørt min oldemor Louise Voswinckel. Hun var født i 1781 og dukkehuset minder meget om hendes barndomshjem Haus Harkorten uden for Hagen. Nu står det på Nationalmuseet møbleret med sine oprindelige møbler. Dem har hverken mor eller jeg fået lov til at lege med. Vi har hver for sig møbleret det med de dengang moderne møbler.

Da jeg var 6 år gammel udkom Anna Erslevs legebog. Den var fuld af gode ideer og jeg havde megen glæde af den. Rent dukkemæssigt set var min barndom præget af »pariserdukken«, et stort bæst, som gudmor i den bedste mening havde taget med hjem fra en rejse. Den kunne da også både lukke øjnene og gå når man holdt den under armene. Men som følge af mekanikken var den stiv som en pind og ganske uhåndterlig. Jeg tror det er dens skyld, at jeg ikke brød mig om dukker.

Langt vigtigere end dukker og andet dødt legetøj var dyrene. Det var meget sjovere at fylde dukkevognen med levende killinger og hundehvalpe end den stive, kedelige pariserdukke. Vi lånte hver sommer et gedekid hos mølleren i Blirup. Det skulle flaskes op med sut ligesom et rigtigt barn og om efteråret afleverede vi det igen – i overdådig god foderstand. Joddy havde altid en jagthund i hælene og der var altid en eller anden hund eller kat, som havde unger. De måtte ikke komme i stuerne, men man kunne altid smugle dem ind i børneværelset eller køre dem rundt i haven i dukkevognen, noget de for resten ikke syntes om. De kunne heller ikke lide at blive klædt ud i dukketøj. Men trods alt lærte man at omgås dyr på en fornuftig måde.

Det gjaldt også ponyerne, som var en blanding af legetøj og sport (se p. 84). Der var ingen organiseret sport på landet, i

hvert fald ikke for os. Jeg lærte at ride og køre af kuskene, og Joddy lærte jagt af far. Vi havde hver sit område, Joddy brød sig ikke om at ride, selv om han kunne ride en hvilken som helst hest, og jeg brød mig ikke om at slå dyr ihjel.

Da jeg var 6 år, fik jeg min første islandske pony. Der havde været misvækst på Island og man sendte skibsladninger af ponyer til Danmark for at redde dem fra sultedøden. Det var en slem rejse og mange af de i forvejen afkræftede dyr døde undervejs. Min Hector så da også frygtelig ud, da han kom, radmager og forpjusket. I ugevis løftede han ikke hovedet fra græsset og snart var han trimletyk. Hector hørte med til familien, han fulgte os som en hund, når vi gik tur, og da vi rejste havde far betinget sig, at han skulle blive på Serridslevgård til sin død. Men forøvrigt havde vi nær taget livet af Hector den første vinter, han var i Danmark. Af lutter misforstået omsorg blev han sat på stald, da kulden kom og hans tykke vinterpels blev klippet af. Men det kunne Hector ikke tåle, han blev meget forkølet, en farlig sygdom for heste, og han var nær ved at dø. Han var vant til at være ude i al slags vejr, vinterpelsen var tilstrækkelig beskyttelse mod kulden. Men der var ikke mange islandske heste herhjemme dengang, så hverken dyrlægen eller far anede, hvordan de skulle behandles. Da Hector fik lov til at gå ude hele året rundt, klarede han sig fint. Da Joddy blev stor nok, fik vi en pony til en hingst, som vi kaldte Halla, det er et pigenavn, men det vidste vi ikke, Halla var det eneste islandske navn, vi kendte.

Vi legede indianere med ponyerne. Det foregik i Jordkilde, en skov et stykke fra gården, hvor der var en lysning mellem træerne velegnet til prærie. Her slap vi hestene løs og så gjaldt det om at fange dem med lasso. Men hestene blev bange,

når rebet ramte dem, de galoperede hjem og vi måtte vandre den lange vej tilbage til gården hilst med hånlige smil af kusken og staldkarlen, som forlængst havde fanget ponyerne.

De var forøvrigt bønderkonernes skræk. Som andre islandske heste var de umulige at holde indespærret i folde eller indhegninger, de brød altid ud og strejfede rundt i omegnen. Når de kom til en bondegård, stak de hovedet ind ad køkkenvinduet for at tigge brød. Det var de vant til hjemmefra, men konerne var ved at dø af skræk, når de pludselig så et stort hestehoved i vinduet. Så blev der sendt bud om vi ville hente vores modbydelige heste og kusken måtte afsted. Mindet om

Børnenes første rideheste var to små islandske ponyer. Vi red på dækken og uden stighøjler – af sikkerhedsmæssige grunde. Det varede mange år før vi fik lov til at bruge sadel og højler. Fotografi ca. 1912.

Krokett sammen med veninder. Krokett var tilstrækkelig adstadigt til at selv ældre damer kunne tillade sig denne sport. Desuden var spillet let at sætte op på en græsplæne. Tennisbaner var så godt som ukendte på herregårdene i Horsensegnen. Fotografi ca. 1915-16.

ponyernes strejftog levede længe i folks erindring, mange år efter har jeg på Nationalmuseet truffet en gammel dame, som fortalte mig om hestehovederne i køkkenvinduet.

Som 10-12årig fik jeg en rigtig hest og under første verdenskrig havde jeg en dejlig tid. Cirkus Schumann var strandet i Horsens med 70 heste, som det var meget vanskeligt at skaffe foder til. Det var forbudt landmændene at sælge korn til private, men far kunne ikke holde ud at tænke på alle de sultne heste, så direktør Ernst Schumann kom ofte kørende ud til os og fik vognen fyldt med havre godt skjult under gamle sække og anden camouflage. Folkene vidste besked med snyderiet, men de var alle parat til at hjælpe Schumann.

Jeg havde hele sommeren tre af hans heste på kost, to russiske vallakker og en hingst fra fyrst Orloffs stutteri, et pragtfuldt dyr, men helt ustyrlig. Blandt andet havde den lært at knæle ned i manegen. Uden for gården var der et stykke sandet vej, der med lidt god vilje kunne minde om en manege. Når vi kom til det sted,

knælede Gold – sådan hed hingsten – ned, men ikke nok med det, han rullede sig rundt, så man hurtigst muligt måtte se at komme væk for ikke at blive knust under hesten. Til sidst turde hverken kusken eller jeg ride Gold. Da Ernst Schumann kom ud til gården for at se til sine heste og vi red ud sammen, gentog forestillingen sig og Schumann, som red hingsten, måtte af. Han var hvid i ansigtet af raseri og jeg tænkte: »Nu får Gold smæk«. Men Schumann prøvede blot igen og igen indtil hesten roligt gik over det famøse vejstykke uden at rulle sig. Schumann havde vundet uden at sætte hestens tillid over styr. – Det havde taget to års daglig træning at lære den de forskellige kunststykker, den kunne.

Om vinteren kørte vi i slæde, kælk fik vi først ret sent, hvornår husker jeg ikke. Når smededammen frøs til, løb vi på skøjter. De første, jeg havde bestod af to træstykker med en smal metalskinne imellem. Jeg har senere hørt, at de kaldtes hollandske skøjter. De blev fæstet om foden med et sindrigt system af sejlgarn og

remme, men de sad aldrig rigtig fast. Det hjalp da vi fik metalskøjter til at skrue fast på fedtlæderstøvlerne med en skøjtenøgle. Tante Ella på Kragelund, som var en meget dygtig skøjteløber havde snabelskøjter, der sad fast på særlige støvler, men det var der ingen andre, som havde.

Jeg husker ikke tennisbaner nogen steder på gårdene, men krocket var ret almindeligt. Det blev anset for meget lady-like at spille krocket, det kunne selv værdige damer deltage i.

Anderledes med cykling. Det betragtedes nu som befordringsmiddel, men tiden, da det var en temmelig tvivlsom sport lå ikke langt tilbage. Far har fortalt, at der skal være kommet cyklende damer til Horsens iført – tricot! Det er måske forståeligt, når man tager datidens mode i betragtning. Tøndebåndskjoler og møllehjulshatte var ikke særlig velegnede til cykling. Vi børn fik vores cykler i 1912 og vi cyklede til skole i Horsens om sommeren. Forældrene cyklede ikke.

Når jeg ville bade red jeg ned til Elbæk strand ved Horsens fjord. Her lå en lille restaurant, hvis indehaver tog sig af min hest. Ude på landgangsbroen, hvor udflugtsdamperne lagde til, lå badehuset. Det var et træskur med en trappe ned til vandet. Rundt om trappen var der en kasse af bræddevægge, så ingen kunne kigge ind. Her dyppede jeg mig forsigtigt mellem tangplanterne, at vove mig uden for indhegningen faldt mig overhovedet ikke ind. Forøvrigt kunne jeg heller ikke svømme. Der var mørkt og skummelt i kassen, men alligevel iførte jeg mig fronten en badehætte med stor skygge. Mor var meget bange for at min teint skulle blive ødelagt af solen.

Da jeg kom i skole i Horsens badede vi i gymnastiktimerne på den kommunale badeanstalt, der meget à propos var anbragt tæt ved kloakudløbet fra sygehuset.

Påklædning

Man kunne fristes til at sige: »Jo større gårde, jo værre tøj«. Det morede vistnok ejerne af de store gårde at blive antaget for en røgter eller en staldkarl, når der kom fremmede til gården. Men den miserable påklædning kan måske også hænge sammen med det forhold, man kender fra England i 1700årenes begyndelse. I den periode var dragten et statussymbol, et synligt bevis på den plads, man indtog på den sociale rangstige. Men det behøvede godsejerne ikke at demonstrere, alle vidste jo, hvem de var. De kunne tillade sig at gå bekvemt og sjusket klædt og lade hånt om den upraktiske og besværlige dragt, som andre fandt det nødvendigt at bære.¹¹ Fra England bredte den sjuskede herremode sig til kontinentet, og selv om der i tidens løb kom andre aspekter ind i billedet, som f.eks. politiske under den store franske revolution, kan man i det store og hele sige, at det var godsejerne, som oprindeligt lancerede den bekvemme dragt, der i vore dage helt behersker moden.

Men selv om påklædningen var afslappet, var der dog visse regler, som blev strengt overholdt. Tøjet var altid skræddersyet og jeg har aldrig set far ubarberet eller med snavset manchettøj. Engang kom der en ny ejer på en af nabogårdene. Jeg syntes, han var spændende, fordi han holdt væddeløbsheste og selv red væddeløb, men hans debut i selskabslivet gjorde, at han aldrig blev rigtigt accepteret. Jeg ser ham endnu så tydeligt, som var det i går, komme glad og intetanende ind i salen hjemme, iført kjole og hvidt – og gule støvler! Alle stivnede og prøvede krampagtigt på ikke at stirre på de famøse gule. Men det blev aldrig glemt.

Fars tøj

Fars tøj blev syet hos Brønderslev og Lohse i København. Det hændte vist også, at han fik syet i Horsens i en snæver vending.

Han gik i jakkesæt, altid med vest. At gå uden vest var utænkeligt. Om sommeren brugte han jakke og bukser af tøj, der lignede nanking (det navn brugte vi dog ikke), hertil hvid piqués vest. På Skagen gik kunstnerne om sommeren i hvidt vadmél og via min onkel, Johan Brodersen, som boede deroppe, fik vi en stor rulle vadmél tilsendt. Af den blev der syet tøj til hele familien, men det var stift og kradsede og forsøget blev ikke gentaget.

Selskabstøjet var smoking om sommeren og kjole og hvidt om vinteren. Kun ved begravelser brugte man sort vest og sort slips til kjole. Jeg mener dog, at tjenerne på Jørgensens hotel havde kjole med sort vest.

Hvis fars hatte havde deltaget i konkurrencen om det dårligste tøj, havde de scoret adskillige points. Om sommeren gik både mor og far med næsten ens hatte af panamastrå med sort bånd omkring. Når de blev alt for snavsede, blev de skrubbet med sæbevand og en neglebørste, så blev de i alt fald rene, men det gik unægtelig ud over faconen. Om vinteren var hatten af filt. I bunden af det store skab i entreen lå et læderfederal med den høje hat. Den blev kun brugt ved begravelser. Men da den nye ejer af Bygholm kom på visit første gang, var den høje hat i funktion. Han var umådelig lang og tynd og blev foldet ud af vognen stykke for stykke. Imens stod tjeneren med sin høje hat i hånden og holdt vogn døren åben. Da greven langt om længe var kommet ud, fik han sin høje hat på, den havde der ikke været plads til inde i vognen og først nu var han parat til at skride

op ad trappen. Det var meget stilfuldt, men så fint gik det kun sjældent til.

Af overtøj var en tyk kørepels om vinteren og en støvfrakke om sommeren det vigtigste og begge dele var helt uundværlige på landet. De lange køreture i uopvarmet vogn om vinteren krævede varmt overtøj og om sommeren måtte man have en beskyttelse mod støvet fra vejene.

Far brugte kun hvide manchetskjorter, aldrig kulørte – med stærkt stivede flipper og manchetter. Flipperne var løse, men manchetterne skulle være fastsyede, at bruge løse manchetter regnedes ikke for *comme-il-faut*. De herrer, som brugte faste manchetter fortalte med dårligt skjult skadefryd en historie om I. C. Christensen, den daværende konseilspræsident. Da Christian 9. var død i 1906, skulle Frederik 8. udråbes til konge fra balkonen på Christiansborg af I. C. Christensen. Han slog flot ud med hånden og råbte: »Kongen er død, kongen leve«. Men den grandiose gestus blev unægtelig noget spoleret af en løs manchete, som røg ud over hånden og nær var sejlet ud over balkonkanten.

Som alle andre skjorter blev også manchetskjorten trukket over hovedet. Men det skete engang, at min kvarntonkel, Dethlef Jürgensen fra København, var inviteret til klapjagt. Der var ikke gæsteværelser nok til, at hver af jægerne kunne få sit, da de skulle klæde om til middag. De, som havde delt værelse med onkel Dethlef kom ind efter omklædningen med øjne, der var stive af forfærdelse, og snart fik også damerne at vide hvad der var på færde: Onkel Dethlef trak ikke sin skjorte over hovedet som andre gudfrygtige mandfolk. Han tog den på som en frakke og knappede den ned fortil. Moden slog naturligvis ikke an, dertil var den alt for avanceret.

Manchettøjet blev kørt til Horsens til

strygning, det kunne man ikke gøre hjemme. Nu ser man aldrig mere et skilt i et kældervindue med »Fransk Vask og Strygning«, som dengang var lige så almindeligt som »Her rulles«. Min gamle barnepige, Dida, og hendes søstre havde et franskvaskeri i Horsens og far sørgede for kunder til dem fra herregårdene. Det kunne han sagtens gøre, for søstrene Vilhelmsen var både dygtige og samvittighedsfulde. Det var en svir for os børn når vi fik lov til at køre med kusken til Dida og Anna. For dér vankede der konditor-kager, som vi syntes smagte meget bedre end de kedelige hjemmebagte.

Mors tøj

Endnu i begyndelsen af 1900'erne var en dames påklædning dårligt egnet til landlivet, ikke mindst om vinteren. På spadsereture måtte hun holde på hatten med den ene hånd – ingen dame fandt på at binde et fornuftigt tørklæde om hovedet, det hørte andre samfundsklasser til. Med den anden hånd måtte hun løfte op i den lange nederdel, og endelig måtte hun passe på at galocherne ikke blev stikkende i mudderet, for så var hun ilde faren. Hvorfor damer ikke brugte vandstøvler ved jeg ikke. Det er ikke så mærkeligt at de nødige gik ud i dårligt vejr, men sådan har det været i århundreder. Ikke før efter første verdenskrig blev kvinders påklædning så praktisk, at det blev en fornøjelse at spadsereture selv i dårligt vejr. Om sommeren var det naturligvis noget bedre, selv om det også krævede adskillige forberedelser. Mor var dog ikke så fanatisk som en ældre dame, vi kendte, hun gik aldrig ud i haven uden at have iført sig hat, slør, parasol, sommeroverstykke og handsker.

Som ung pige oplevede mor tournurens anden periode – fra 1885 til 90. Kri-nolinens besværligheder var et kærkom-

En dame kunne ikke gå ud uden at være iført hat og handsker, om sommeren måtte der endda en parasol til. Fotografiet viser mor som nyforlovet klædt på til spadseretur i Flensborg i 1895.

ment emne for vittighedstegnere, mærkeligt nok har man ikke interesseret sig nær så meget for de ubehageligheder, som tournuren forårsagede. Men mor har f.eks. fortalt, at en dame måtte stå op i vognen, når hun kørte til bal. Man turde ikke sætte sig for ikke at ødelægge tournurens komplicerede opfæstninger og flæser.

Til daglig gik man mest i bluse og nederdel, om vinteren kunne blusen være af flonel, om sommeren af bomuldstøj eller silke. Både bluser og kjoler var så godt som altid højhalsede og langærmede, også om sommeren. Den sommerkjole, maleren P. S. Krøyer har malet mor i er helt ukarakteristisk, men en følge af kunstnerens ønske.

Nederdelen var syet i bredder og nåede gulvet. I dårligt vejr kunne man fæste den op med et apparat, hvis danske navn jeg ikke kender (på fransk hed det portejupe og på engelsk a page, fordi klemmerne på apparatet oprindelig havde form som små negerhoveder, en hentydning til de negerdreng, fornemme damer tidligere havde til at bære deres slæb). Det bestod af et smalt bælte, hvorfra der hang 4-6 bændler med klemmer i enderne. Ved hjælp af dette apparat kunne man hæfte nederdelen op i guirlander, så den ikke slæbte på jorden. Det tog en forfærdelig tid, for man skulle passe meget på at kjolen ikke kom højere op end støvlens overkant, det ville være upassende.

Hatten var en umådelig vigtig del af påklædningen, en dames elegance blev for en stor del bedømt efter hatten og fodtøjet, desuden kunne en ny hat bøde lidt på, at den øvrige påklædning måske ikke var helt up-to-date. Hatten blev lagt oven på frisuren med hattepinde stukket på kryds og tværs gennem håret samt med et slør bundet stramt for ansigtet. Det var meget ubehageligt og det hed sig,

at det gav rød næse. Endnu i begyndelsen af århundredet var hattepindene små og uskadelige blot med en hvid eller sort perle som hoved. Men efterhånden som hattene voksede i omfang, fulgte pindene med. De kunne være 25-30 cm lange og med store, flade hoveder, hvor der var god plads til al slags udsmykning i form af kulørte sten, filigran etc. Den spidse ende af hattenålen var livsfarlig, den sad jo netop i øjenhøjde og ragede ofte uden for hatteskyggen. Derfor havde københavnske sporvognskonduktører et oplag af hattenåle-beskyttere, små dupper, som de formedelst 10 øre tvang kvindelige passagerer til at købe, når det skønnedes, at deres hattenåle var farlige for omgivelserne.

De store hattes tid var også de store frisurers, de bestod af masser af krøller, valke og bukler. Havde man ikke hår nok, brugte man løse krøller, som dog var tilbøjelige til at drysse af. Her kom teaterkysen til god nytte. Jeg så sådan en for første gang omkring 1910-12, da en kusine kom hjem fra Amerika med en teaterkyse på hovedet. Hun erklærede frejdigt at den var god til at opfange nedfaldende krøller i. Teaterkysen var stor og rummelig, af fløjl eller silke og bundet under hagen med silkebånd.

Om sommeren beskyttede man den komplicerede frisure med en strandkyse. Den var syet af batist eller moll, gerne prikket og med så mange blonder, mellemværk etc. som overhovedet muligt over et underlag af rosa eller lyseblå silke. Her var rig lejlighed til at demonstrere sin dårlige smag. Negligékappen var et lignende hovedtøj. Den brugte damerne om morgenen, når de gik rundt i stuerne inden de var friserede. I byerne var der mange damer, som ikke friserede sig selv og så måtte de gå og vente på frisøren til langt op ad formiddagen. Men på landet

måtte man pænt frisere sig selv, så mor og jeg brugte ikke negligékappe.

Mors undertøj ved jeg ikke noget om, man så hende kun fuldt påklædt. Men naturligvis var undertøjet hvidt med flæser og blonder, som krævede en masse vask og strygning. En virkelig dame gik kun med hvidt undertøj, det »morsomme« kulørte undertøj kom først frem, da tjenestepiger blev så dyre og sjældne, at damerne selv måtte til at skylle undertøjet op i vaskekummen om aftenen. I soveværelset kunne mor have en frisértrøje over underskørtet, men aldrig i stuerne. Da vi kom i skole i Horsens, måtte vi afsted klokken 7 om morgenen, men mor sad altid ved morgenbordet klokken 6½ fuldt påklædt og friseret, og sørgede for at vi kom godt afsted, hun skulkede ikke én eneste gang.

Jeg har aldrig set mor læne sig tilbage i en stol, det gjorde en dame ikke, og forøvrigt kunne de det heller ikke på grund af korsettet.

Vi var på det nærmeste selvforsynende med hensyn til pelsværk – bortset fra kørepelsene. Mor havde en cape af odderskind, dem var der adskillige af i møllebækken, og en stola og muffer af stenmår. Jeg havde et sæt af ræveskind og vinterkøretæppet bestod af 24 ræveskind, alt sammen dyr, som far havde skudt.

Mor var meget bleg, men det var utænkeligt at bruge rouge eller læbestift.

Da maleren P. S. Krøyer malede en pastel af mor i 1907 bad han hende smøge kjolens høje halskrave ned og de stramme manchetter op for at vise halsens og håndleddenes smukke linjer. Skulle man datere billedet ud fra påklædningen ville man komme i en slem forlegenhed. Men det er et skoleeksempel på hvor forsigtig man skal være med dragthistoriske dateringer af malerier.

Da hun endnu var ung pige kom det til et større opgør med Grossmama som en dag opdagede en tot rosa vat på datterens toiletbord. Grossmama troede at mor sminkede sig og der faldt først ro over gemytterne, da det kunne bevises, at det lyserøde vat stammede fra en smykkeæske. Damer brugte ikke briller, højst lorgnetter. De var meget uklædelige og far kunne ikke fordrage at se mor med lorgnetter, så staklen måtte nøjes med stanglorgnet, som dels var upraktisk, dels gav hende et højst arrogant udseende. En dames hænder skulle være liljevvide, det måtte ikke kunne ses, at hun brugte dem til arbejde. Som ung pige snørede mor sig kraftigt – som alle dengang – og veninderne sagde for spøg til hinanden: »Hände hoch, es kommt ein Offizier«. Kraftig snøring hæmmer som bekendt blodomløbet og giver røde hænder, det kunne modvirkes ved at løfte dem i vejret.

Sørgetøj var noget, man tog meget højtideligt. Ethvert renseri og farveri havde et skilt i vinduet hvorpå der stod »Sort farves hver Dag«. Alle konfektionsforretninger havde sørgetøj og i København var der særlige butikker, hvor man kunne få alt vedrørende korrekt sørgeudstyr. Da kong Christian 9. var død i 1906, satte Frøbi sort crêpe på sin kåbekrave. Damer brugte dengang halvlange jakker af sort plyds med en guipurekrave over kulørt underlag. Det var denne smule farve, som blev dækket med sort. Frøbis far var overlærer ved statsskolen i Horsens, hun var altså datter af en embedsmand og som sådan berettiget til at bære sorg for kongen. Mor var vistnok lidt stødt over at hun ikke kunne tillade sig at sørge, hun var jo bare gift med en godsejer.

Da jeg blev enke som 25årig fik jeg langt, sort slør ned ad nakken og sort tøj fra top til tå, selv lommetørklæderne havde sørgerand – ligesom brevpapiret.

Mor og datter –
far og søn.
Det kan være vanskeligt at se forskel på drenge og piger på gamle billeder. Skikken at klæde drenge i kjole har nok først og fremmest været praktisk betonet. Men over store dele af verden forklares den med at man ville beskytte drengebørn mod onde magter ved at klæde dem som piger, der øjensynlig ikke har været så eftertragtede. Fotografi fra 1899 og ca. 1903.

Børnenes tøj

Når moderne mennesker blader i gamle fotografialbums, bliver de ofte forbavsede over at høre, at den søde lille pige på billedet i virkeligheden forestiller onkel Ferdinand eller fætter August. Den skik at lade piger og drenge være ens klædt i lang kjole eller kofte omtales herhjemme fra slutningen af 1600årene,¹² men er utvivlsomt langt ældre. Grunden har formodentlig været den rent praktiske, at kjole uden bukser var mere bekvem så længe

børnene endnu ikke var renlige. Men rundt om i verden – fra Irland til den nære Orient – kan man bag det praktiske spore troen på onde magter. De var især ude efter drengebørn, som kun kunne reddes ved at holde dem skjult i søsterflokkene – piger har øjensynlig ikke haft interesse. En afglans af skikken fandtes også herhjemme, idet man sine steder byttede om på drenge- og pigehuer for at værne børnene mod ondt senere i livet.¹³

Efter at den hvide kjole var aflagt blev

Joddy klædt ud som en slags eventyrprins i grå fløjlskofte med kniplingskrave og manchetter og med lange krøller ned over skuldrene. Men nu havde han da i hvert fald fået bukser på. Også i dem var der gradueringer, først var han i knickers, de var i et meget enkelt snit, blot med elastik i livet og ved knæene. Så kom bukser med gylp og rigtige bukselommer, det var en stor begivenhed og jeg husker endnu Joddys henrykkelse over lommerne. Her var der plads til mange pragtfulde ting, blandt andet snoge og stålorme, som han fangede på terrasserne. Men barnepigen var mindre begejstret når hun klædte ham af om aftenen og der pludselig vrimlede slanger ud af hans lommer. Til sidst kom de lange bukser og så var man voksen.

Der var jammer hver aften, når vores lange hår skulle redes ud, og engang mor var i Tyskland for at besøge Grossmama tog far en rask beslutning. Da hun kom hjem stod der på banegården i Horsens en fireårig gentleman med kortklippet, pomadiseret hår, stiv stråhat, lys sommerfrakke, spadeserestok og glacéhandsker. Mor brast i gråd, hun havde svært ved at goutere fars form for humor, men ungen var henrykt over at være sluppet af med både krøller og blonder.

Joddy i fløjlskjole og kniplingskrave. Mødre vægrede sig længst muligt ved at klæde deres sønner i rigtigt drengetøj. Måske ud fra en dunkel anelse om at de derved voksede fra den moderlige dominans. – Matrostøj til børn er en gammel mode, den nævnes første gang i 1778. Siden da har det været en yndet påklædning, først til drenge, senere også til piger. Man havde korrekt matrostøj og mere fantasifulde udformninger, som denne hjemmesyede hvide cheviots matroskjole. Fotografi fra 1904.

Ligesom den hvide kjole var ens for drenge og piger, sådan var det også senere med matrostøjet. At klæde børn i sømandstøj er en gammel skik, der omtales fra slutningen af 1770'erne, men dengang betød à la matelot dog kun lange, vide bukser i modsætning til knæbukser, som dengang var det mest almindelige. Der var to slags matrostøj, det mere fantasifulde, som kunne syes hjemme og det korrekte, som helst skulle købes i København i en kælder i Holmens Kanal, omtrent over for Nationalbanken, forretningen hed noget lignende som Leerbæk. Her fik man de rigtige matrosdragter af kadettøj om sommeren og af mørkeblåt cheviot til vinterbrug. Det blå tøj var meget upraktisk, hver en plet sås og det lugtede modbydeligt, når det blev vådt. Heldigvis anede vi ikke, at man endnu dengang farvede blå i urin og indigo, ikke så mærkeligt at det lugtede. Først senere fandt man på at fremstille syntetisk urin.

Når Joddy ikke var i matrostøj, gik han i Norfolk jacket, en slags tunic med bælte om livet og lodrette læg for og bag, syet af tweed i grønne farver. Det var vistnok onkel Rolf Heides glødende interesse for alt engelsk, som påvirkede både hans egen, hans søns og Joddys påklædning. Til Norfolk jacket hørte der etonkraver, hvide, stærkt stivede nedfaldskraver, som sluttede tæt til halsen og kradsede modbydeligt. Jeg brugte dem også til sommerkjoler, hvor de så højst malplacerede ud.

I modsætning til de fleste damer dengang, brød mor sig ikke om at brodere. Derimod kunne hun lide at sy kjoler til mig, så indtil jeg blev konfirmeret syede hun meget af mit tøj. Hun holdt et tysk modeblad med snitmønstre, som hun syede efter.

En undtagelse fra denne regel dannede »parisertøjet«. Min gudmor på Kær-

gård rejste hvert forår til Paris, og da hun ikke selv havde børn, morede det hende at købe tøj til mig dernede. Mens jeg endnu var lille, var parisertøjet ikke noget problem, tværtimod ser det på billedet ud til at jeg har nydt at blive beundret, senere blev det en plage dels fordi det var anderledes end det danske tøj, dels fordi det var ret uegnet til vores klima. Det gjaldt især en sommerhat, tæt besat med flæser og blonder, umulig at holde på hovedet i blæsevejr. Og så var der en høj rød, vatteret kåbe med tilhørende stor filthat, også rød. At komme til Horsens i det antræk var bestemt ingen forlystelse, man var nu engang mest tryk ved at ligne alle andre.

Da jeg blev større, gik jeg om sommeren i kjoler af voile med små naturalistiske blomster eller i hvidt engelsk broderi. Til de hvide kjoler hørte et kulørt skærf, der helst skulle være af taft, så det kunne bindes i en struttende sløjfe bagpå – tournuretiden var ikke så langt borte.

Som backfisch (datidens teen-agers) gik man til daglig mest i bluse og nederdel. Man gjorde sig umådelig umage for at se ud som en Gibson-girl. De sentimentale og sødladne billeder, som man så allevegne var datidens unge pigers ideal. Et andet forbillede var den orientalske mode, som modekunstneren Paul Poiret lancerede før første verdenskrig, da balletten Scheherazade vakte furore i Paris og som blandt andet bragte buksemoden frem. Den var dog for avanceret til at efterligne, jeg nøjedes i al beskedenhed med et bajadereskærf, som blev slynget om livet og knyttet i knæhøjde. Så lignede jeg en rigtig haremsdame – troede jeg. Men det var naturligvis ikke let på en afsides jysk gård at følge med i moden ude i den store verden og trods alle anstrengelser var og blev påklædningen ret så landlig. Det mærkedes ikke meget til daglig, vær-

re var det på den årlige tur til København. Når vi startede på Tvingstrup station, følte jeg mig overordentlig velklædt og parat til at tage kampen op med hvem som helst. Men allerede på Lillebæltsfærgen begyndte tvivlen at nage og når jeg stod i hallen på Paladshotellet var jeg klar over at slaget på forhånd var tabt. Og næste dag styrtede mor og jeg ud og købte nyt tøj.

Hvad angår frisure, så gik jeg som lille pige altid med løst hår som naturligvis blev frygtelig filtret i dagens løb. Det var en stor lettelse, da jeg endelig fik lov til at flette det i to fletninger med sløjfer i enderne, men også dette gav problemer. Ponymen Hector elskede silkesløjfer og når han kunne se sit snit til det snuppede han en sløjfe og gumlede den i sig med stort velbehag. I Gibson-perioden sneg man sig til at toupere forhåret, selv om det var strengt forbudt. Det skadede håret, mente mor. Oven på frisuren tronedede en hårsøjle af silkebånd. Denne sløjfe kunne ikke blive stor og stiv nok, men her kom jeg sørgeligt til kort. De skoleveninder i Horsens, hvis fædre var manufakturhandlere havde langt de største sløjfer, de fik dem til indkøbspris og her kunne vi andre ikke være med. Det var en stor begivenhed at få håret sat op, nu var man på én gang voksen og så led man gerne alle de kvaler, som fulgte med: Hårnåle, som stak, frisurer, som faldt ned. Man gik rundt med stiv nakke og et anspændt udtryk i ansigtet, hele opmærksomheden var jo koncentreret om frisuren.

Ligesom de voksne damer gik jeg aldrig ud uden at have noget på hovedet. Som helt lille var det en »helgolænder«. Det var et bekvemt hovedtøj, som skyggede uden at varme takket være virerne i forkanten. Helgolænder brugtes kun af børn og gamle, så Jomme og jeg var de eneste på gården, som gik med den slags hoved-

»Parisertøjet«. Min gudmor, som rejste til Paris hvert forår, morede sig med at købe tøj til mig dernede. Det stak unægtelig temmelig meget af mod fætrene og kusinernes mere landlige påklædning. Den hvide muffe hører naturligvis til mit ensemble. Fotografi 1901.

tøj. Næste trin var bøllehatten, en hvid lærredshat med blød skygge. Den blev holdt fast med en elastik under hagen, som snærede, men som man kunne trække frem og sutte på – elastik har en ganske bestemt smag, som jeg husker den dag i dag. Når elastikken efter megen sutten var blevet slap, måtte man slå knuder på den, det blev den ikke kønnere af. Først når man fik håret sat op, kunne man fæste hatten med hattenåle, de skul-

le jo stikkes gennem frisuren. Om vinteren gik jeg først med kyse, senere med matroshue. På den årstid var skrækken for solbrændthed mindre, ja man kunne endda få lov til at gå uden hovedtøj, og råbet »husk hatten« var forstummet, i hvert fald for en tid.

Overtøjet blev købt hos Vett og Wessel i Horsens, altid flere numre for stort, beregnet til at vokse i, til gengæld gik man så længe med det, at det stumpede både her og der. I alle de år, man voksede, havde man kun i ganske korte perioder tøj, som passede. Til et velklædt matrosbarn hørte der en stortrøje, ens for drenge og piger. Regnslaget, en lang kappe med hætte skulle være af mørkeblåt uldent stof med rødt foer i hættens. Stakkels jeg havde et rødt regnslag arvet efter en kusine på Skagen og en kilde til megen kummer. Da vi kom i skole i Horsens fik vi begge sorte gummiregnfrakker med hætte til og et tilsvarende køretæppe. På den måde var vi godt rustede til den lange køretur i al slags vejr. Som stor skolepige fik jeg et skindsæt af ræve, bestående af en lang boa og en stor, flad muffe. Jeg følte mig uhyre voksen, når jeg om eftermiddagen spadserede ned ad Søndergade hyllet i ræveskind og med muffen koket op for ansigtet, sådan som jeg havde set på modebilleder. Det må have været meget komisk at se en klodset skolepige prøve at efterligne de store, franske kokotter.

Mor ville ikke have, at vi gik med uldent undertøj direkte på kroppen, vi brugte i stedet for et let, lidt gulligt stof af egyptisk bomuld, kaldet »ramie«. Chemiser, bukser, underkjole etc. var af det sædvanlige hvide bomuldsstof med flæser og festons i engelsk broderi. Om vinteren havde jeg en uldklokke, som dog ikke var af uld, men af gulligt bomuldsflonel med broderede tunger i kanten. Og når det var meget koldt et par reformbenklæder af

sort satin med rosa eller lyseblåt flonelsfoer, som kunne knappes af og vaskes.

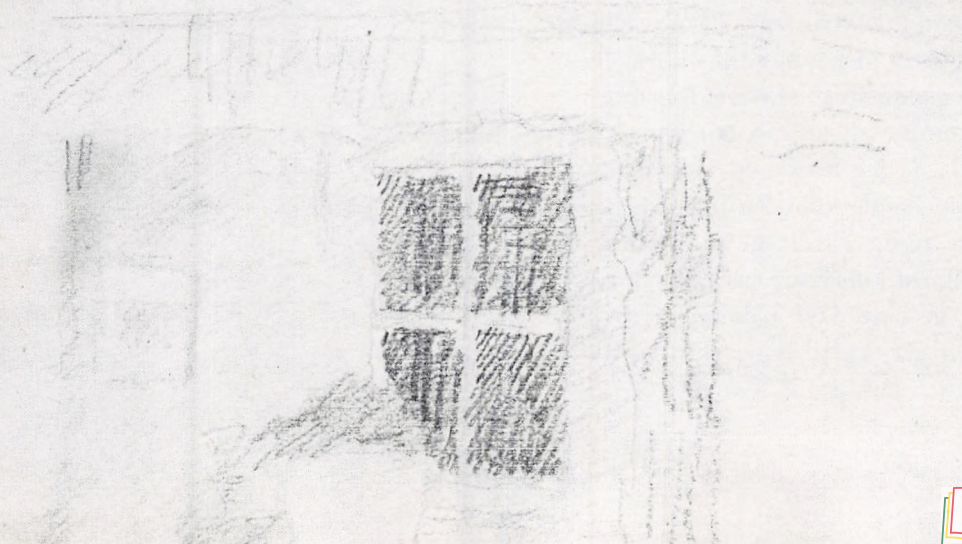
Som helt små havde vi begge to vingesko af sort læder, men da jeg blev lidt større brugte jeg kun støvler – undtagen naturligvis til stads. Det hed sig at man fik tykke ankler af at gå med sko. Først havde jeg knapstøvler, som var frygtelig besværlige, man var nødt til at bruge støvleknapper og knapperne faldt ofte af. Snørestøvlerne var noget lettere at have med at gøre, selv om de heller ikke var uden problemer. Snørebåndene knækkede og måtte bindes sammen og knuderne måtte skjules så godt det lod sig gøre. Gummistøvler kendte vi ikke, derimod brugte vi vandstøvler af kraftigt læder, som blev holdt godt indsmurt i fedtstof, så de var nogenlunde vandtætte. De nåede op over smalbenet, det nederste stykke af skaftet blev snøret, det øverste blev spændt sammen med metalfjedre, som altid hang fast i nederdelen. De var meget kolde at have på og vi kendte ikke til uldne sokker.

Træsko, dette udmærkede fodtøj blev ikke anset for helt standsmæssigt. Mor gik aldrig med træsko, far kun undtagelsesvis, men vi børn brugte dem meget. De blev købt i Tvingstrup hos træskomanden, som boede i et lille hus med det forjættende navn Virkelyst (det var dengang huse og villaer havde sjove og sære navne, som nok havde været et studium værd). Træskomanden lavede selv de almindelige træsko med overtag af træ. Men han havde også udsalg af franske træsko med overtag af sort, lakeret læder med smal, rød kant. Dem brugte vi, fordi de var lettere end de andre. Om sommeren gik Joddy og jeg i sandaler med en rem mellem storetåen og de øvrige tæer. Sandalerne var et af mors hygiejniske påfund, i hvert fald var der ingen andre, som brugte dem, hverken voksne eller børn.

Som helt små havde vi hvide halvstrømper, senere fik vi lange, uldne, maskinstrikkede sorte eller brune strømper med en knap foroven. Den var til strømpebåndet, en bred, hvid eller grå elastik med indvævede knaphuller, til at knappe på livstykket. Vi hadede de lange uldne strømper, som kradsede i knæhaserne. Vi havde også ustandselig huller på knæene og barnepigen blev sur, fordi det var hende, som skulle stoppe dem. Vi tiggede om lov til at tage halvstrømper på så snart der kom den mindste varme i luften.

Sportstøj. Mit ridetøj havde det ene formål: At skjule den beklagelige kendsgerning, at jeg havde ben. Derfor red jeg i en ubekvem, lang buksenederdel, som trods indvendige stropper gled op og generede under ridningen. Så fik jeg todelt nederdel, som skulle knappes sammen, når man sad af, det var et frygteligt øjeblik inden man fik det gjort. Især når jeg var i Horsens og skulle sidde op i hotelgården. Der fulgte altid en interesseret skare med når staldkarlen kom med min hest. Så gjaldt det om at komme ud i gården og op på hesten med den opknappede nederdel uden at bukserne nedenunder kom til syne – en umulig opgave. Selv når jeg red mutters alene ude på landet, sørgede jeg for at nederdelen ikke blæste tilbage og afslørede de famøse bukser. Man var godt indoktrineret. På hovedet havde jeg en stiv jockeyhue for at afbøde fald og på benene sorte støvler og gamacher med remme til at sno om benene. Først i 1917, da jeg boede en vinter hos gudmor, som havde købt Farumgård, fik jeg syet en rigtig ridedragt hos dame-skrædder Sigurd Normann på Vesterbrogade 43. Den bestod af halvlång figurfrakke og bukser, hertil bowlerhat og ridedestøvler, alt i sort, samt hvidt stock-tie om halsen.

Min badedragt var en slags klovnekostume af stift rødt tøj med hvide lidser. Badehætten af gult voksdug havde stor skygge – mod fregnerne. Den blev bundet med bændler under hagen og var naturligvis umulig at holde på plads. Det var et held, at jeg ikke kunne svømme, for det egnede kostumet sig bestemt ikke til.

Folkene

På bøndergårdene holdt man fast ved den gamle skik at inddele efter køn – mændene og deres arbejde for sig, kvinderne og deres for sig. Men på herregårdene brugte man en senere tids rangforordning med det skarpe skel mellem herskab og tjenestefolk. Mor har fortalt en episode fra slutningen af 1890erne, som viser dette: En dag var der udbrudt en lille brand i fars kontor og folkene styrtede til for at hjælpe med ved slukningen. En af malkepigerne opdagede, at der var gået ild i fars jakke, men hun turde ikke tiltale far direkte, så hun løb hen til husjomfruen og hviskede: »Herrens jakke brænder«. Og takket være husjomfruens mellemkomst undgik far at dele skæbne med den spanske konge, Philip den tredje. Det fortælles, at han brændte ihjel, fordi ingen af de tilstedeværende hoffolk var fine nok til at komme majestæten til hjælp, da der var gået ild i hans tøj.

»Jomme vælling«, sådan kaldte vi børn husjomfruen Uleica Ethusa Wengel. Hun havde hersket enevældigt i fars ungarletid, men måtte se sig detroniseret, da han giftede sig. Da hun blev for gammel til at bestride det krævende arbejde, kom hun på aftægt på gården. Tegning af Maggie Heide 1918/gammelt fotografi.

Herskabet og folkene var dengang helt afhængige af hinanden. Det var umuligt at få de store gårde og hovedbygninger passet uden mange folk, da man jo ikke havde de tekniske hjælpemidler, som man har i vore dage. Og for unge mennesker på landet var der ikke mange andre muligheder end at tage tjeneste. I vore dage er man tilbøjelig til at glemme, at herregårdene dengang var store arbejdspladser og at det gav prestige at tjene her.

Vi var fra små af opdraget til at være høflige mod folkene og respektere deres arbejde. Hertil hørte f.eks. at møde præcis til måltiderne og rejse sig fra bordet, så snart man var færdig med at spise. Pigerne stod jo og ventede på at tage ud og vaske op. Dagens rytme var for en stor del fastlagt af hensyn til pigerne. Man kunne ikke pludselig bestemme, at man en dag hellere ville spise middag kl. 8 i stedet for kl. 7. Og man kunne ikke liste ned i spisekammeret og hente sig en natmad. For husjomfruen var gået op på sit værelse og havde taget nøglerne med sig og hende kunne man naturligvis ikke forstyrre. Men selvfølgelig var vi meget forvænte med hensyn til opvartning. Jeg har f.eks. aldrig pudset et par sko før jeg blev gift, og før jeg blev 14 år, havde jeg ikke lært at frisere mig selv.

Hvis man forventede en bestemt opførsel af folkene, så var det samme sandelig også tilfældet med herskabet, man levede som i et glashus og blev nådeløst kritiseret. Folkene syntes – i hvert fald dengang

– aldeles ikke om, at herskabet var alt for demokratisk. De havde værsgo at opføre sig som man forventede det af dem, og det kunne godt være lidt trættende undertiden. Som en gammel lensgrevinde sagde engang: »Åh, vi har det så dejligt for tiden. Vores engelske butler har ferie, så nu kan vi opføre os, som vi har lyst til«.

Folkene blev fæstet gennem Herregaardenes Adresse-Tidende, som trods sit tørre udseende var interessant, vel at mærke hvis man forstod at læse den rigtigt, som f.eks.: »Nej, vil du se, nu søger fru N. igen en stuepige. Det er anden gang i år. De må nok snart til at avertere under billet mrk. Skønt det hjælper vist ikke stort. De gode piger kender det trick og ved, at den slags pladser er der noget i vejen med«. Mor fæstede selv pigerne og naturligvis husjomfruen, og far fæstede personligt de mere overordnede af folkene, som f.eks. forvalter, kusk, fodermeister etc.

Alle havde anbefalinger, som blev nøje studeret. Især lagde man mærke til det, som ikke blev nævnt. Stod der f.eks., at pigen var villig og arbejdsom, men ikke, at hun var ærlig, ringede man til den forrige frue for at sikre sig, at pigen ikke stjal som en ravn.

1. maj og 1. november var skiftedage og på de gode steder blev der kun skiftet folk til disse terminer. Pigerne blev hentet af kusken i arbejdsfjervognen, de havde nemlig kun sjældent cykel, men til gengæld et klædeskab eller en kommode. Karlene kom som regel cyklende, deres hele bagage bestod som oftest af en håndkuffert og en gramмоfon.

Kvinderne

I hovedbygningen var der: husjomfru, stuepige, barnepige – senere indvendig jomfru, husholdningselev og kokkepige. I gården var der i gamle dage mejerske og desuden malkepiger samt lugekoner i haven. Forvalterens kone hjalp undertiden med i huset og det samme gjaldt polakkerne, det var dog mere sjældent.

Husjomfru

Husjomfruen var en meget vigtig person, som herskede suverænt i køkkenregionerne. Hun skulle kunne lave fin mad til herskabet og sørge for maden til folkene, desuden skulle hun kunne slagte, sylte og bage. Der blev kun bagt franskrød og kager til herskabet. Folkene fik rug- og sigtebrød, som bageren kom med én gang om ugen. Han prøvede at give fars gamle jagthund, Fylla, boller, men de var bagt i margarine, så dem ville Fylla ikke have. Hun var bedre vant. Af andre handlende kom der kun engang imellem en fiskemand med halvdøde fisk. Husjomfruen havde nøglerne til spisekamrene og låste, når arbejdet var færdigt, både i middagsstunden og om aftenen. Og så levede hun forøvrigt på sit værelse så ensomt som kaptajnen på sit skib. Hun var ikke fin nok til at være sammen med herskabet og hun var for fin til pigerne, og det var forøvrigt heller ikke velset. Hun var herskabets repræsentant over for de andre og skulle varetage dets interesser, noget som naturligvis blev meget påskønnet. En ikke helt hæderlig husjomfru kunne vist stikke ikke så lidt til side til sig selv. Det hændte undertiden, at en ældre ungkarl på en stor gård giftede sig med sin husjomfru, men staklen gik en trang skæbne i møde. De andre fruer var nedladende over for hende og det var næsten umuligt for hende at få piger, især husjomfruer.

De ønskede aldeles ikke at være et sted, hvor fruene i huset kendte alle knebene.

Den første husjomfru, jeg husker, hed Uleica Ethusa Wengel – for nemheds skyld af os børn kaldt Jomme Vælling (hun lavede jo vores morgenvælling, da vi var små). Hun havde været på Serridslevgård fra dengang, far endnu var ungkarl, altså før 1895, og det har nok ikke været let for hende at blive detroniseret da han giftede sig. Hun hadede da også mor af et oprigtigt hjerte. Men det har heller ikke været let for mor at komme direkte fra et tysk byhjem uden at kunne ét ord dansk og uden at kende det mindste til livet på landet. Når mor skulle sige en besked til pigerne, måtte hun først lære den udenad af far. Men hun lærte meget hurtigt at tale dansk, og hun vidste ganske nøjagtigt, hvordan hun ønskede husholdningen ført, som så mange tyske unge piger var hun vel oplært. Hun var f.eks. vant til at gå ned i køkkenet hver dag før middagen og smage på maden. Det har Jomme nu nok hurtigt vænnet hende af med. Det var heller ikke nødvendigt, for Jomme lavede dejlig mad. Hun og Jomme holdt tappert ud med hinanden i mange år, de lærte efterhånden at respektere hinandens dygtighed, men uden kamp gik det ikke.

Det var karakteristisk ikke alene for Jomme, men for andre tjenestefolk, at de var yderst konservative. Mor ville gerne indføre forbedringer, f.eks. mere moderne husholdningsredskaber, men det satte både Jomme og forøvrigt også de andre husjomfruer sig imod med hænder og fødder. Hvorfor det var sådan, ved jeg ikke.

Da Jomme blev for gammel til at klare arbejdet, blev der indrettet et kammer til hende i nordfløjen og her sad hun på sin forhøjning og holdt øje med alt, hvad der skete i gården, men i køkkenet viste hun

sig ikke mere. Da far solgte Serridslevgård, kom hun til noget familie på Falster og far sendte hende penge, indtil hun døde.

Stuepige

Mor foretrak stuepiger med forlorne tænder. Det skete nemlig flere gange, at stuepigen forlovede sig med kusken. Han havde jo forskellige gøremål i hovedbygningen, så han var den af mandfolkene, som hun havde mest forbindelse med. Desuden var han altid en flot fyr i et klædeligt liberi. Men han ville ikke gifte pigen, før hun havde fået »mundens ryddet«. Ud fra den fornuftige betragtning, at det skulle hun jo alligevel have gjort før eller senere, så den udgift kunne hun selv klare, inden han overtog forsørgelsen. Og da mor nogle gange havde måttet se på en tandløs stuepige i ugevis, blev hun klog af skade og tog sine forholdsregler i tide. Forlorne tænder blev anset for smukkere end de ægte. Fru Anna Helsted, som var tandlæge i Horsens, har fortalt, hvor fortvivlet hun var, når en ung bondepige med pragtfulde, fejlfri tænder kom og forlangte at få dem allesammen trukket ud og erstattet med unaturlige, blåhvide, forlorne tænder på ækle, lyserøde gummer, som oven i købet havde en modbydelig, vammel lugt. Men de forlorne tænder blev anset for finere, så der var ikke noget at gøre. Jeg har flere gange set de stakkels piger komme hjem efter sådan en tandudtrækning, blødende og endnu halvt bevidstløse af smerte. Processen foregik vistnok uden bedøvelse.

Stuepigerne var, så vidt jeg ved, oftest unge piger fra égnen. De kunne nok gøre rent og passe kakkellovne, men servere ved bordet havde de sjældent begreb om, det måtte mor selv lære dem. Vi børn syntes, det var spændende at se en ny

stuepige servere fra den forkerte side, men den stakkels pige var nærmest paralyseret af skræk de første gange. Stuepigen gjorde rent i stuerne og fejede de lyse tæpper med en stiv, flad kost efter at der først var strøet fugtige teblade eller fintsnittet hvidkål på dem for at dæmpe støvet. Senere fik vi en tæppefejmaskine, et buet skjold på lave hjul og med roterende børster under. Støvsuger fik vi først i 1911, da vi fik elektricitet på gården. Støvsugeren blev betragtet med ærefrygt, den var et stort skrummel, som flere gårde ejede i fællesskab. Når vi havde brugt den i et stykke tid, blev der spændt for arbejdsfjervognen og kusken kørte den til næste sted.

Blandt meget andet skulle stuepigen også passe på gartneren, når han tidligt om morgenen kom listende på strømpe-sokker for at vande planterne i stuerne. Hun vågede som en drage over, at han ikke spildte vand på gulvet.

Når vi kørte ud, stod stuepigen i entreen og hjalp os overtøjet på, holdt vogn-døren åben og stoppede tæppet ned om vores ben. Hun måtte holde øje med, hvornår vi kom tilbage, så procesen kunne gentages i omvendt orden. Men mor og far forlangte ikke, at hun skulle sidde oppe og vente på os, når vi havde været i selskab og kom sent hjem. Det blev for langt på adskillige andre gårde. Men forældrene syntes, det var synd for pigerne, som jo skulle tidligt op næste morgen.

Stuepigen dækkede bordet til de forskellige måltider. Til morgenbordet skulde hun fylde temaskinen med gløder fra komfuret og stille den på anretterbordet. Her lavede så enten mor eller jeg teen. Der var ingen pige til stede ved morgenbordet og jeg tog af bordet og lagde dugen i servietpressen, som stod i den hvide gang. Til frokost serverede stuepigen den varme ret og skiftede tallerkener, men så

klarede vi selv de kolde retter, som stod på bordet. Eftermiddagsteven drak vi i stuerne om vinteren og i haven om sommeren, hvis vejret var til det. Kun ved midt-dagen var stuepigen til stede hele tiden; når hun ikke serverede stod hun ret ved siden af anretterbordet. Endelig deltog stuepigen i storvasken sammen med forvalterens kone. Hun har uden tvivl haft en masse andet arbejde, men det ved jeg ikke noget om.

Indvendig jomfru

Den indvendige jomfru – sådan kaldtes hun virkelig, ja man averterede sågar med »indvendig jomfru søges« – var en mellemting mellem anden stuepige, kammerjomfru og linnedjomfru. Hun lappede og stoppede og afløste stuepigen ved serveringen, når denne havde fri og når der var gæster. Desuden gjorde hun soveværelserne i stand om morgenen og »tæppede af« efter middag dvs. gjorde i stand efter os, hældte vand i kander og karaffer, tog sengetæpper af, slog dyner til side og tog nattøjet op af nattøjsposen og lagde det frem på sengene. (Det var kun damer, som brugte nattøjspose). Desuden hjalp hun mig med påklædningen, indtil jeg kom i skole i Horsens og måtte lære at klare mig selv. At hun ikke hjalp mor med påklædningen kan måske skyldes, at mor ikke havde noget påklædningsværelse og naturligvis kunne man ikke have en pige i soveværelset, mens far klædte sig på og af.

En af de ting, som mor havde vanskeligt ved at lære de piger, som skulle være inde i stuerne, var at gøre sig usynlige. Det kneb for en solid, jysk bondepige at begribe, at hun helst ikke måtte ses og i hvert fald ikke høres. For eksempel måtte hun ikke banke på døren til stuerne – men naturligvis til soveværelserne. Tanken var den, at man ikke skulle ulejlige

herskabet med at sige kom ind, og det forudsattes, at man ikke foretog sig ting i stuerne, som pigerne ikke måtte se. Men det stred mod den høflighed, som de havde lært hjemmefra.

Barnepige

Som helt små havde vi naturlivis barnepige, der var en ung pige uden særlig uddannelse. Hun gik tur med os i haven, men ikke længere end til den hvide havelåge bag missionsplænen. Det er nok herfra, jeg har fået den forestilling, at verdens ende er en hvid havelåge. Bag den er – intet! I barneværelset sad hun på en forhøjning ved vinduet med en mægtig stoppekurv foran sig. Men ud over at holde os rene og hele og give os noget at spise, fik vi lov til at være i fred for hende. Da vi blev større, blev barnepigen erstattet af en indvendig jomfru.

I køkkenet var der, foruden husjomfruen, en husholdningselev og en kokkepige. Det var jo en stor husholdning med 25-30 mennesker på kost hver dag. På nogle af gårdene var det forvalteren, som havde folkene på kost, men det var vores forvalterbolig for lille til.

Husholdningselev

Husholdningseleven var som regel en gårdmandsdatter eller en anden ung pige fra egnen, som gerne ville lære finere madlavning. Der var såvidt jeg ved ingen husholdningsskoler på egnen dengang og Jomme var vidt berømt for sin gode mad. Men også under de andre husjomfruer fik vi dejlig mad, far var usandsynlig kræsen og selv om mor aldrig i sit liv havde lavet en skefuld mad, så vidste hun nok, hvordan den skulle smage. Men Jomme var en striks læremester og det hændte mere end én gang, at en fortørnet mor kom og hentede sin hulkende datter hjem i utide.

Men de, som holdt ud lærte sikkert en masse. Husholdningselevens arbejde bestod vistnok mest i at gå husjomfruen til hånde med herskabets mad. Hun hjalp også med til at smøre aftensmad til folkene, men ellers beskæftigede hun sig ikke med folkemaden, det var kokkepigenes område.

Kokkepige

Kokkepigen blev fæstet på grund af gode armkræfter snarere end på grund af kulinære færdigheder. Menuen bestod for folkenes vedkommende af det samme på bestemte ugedage og det var jævnt, solid bondekost, som enhver ung pige fra landet kunne hjemmefra. Men der skulle gode armkræfter til at håndtere de store gryder, så de kokkepiger, jeg husker var allesammen store og stærke.

Kokkepigen skulle gøre rent i karlekamrene, vistnok hjulpet af et par malkepiger. Desuden skulle hun dække bord i folkenes to spisestuer og kalde dem ind til spisning ved at ringe på den klokke, som hang uden for køkkengangen. Foruden at lave mad og vaske op, skulle hun holde køkkenet og herunder skure murstengulvet hver dag, når middagsarbejdet var forbi. Når gulvet var skuret blev der strøet sand på. Det lå i en stor kasse med skråt låg, som stod i gangen uden for strygestuen. Hun hentede hver dag en fejspan fuld af sand og strøede det ud over gulvet fint og jævnt, men ikke i mønster.

Mejerske

I min allertidligste barndom havde vi endnu mejeri på gården, det blev nedlagt vistnok i 1905, da andelsmejeriet i Tvingstrup blev ombygget (det var oprettet i 1894). Den mejerske, jeg har kendt hed jomfru Andersen, vi børn kaldte hende Jomme Anda. Hun var fed, sød og appetitlig og lugtede dejligt af sæbe og ny-

kærnet smør. Jeg listede hver morgen ned til Jomme Anda, som stak en rensku-ret tommelfinger ned i smørbøtten og lod mig slikke en mægtig klat smør. Den anden tommelfinger blev stukket ned i flø-deskummet og jeg kan endnu huske den sjove fornemmelse, når min tunge nåede ind til Jomme Andas ru, skrubbete fing-re. Det vakte stor bekymring hos foræl-drene, at jeg blev federe og federe. Læ-gen, som undersøgte mig fandt kostplan-nen helt i orden, han anede jo intet om det yderligere fedttilskud.

Jomme Anda lavede nogle store, runde oste, som blev lagret i havehusets kældere. Da mejeriet blev nedlagt giftede hun sig med gartneren og de flyttede til Tving-strup, hvor hun fik en lille pige, som blev kaldt Ellen. Gartner Pedersen var meget indre missionsk og mit sidste indtryk af den lille familie er fra et høstgilde, hvor de sad på rad på bænken i salen og med dydig forargelse så på dansen, stakkels lille Ellen dog med et længselsfuldt ud-tryk i ansigtet. Hun havde nok gerne danset med.

Malkepiger

Malkepigerne var undertiden finske, de spiste på deres kammer og blandede sig ikke med pigerne. Desuden kunne de finske piger sjældent tale dansk, det har naturligvis isoleret dem yderligere. *Malke-konerne* boede vistnok alle i Serridslev, så de havde en spadseretur på et par km fire gange daglig for at komme til og fra deres arbejde. Det var drøjt om vinteren klokken fire om morgenen i buldrende mørke og ofte på en vej, som ikke var skovlet for sne. Jeg forstår ikke hvordan de altid nåede frem. Ikke så mærkeligt at gamle Gine en aften i glat føre faldt og brækkede be-net. Heldigvis skete det i gården og ikke ude på vejen hvor hun kunne have ligget hele natten uden at blive bemærket.

Det gik ikke stille af når mælkevognen morgen og aften om sommeren kørte ud i marken til køerne. De tomme mælkejun-ger skramlede forfærdeligt når de blev læsset på vognen, der til sidst var tæt be-sat med junger og malkere. Mælkevog-nen var forspændt med to heste, for det var et tungt læs at trække og efter mor-genmalkningen skulle den køre til meje-riet i Tvingstrup. Mælkekusken havde ofte en seddel med til brugsen fra hus-jomfruen, som på denne måde kunne supplere beholdningerne imellem de ugentlige indkøb i Horsens.

Påklædningen

De piger, som havde deres arbejde i stuerne havde lyse bomuldskjoler om formiddagen med hvide forklæder uden dekoration og tilsvarende kapper på hovedet. Om eftermiddagen havde de sorte kjoler med forklæder og kapper af engelsk broderi. De blev vistnok købt hos Vett og Wessel i Horsens, eller måske var det blot de broderede flæser, som blev købt og så blev tingene syet hjemme. Forklæderne havde smæk og seler med flæser langs kanterne. Kapperne bestod blot af en dobbelt flæse rynket sammen på midten.

Pigerne i køkkenet havde store, brogede bomuldsforklæder om formiddagen og tilsvarende hvide, glatte om eftermiddagen. Der forlangtes ikke specielle kjoler af dem. De mange hvide forklæder blev vasket med i storvasken, men hvor pigerens øvrige tøj blev vasket ved jeg ikke, måske hos en kone i landsbyen ligesom karlenes. Eller pigerne klatvaskede i den gamle vaskekælder.

Forklædet spillede en afgørende rolle i påklædningen. Man svinede hellere kjolen til, end det hvide, stivede eftermiddagsforklæde. Og Gine malkekones datter Hilda, som gerne ville være stuepige, fik ikke pladsen fordi hun mødte med et snavset forklæde, da hun engang hjalp til i høsten. Det stemplede hende som en sjuske, for i høsten skulle man efter gammel skik være ren og fin i tøjet.

Jommes påklædning var ret særpræget, måske på grund af hendes alder. Om formiddagen gik hun i peber-og-salt bomuldskjoler med reminiscenser af både kρινoline og tournure i de omfangsrige skørter. Snittet i kjolerne ændredes ikke i alle de år, jeg kendte hende. Om formiddagen havde hun bomuldsforklæde på, men om eftermiddagen tog hun et finere på og skulle det være rigtig elegant, bar hun et

lille, sort silkeforklæde med broderi. Jeg husker tydeligt et meget fint sort silkeforklæde, som Frøbi broderede til hende med en bort forneden i kunstbroderi, sorte blade og roser. Jeg har aldrig set Jomme uden forklæde og en lille, sort blondekappe på hovedet.

Lægemidler

Det var en selvfølge, at herskabet tog sig af folkene, ikke mindst når de blev syge. Mor greb sagen an på en rationel måde og gennemgik et samariterkursus i Horsens for at kunne klare de skader, som uundgåeligt opstod på en stor gård med mange folk. Det kom hende ofte til god nytte, ikke mindst en dag, da hun blev kaldt ud til daglejerhuset, hvor et spædbarn havde fået krampe. Mor fik konen til at varme vand, mens hun selv begyndte at klæde barnet af. De inderste klædningsstykker måtte klippes op, barnet havde ikke fået tøjet skiftet i lange tider. Konen skreg højt, da mor puttede barnet i vandet, hun troede, at mor ville drukne det. Man har øjensynlig ikke kendt til at bade småbørn, i hvert fald ikke i visse samfundslag på landet.

Der ligger en meget gammel tradition bag dette, at husets kvinder klarede de mere banale sygdoms- og ulykkestilfælde. Det var besværligt at hente lægen, det gjorde man kun i virkelig kritiske situationer. Mor fortalte, at der kun to gange blev hentet læge til hende i de 25 år, hun boede på Serridslevgård, det var, da hun skulle føde sine børn.

Før mor kom til, har det været husjomfruen, som tog sig af sygdomstilfældene, og hun troede stadigvæk mere på gamle husråd end på moderne lægevidenskab. Når pigerne havde blegspot, gik Jomme til smeden og hentede jernspåner. Dem tril-

lede hun sammen med mel og vand til piller, som pigerne måtte sluge. Jeg har aldrig hørt, at de døde af det, heller ikke at de kom sig forøvrigt. Jeg fik altid frost i tærne om vinteren. Det kløede og gjorde ondt, og til sidst kom der ligefrem sår. En frostsalve, som lægen havde ordineret, hjalp ikke, så Jomme foreslog, at jeg skulle stikke fødderne i natpotten. Det var meget modbydeligt og hjalp forøvrigt heller ikke. Mere held havde hun med sin sårbehandling, hun lagde spindelvæv direkte på såret. Det skete bag mors ryg, men det er en kendsgerning, at sårene lægede hurtigt og uden komplikationer. Fars svenske massør brugte en anden fremgangsmåde, han brændte et stykke rent lærred og lagde asken ned over et dybt, blødende sår. Også det var en meget effektiv behandling.

Som barn blev jeg altid køresyg, så rejserne til Hagen og Flensborg var noget af et martyrium, ikke mindst for mor, man kunne jo ikke komme på wc fra kupeerne. Men Jomme vidste råd også for køresyge: persille på maven. Mor var skeptisk, men gik dog ind på at forsøge. Gartneren stillede med en buket friskplukket persille, som med noget besvær blev anbragt på min mave. Og så utroligt det lyder, virkede kuren. Jeg brækkede mig ikke én eneste gang på rejsen til Flensborg. Først da jeg var kommet i seng hos tante Cathrine og persillen var fjernet, kastede jeg voldsomt op på hendes fine gulvtæppe. Fra da af vovede ingen at tvivle på persillens undergørende kraft.

Fra vi var helt små, sov vi for åbent vindue vinter og sommer – til stor rædsel for Jomme, som troede, at mor ville slå Herrens Børn ihjel. (Det var vist meget karakteristisk for Jommes hele indstilling, at vi var fars børn, som mor i grunden ikke havde nogen adkomst til).

Mor ammede os ikke selv, hvorfor ved

jeg ikke. Vi havde ikke amme, som min fætter på Kragelund, men der blev stillet to særligt udvalgte og undersøgte køer til vores rådighed. Deres mælk blev ikke blandet med de andre køers, men blev forbeholdt os. Når vi var forkølede, fik vi varmt sukkervand med teske og der blev smurt olie på brystet, dækket med en plade vat. Efterhånden som vi blev raske, blev vattet formindsket med en tot hver dag. Når vi havde ondt for tænder, fik vi en »violrod« at tygge på. Det var et gråhvidt, ben-agtigt stykke, som kunne hænges i et bånd om halsen.

Tante Ella, som var født i Flensborg i 1871, sagde til os børn, at den første anemone, man fandt om foråret, den skulle man spise. Derimod har jeg aldrig hørt om de syv slags kål, som andre steder var et forsøg i retning af vitamintilskud. Forældrene brugte katteskind mod rheumatisme. De røde varmede bedst, mente man.

Mændene

Karle

Herregårdskarle havde ikke det allerbedste ry på sig, men deres tilværelse var også barsk. I modsætning til karlene på bøndergårdene var de helt overladt til sig selv, og da det jo var unge mennesker, kunne de let påvirkes af uheldige elementer. Derfor var det vigtigt at udvælge dem med forsigtighed, hvis man ikke ville ud i det rene uføre. Et enkelt uheldigt element kunne hurtigt ødelægge gårdens omdømme og så kunne man slet ikke få gode karle mere. Vi havde altid gode folk, men der var nogle herregårde på egnen, som var kommet i vanry og der var folkeholdet et stort problem med drikkeri og slagsmål.

Det eneste sted, hvor karlene kunne gå hen og more sig, var kroen i Tvingstrup og naturligvis kunne det hænde, at en eller anden drak sig fuld. Men kammeraterne sørgede for at skjule det for forvalteren og far. Jeg har et par gange set dem komme slæbende med en døddrukken karl, men det var sjældent.

Skulle man passe på ikke at få det værste udskud, var det modsatte heller ikke velset. Vi har én gang haft en karl, som havde været på højskole. Han blev drillet af kammeraterne, og forvalteren så på ham med dyb mistro. Hvad kunne sådan en ikke finde på? Jeg har nu ikke hørt, at han fandt på noget. Men forsøget blev ikke gentaget.

Joddy færdedes frit mellem folkene. Det er aldrig blevet mig forbudt, det forelå blot ikke, muligvis er jeg ubevidst blevet påvirket af pigernes opførsel. Jeg har aldrig været inde på et karlekammer. Skulle jeg sige en besked, f.eks. til kusken, kaldte jeg udenfor, men jeg gik aldrig ind. Jeg har heller aldrig set en karl inde på et af pigekamrene. Det har dog muligvis fundet sted, for jeg husker da en

enkelt gang, at en pige forsvandt i utide og hendes navn blev ikke nævnt mere, men man anede på en eller anden måde at det var fordi hun skulle have et barn. Alt dette var dog noget, som man med tidens victorianske indstilling ikke talte om.

Jeg ved ikke noget om, hvad folkene fik i løn, forældrene talte aldrig om penge. Mor sagde: »Der er tre ting, man ikke taler om, sine børn, sine penge og sine sygdomme, for det keder andre mennesker at høre på«.

Forvalter

Så langt tilbage som jeg husker, havde vi kun én forvalter, han hed Rasmussen og var sjællænder. Han var mildest talt ikke elsket, men han havde også en ubehagelig stilling. Det var altid ham, som skulle påtale når noget var galt. Far nedlod sig ikke til at skælde ud på folkene, det lod han forvalteren om. Og Rasmussen skældte ud dagen lang, så folkene til sidst blev immune. Hvis far derimod en sjælden gang oplod sin røst, så skjalv alt folket. Hvad der gjorde forvalter Rasmussen yderligere suspekt var den omstændighed, at han talte sjællandsk. Det syntes jyderne lød »sært«. I det hele taget blev der talt »sært« på gården, far med sønderjysk accent, mor med tysk og forvalteren med sjællandsk. Man var meget isoleret på landet dengang og alt fremmedartet blev betragtet med mistro.

Elever

Af elever var der tre slags, landvæsens-, fodermester- og gartner elever. De blev regnet for lidt finere end karlene, f.eks. spiste de i mellemstuen, men ellers ved jeg ikke noget om dem.

Forkarl

Forkarlen rangerede lige under forvalteren, han førte an i arbejdet, han havde det

bedste spand heste og han ringede ud om morgenen og efter middag på en klokke, som hang uden for forvalterens dør.

Der var kun 7-8 *faste karle* på gården, resten af arbejdet blev udført af daglejere.

Staldkarl

Staldkarlen passede hestestaldene og fodrede og vandede hestene. Uden for stalden stod et langt vandtrug, hvor alle arbejdshestene kunne få plads samtidig. Kørehestene blev vandet med spand i båsene. Så længe der endnu var vandtrug midt i gårdspladsen og denne kunne lukkes med porte, er hestene formodentlig sluppet løs i gården for at vandes, ligesom kørerne. Vandtruget til hestene er formodentlig lavet samtidig med at der blev indrettet vanding til kørerne inde i kostalden, men hvornår det skete, ved jeg ikke.

Staldkarlen skulle også muge ud i hestestaldene og det var et mere besværligt arbejde end i kostalden, hvor man kunne køre gødningen lige ud på møddingen. Fra hestestaldene derimod måtte gødningen køres på trillebør ud til møggiggen, en tohjulet kærre, som stod udenfor i gården. Når den var fuld, blev en ældgammel svajrygget arbejdshest, som hed Skov og som ikke brugtes til andet, spændt for giggen, som derefter blev kørt ud på møddingen og læsset af.

Kusk

Kuskens vigtigste opgave var naturligvis at køre og at sørge for at heste og vogne var i tip-top orden. En kusk, som ikke passede dette ordentligt ville hurtigt blive afskediget, for køretøjet var et statussymbol som bilen er det i dag. Far engagerede helst kuske som havde lært på Ride- og Beslagskolen i København. Der havde bønderkarle chance for at komme, når de havde aftjent deres værnepligt. Fik man en kusk, som havde lært der, var man

sikker på at han kunne sine ting.

Kusken forlod aldrig bukken, når hestene først var spændt for, derfor måtte man selv klare at komme ind eller ud af vognen, hvis der ikke var nogen stuepige til stede for at hjælpe en. Der var kun én af vores bekendte, som havde en tjener siddende på bukken ved siden af kusken parat til at springe ned og åbne og lukke vogndøren. Det forlangtes af kusken, at han skulle køre et par staldkåde heste i kort trav fra staldøren og op i borggården og holde så præcist, at vognttrinnet stod midt for trappen. Her skulle hestene stå stille som støtter mens herskabet steg til vogns. Så længe det stod på, holdt han pisen lodret, men når man kørte blev den holdt skråt fra højre til venstre, den blev aldrig sat i holderen så længe man kørte. Når herskabet sad i vognen blev der kørt i frit trav, men aldrig i galop.

Foruden det egentlige arbejde med heste og vogne havde kusken forskellige gøremål i hovedbygningen. Han skulle blandt andet pudse fodtøj, det foregik i kælderen neden for trappen, desuden skulle han bære brændsel op både til stuerne og til køkkenet og en gang om ugen pudse de mange messingdørlåse i stuerne. Endelig skulle han trække vridemaskinen ved storvask og hjælpe med opvartningen ved særlig store middage.

Når han arbejdede i stuerne eller kørte for andre end far og mor, var han i dagligt liberi. Det bestod af grå jakke og vest med blanke knapper af hvidt metal med et indgraveret B. Hertil lyse spidsbukser, lange sorte støvler og kasket. Det fine liberi, som han kun havde på, når han kørte for herskabet og når han serverede, bestod af en knælang kanelbrun frakke med forgyldte knapper med monogram. Hertil lys vest, beigefarvede corduroys-spidsbukser, sorte støvler med gule kraver, hvide bomuldshandsker og høj hat med

rød-hvid kokarde. Om vinteren bjørne-skindsslag. Liberierne varierede noget på de forskellige gårde, hovedsagelig hvad angik farverne, men grundbestanddelene var de samme.

Automobiler. Min gudmor på Kærsgård var den første på egnen, som fik automobil, den blev betragtet med skrækblandet beundring. Hendes kusk, Rasmus, fik kørekort, men iøvrigt vænnede han sig aldrig til den helvedesmaskine. Især forblev mekanismen et uopklaret mysterium for ham. Når automobilen gik i stykker, og det gjorde den tit, blev der derfor sendt bud til den forretning i København, hvor den var købt og firmaets ingeniør kom rejsende i huj og hast. Men når han først var ankommet, tog han tingene med ro. Han hyggede sig mægtigt sammen med gudmor og hendes selskabsdame, som forkælede den unge, charmerende ingeniør på alle måder.

Foruden kørekortet fik Rasmus også en ny chaufføruniform – i klar erkendelse af, at et kuskeliberi ikke egnede sig til automobil, især ikke den høje hat. Som chauffør var Rasmus i noget mørkt, kedeligt noget, meget langt fra det prægtige liberier, han var iført, når han sad på bukken. Mens liberiet med sin høje hat, skødefrakken og kravestøvlerne var en reminiscens af 1840ernes herremode, var chaufføruniformen saglig, funktionel og moderne: kasket, kort jakke, spidsbukser og gamacher. Gudmor og selskabsdamen var i lange støvfrakker og flade sports-hatte af stof, omviklet med automobilslør, så de lignede haremsdamer. Under slørene havde de yderligere store automobilbriller på, så de var praktisk talt afskåret fra at se, hvad der foregik omkring dem. Sådan udrustet kørte de ud ad landevejen i et adstadigt tempo, vistnok aldrig over 30 km i timen.

Det var forbudt at køre automobil på bivejene. Derfor måtte vores kusk køre ud til landevejen og hente gudmor for at transportere hende det sidste stykke ad bivejen. Hvad Rasmus og automobilen foretog sig, mens besøget varede, ved jeg ikke. Heldigvis var gudmors automobil åben og blev kun brugt om sommeren. Om vinteren havde Rasmus sine gode køreheste, det vidste man da, hvad var.

Automobilerne spredte skræk og rædsel, hvor de kom frem. Hvis man mødte et motorkøretøj og ikke var helt sikker på sin hest, behøvede man blot at række hånden op, så måtte chaufføren holde stille med standset motor indtil man var kommet forbi. Men ofte var det menneskene, som var mere forskrækkede end dyrene. Engang var forældrene på en automobiltur til vestkysten med gudmor. Ude på heden mødte de et bondekøretøj, og manden og konen blev så forskrækkede, at de og alle ungerne tumlede ned ad vognen og gemte sig i grøften, mens de overlod heste og køretøj til deres skæbne. Far måtte ud og holde hestene, mens Rasmus kørte automobilen forbi. Først da faren var overstået, vovede familien sig frem af deres skjulested.

Vi brugte altid ordet automobil. Det var vistnok Politiken, som i 1902 eller 1904 lancerede forkortelsen »bil«, men det syntes vi lød lidt vulgært.

Daglejere

Af daglejere husker jeg kun et par stykker. De blev rekvireret når der var brug for dem. Kun Jens svinemand havde fast arbejde hver dag. Han passede svinene og savede brænde vinteren lang i den lille gård bag den lave nordlænge. Desuden tømte han dasser. Han var helt overgroet med hår, skæg og skidt, så far var alt andet end smigret, når hans lille søn med dyb overbevisning udbrød: »Jens svine-

mand og far er de gamleste mennesker i hele verden«.

Tykke Mads smed havde været smed i Serridslev og en vældig kraftkarl. Nu var han reduceret til havemand. Det skyldtes dels alderdom, dels en begivenhed, som havde givet ham et knæk for livet. En dag havde han været til marked i Horsens og havde fået lidt rigeligt at drikke. I sin løftede stemning kom han for skade at omfavne og kysse en forbipasserende dame midt på Søndergade. Uheldigvis var damen gift med byens borgmester og hun blev fnysende vred, så tykke Mads måtte vandre i kachotten. Joddy og jeg var meget bange for tykke Mads fordi han havde siddet i fængsel!

Henrik Hansen var en anden af daglejerne som jeg husker fordi han dansede vidunderligt ved høstgilderne og fordi jeg vågnede sommormorgener ved at høre ham slå græsset på terrasserne med le. Den rytmiske lyd, når han hvæssede leen er uløseligt knyttet til mine tidligste barndomsrindringer.

Fodermester

Fodermesteren spillede en vigtig rolle, for far var meget interesseret i sin fine besætning. Vi var de eneste på egnen, som havde røde køer, alle andre havde sortbrogede besætninger. Både far og fodermesteren deltog med liv og sjæl i de årlige dyrskuer i Horsens, som var en stor begivenhed. Dagen før drog de fint pyntede røgttere afsted med en udvalgt flok af de bedste køer, som i dagens anledning var særlig fint striglede og pudsede. Tyrene havde hver sin røgter, som førte dem i en lang stang fæstet i næseringen. De mest ureglerlige af tyrene havde to mand, den ene med reb, den anden med stangen. Hjemturen fra dyrskuet var altid et sandt triumftog, dyrene kom vandrende belæst med præmier, store papskilte hæn-

gende om halsen og trukket af de stolte røgttere. Bagefter hængte fodermesteren præmierne op i gangen uden for sit kammer, hvor de efterhånden hobede sig op. Foruden sit almindelige arbejde med at sørge for kreaturerne skulle fodermesteren også slagte køer, kalve og grise – fjerkræet tog husjomfruen sig af.

I kostalden var der, foruden fodermesteren og eleverne nogle *røgttere*, som sov i sydlængen. Der var et kammer i selve kostalden, men det blev ikke brugt til beboelse i min tid.

Mor har fortalt, at da hun kom til Serridslevgård sov karle og røgttere to og to i samme seng. Det var afskaffet i min tid, men især kamrene i kostaldlængen var ikke rare, cementgulv og ingen kakkellovne. I fritiden var der kun to muligheder, enten at gå i seng og sove eller sidde og spille kort i folkestuen, hvor der ganske vist var kakkellovn, men kun umagelige bænke uden rygstød. Men sådan var det allevegne på de store gårde.

Kontrolassistent

Det var vistnok først, da vi begyndte at levere mælk til andelsmejeriet i Tvingstrup, at vi fik kontrolassistent, undertiden var det en ung pige. Hun hørte ikke til nogen steder i hierarkiet, spiste på kammeret og blandede sig ikke med de andre folk. Kontrolassistenten havde adskillige gårde at passe og førte en omflakkende og isoleret tilværelse.

Gartner

Jeg ved ikke om vi var særlig uheldige med vores gartnere, eller om den almindelige indstilling var den, at kunne man ikke blive andet her i verden, så kunne man da altid blive gartner. Vores gartnere var i hvert fald ganske særprægede.

Gartneren boede i et kammer i gartner-

husets nordende og det var kokkepigen arbejde at holde det i orden. Men en af gartnerne må øjensynlig have været kvindehader, i hvert fald truede han pigen med en revolver og lovede at skyde hende, hvis hun vovede sig ind på hans enemærker. En anden gartner var epileptiker. Han fik sine anfald når han var sammen med andre mennesker, så ved måltiderne kastede han vildt om sig med frikadellerne og kartoflerne. En tredje gartner holdt øjensynlig ikke af at blive våd. En dag overraskede far ham i færd med at stikke asparges. Bag ham gik gartnerereleven og holdt en opslået paraply over hans hoved. Det syntes far alligevel var for stift. Gartneren skulle sørge for at haven var luget og i orden, at havegangen blev skuffet og revet hver lørdag og bedene plantet til. Hver formiddag bragte han de grønsager ind i køkkenet, som skulle bruges i dagens løb. Han skulle sørge for, at der var tidlige kartofler, salat, meloner etc. i mistbænkene, tidlige tomater, agurker etc. i drivhuset og druer i vinhuset. Mor var kræsen med grønsager, det var hun vant til fra sin ungdom i Westphalen, hvor man dengang spiste langt flere grønsager end herhjemme. Hun havde det største besvær med at lære Jomme at servere både grønsager og kartofler samtidig, hun var vant til enten eller. Endelig skulle gartneren sørge for at der var planter i stuerne.

Skovfoged og skovridder

Skovfogeden boede i Tvingstrup. Han kom sjældent på gården men færdedes mest i skovene. Vi havde ikke fast skovridder, det var skovarealet ikke stort nok til. Skovridder Schrøder boede engang imellem hos os et par dage mens han så til nyplantningerne, viste ud, hvad der skulle fældes etc. Han var fanatisk antitysk, så han og mor elskede ikke hinanden.

Fæstere

Der har tidligere hørt meget fæstegods til gården, far sagde, at det strakte sig helt til Gangsted. Nu var der kun et usselt lille hus uden for Tvingstrup tilbage. Her boede Kirstine Svensker, som altså var gårdens sidste fæster. I denne egenskab følte hun sig højt hævet over folkene, som jo fik løn mens hun betalte penge til far. Det har sikkert ikke været store summer, men altså nok til at sætte Kirstine i særklasse. Mor har fortalt, hvordan hun under en høstgildemiddag, mens alle sad og spiste i gildesalen, kom ind på Jommes værelse for at sige en besked. Her sad Kirstine Svensker midt i sofaen og nød middagen i ophøjet ensomhed. Mor løb forfærdet ned til Jomme og spurgte om Kirstine var blevet fornærmet over et eller andet siden hun sad helt alene i stedet for at hygge sig sammen med de andre gæster. »Nej da,« svarede Jomme, »hun er bare alt for fin til at spise sammen med de andre. Hun er jo fæster«.

Polakker

Om sommeren havde vi polske roearbejdere. Vi sagde polakker med tryk på første stavelse. De første gange de kom, måtte de hentes ved den tysk-polske grænse. Hvordan rekrutteringen foregik i Polen ved jeg ikke, men far hentede den første store flok bestemt for flere af nabo-gårdene. Han blev udvalgt til opgaven fordi han talte godt tysk. Det var ikke helt problemfrit, når man ikke var kendt med forholdene. Arbejderne var ankommet til grænsestationen og stod på den ene perron, far og en polsk jernbaneembedsmand på den anden. Men det viste sig umuligt at få lov til at komme fra den ene perron til den anden. Far bad og true-de, lige meget hjalp det. Til sidst gik det op for ham, at det var penge, der manglede, men han var nervøs for de eventuelle følger af at tilbyde en embedsmand bestikkelse. Så fandt han på en genial løsning af problemet. Han erklærede, at han var så tørstig, at han gerne ville give 50 mark for et glas vand. Det hjalp, vandet og arbejderne arriverede prompte.

Senere uddannede nogle af de mest opvakte polakker sig til rejseledere. De lærte sig en smule dansk, så de kunne klare de problemer, som kunne opstå under opholdet her i landet. Vi havde i flere år en ung, koparret fyr, som kaldtes Hans, det har sikkert ikke været hans rigtige navn. Han var udmærket til sit job og der var aldrig vrøvl med hans folk. Det var det danske politi, som gjorde knuder. Der var visse regler, blandt andet angående indretningen af polakkernes boliger, som blev håndhævet med stor nidkærhed.

Den gamle smedje, som lå lidt fra gården, blev indrettet til polakkerne. Her blev der efter vedtægten indrettet soverum til mændene og kvinderne hver for sig. Og der blev lavet herre- og dames

med sæder, låg og spande. Og så skulle alt være godt. Men når politiet kom på inspektion, havde mændene og kvinderne blandet sig i soverummene, som de nu fandt mest hensigtsmæssigt. F.eks. kunne de ikke begribe, at mødre og sønner ikke måtte sove sammen, det var de vant til hjemmefra. Det var også galt med dasserne, de var brugt til brændsel. Far fik en frygtelig ballade og trusler om bøder. Dasserne blev genopført – og ved næste inspektion var det akkurat samme historie.

Når de polske arbejdere kom, måtte de alle sammen først en tur på sygehuset i Horsens for at blive afluset og gennemgå en kur mod fnat, ellers ville de danske folk ikke arbejde sammen med dem. Men huset holdt de tilsyneladende meget pænt, de havde f.eks. altid gamle aviser klippet i strimler og fint udklippet i mønstre på alle hylder og som gardinkapper.

Der var køkken i polakhuset, så kvinderne lavede deres egen mad. En tid lang kunne vi ikke begribe, hvorfor der aldrig mere var champignons i den store kalvefold, som lå tæt ved polakhuset. Der plejede altid at være fuldt af pragtfulde svampe. Til sidst opdagede vi, at polakkerne tog dem, de var vant til at spise svampe hjemmefra, danske landboere rørte ikke sådan noget stads. I kampen om champignonerne gik polakkerne af med sejren, de stod så tidligt op, at vi ikke kunne hamle op med dem.

Polakkerne var naturligvis katolikker, så en gang imellem blev de kørt til messe i Horsens, hvor der var en katolsk kirke. Og hvis der var noget i vejen, kom den katolske pater ud og talte med dem. En sommer var der bryllup i polakhuset. Rosalie, som i forvejen havde et par tvillinger på 5-6 år, giftede sig med en for-drukken dansk røgter. Hele selskabet blev kørt til brudemesse i Horsens tidligt om

morgenen og kom hjem op ad formiddagen, saligt berusede allesammen. Joddy og jeg blev sendt ud til polakhuset med en bryllupsgave, her stod bruden i køkkenet med sløret snoet om halsen og et mægtigt blåt øje. Brudgommen var i færd med at tæve hende og tvillingerne hylede: »Du ikke slå min mor, du ikke slå min mor«. Jo, det var et rigtigt bryllup.

Når der blev tærsket, morede det de danske karle at anbringe polakkvinderne højt oppe på tærskværket, hvor udsigten var fri. Polakkvinderne havde nemlig aldrig bukser på. Det havde danske bønderkvinder heller ikke haft så sent som for et halvt hundrede år tilbage. Men det var glemt nu og karlene morede sig temmelig grovkornet over de polske piger. Men derved blev det også, for de danske karle var bange for de polske mænd, som ikke lagde fingrene imellem, når det gjaldt at forsvare deres kvinder.

Hilsen og tiltale

Når polakkonerne ville opnå en særlig gunst kom de løbende og kyssede mors kjolesøm. Første gang det skete kunne mor ikke begribe hvad de ville og hun blev temmelig forskrækket. Det var nu ikke alene i Polen at denne skik har været kendt, den har også været brugt herhjemme. Holberg omtaler den i flere af sine komedier og biskop Jørgen Swane fortæller at han som lille dreng i 1836 sammen med sin bedstemor var i audiens hos enkedronning Marie Sophie Frederikke. Bedstemoderen gav ham besked på at kysse dronningens slæb.¹⁴

I Tvingstrup boede der en meget gammel kone, Mette Rummekov, som fyldte 100 år. Det var en sjælden begivenhed dengang, da folk ikke blev så gamle som nu. Rygtet gik da også, at kongen havde sendt et lykønskningstelegram til dagen. Mette Rummekov må være født cirka 1804 altså omkring Napoleons kroning. Vi var alle fire nede for at lykønske hende og jeg husker scenen meget tydeligt. Den gamle kone sad i en stol ved vinduet og da forældrene kom hen til hende, kyssede hun dem begge på hånden – også far. Med sin pibende stemme sagde hun til far »Skal han ikke have en dram?« og til mor »Skal hun ikke have en skilling?«. På hjemvejen diskuterede forældrene om det virkelig havde været skik at byde besøgende kvinder penge. Det med snapsen kunne de bedre forstå.

I Tyskland var håndkys meget almindeligt lige til anden verdenskrig. Men først da jeg besøgte min onkel i Hamburg i 1925 lærte jeg at der var forskel. Jeg kom lige fra Paris klædt på efter sidste mode – drengeklippet og i kortskørtet smokingdragt, så jeg vakte opsigt blandt de mere gammeldags klædte Hamburgerdamer. En ung mand, en af min fætters

venner, trykkede mig kammeratligt på næven, da han blev forestillet. Men da han tog afsked, kyssede han mig på hånden. Jeg troede, at jeg havde gjort en erobring, men min fætter forklarede, at venen først anså mig for en ung pige, vel på grund af påklædningen – og som sådan var jeg ikke berettiget til håndkys. Men da han fik at vide, at jeg var en gift kone, oven i købet enke, skyndte han sig at gøre fadæsen god igen. Der udkrævedes en vis teknik ved håndkys. Det gik ikke an at stikke næven ud med et djærvt håndtryk, så gik det hele i fisk, den stakkels herre kunne ikke trække hånden op i passende højde. Man skulle række en slap arm frem med yndefuldt bøjet håndled. Det gik heller ikke an at bære på alt for mange ting. Det kom jeg til at erfare efter et foredrag i det gamle Forum engang i 1930'erne, hvor jeg stod på en tribune med en mikrofon i den ene hånd og et manuskript i den anden. Da jeg var færdig kom en af arrangørerne op til mig med en kæmpebuket og ville kysse mig på hånden. Men der var ikke nogen ledig hånd at få fat i, så hele den smukt ud tænkte ceremoni endte i kaos.

Som lille pige var jeg vant til at neje dybt både for damer og herrer. Det skyldtes vist min tyske mor, herhjemme var det ikke så almindeligt, de fleste småpiger kniksedede blot. Allerede i 1799 skriver det tyske tidsskrift *Journal des Luxus und der Moden* forarget at nu kommer de moderne unge piger ved selskaber helt ind i stuen og afleverer et skødesløst kniks, mens ældre damer pænt bliver stående ved døren hvor de nejer dybt. Denne måde at hilse på er vist i vore dage kun bevaret ved audienser. Men ellers nejes der stadig dybt ved hoffet. Når man var til hofbal hos kong Christian 10. og dronning Alexandrine stod kongefamilien opstillet for at hilse på gæsterne og da der var en mas-

se kongelige dengang, kunne det godt være trættende at neje til jorden hele rækken rundt. Prinsesse Thyra og prinsesse Dagmar hjalp til ved at trække den nejende dame op ved et lille ryk i hånden. Det var selvfølgelig ganske behageligt, men hvis man regnede med at komme op ved egen hjælp, røg man op som en prop.

Da vi flyttede til København i 1919 fik vi to svenske piger, som kniksedede, når man talte til dem. Men det vænnede de sig hurtigt af med under indflydelse af de uhøflige danskere.

Gamle Mette Rummeskov sagde Han og Hun til forældrene. Det forbavtede mig meget, jeg var vant til at høre dem tiltalt med herren, fruhen og herskabet. Folkene sagde Du til os børn indtil vi nåede henimod konfirmationsalderen, så begyndte de at sige frøkenen og den unge herre. Mor og far sagde De og fornavn til folkene, kun de mere overordnede blev tituleret med titel og efternavn. Vi børn sagde Du til alle så længe vi var små. Senere fulgte vi forældrenes eksempel. Kun til de meget gamle i gårde blev vi ved med at sige Du.

Far havde en vis tilbøjelighed til at kalde alle stuepiger for Anna. Vi har formodentlig haft en med det navn særlig længe, så han har vænnet sig til navnet og ikke gidet lære et nyt, da hun forlod pladsen. Forøvrigt var pigerne vant til at blive kaldt noget andet end deres virkelige navn. Forvalterens kone havde tidligere været første stuepige på Kærsgård. Hun hed Uleica ligesom sin tante, vores Jomme. Men på Kærsgård blev hun kaldt Luise. Man yndede ikke alt for særprægede navne til pigerne og det lod ikke til at de havde noget imod disse navneforandringer. I hvert fald blev Uleicas datter døbt Luise.

Da mor kom til Danmark sagde hun Fru til alle gifte kvinder. Hun var vant til

det tyske Frau. Men de danske bønderkoner blev smækfornærmede og troede, at hun gjorde nar af dem, de var dengang vant til at blive tituleret Madam. Mor anede ikke, hvad der var i vejen og da det langt om længe gik op for hende skyndte hun sig naturligvis at sige Madam. Men på det tidspunkt var man ved at gå over til at sige Fru til alle. Hun har nu ikke haft det nemt.

Der var dog endnu så sent som i 1925 rester af den gamle skelnen mellem frue og madamme. Da jeg som nygift boede på Christianshavn, sagde en gammel rengøringskone til mig: »Egentlig har kun De ret til at kaldes frue, for De er gift med en officer. Deres mor burde kaldes Madam«. Hun mente naturligvis at mor jo blot var gift med en godsejer og ikke med en fattig løjtnant som jeg. Det kan vel siges at være en lille rest af enevældens classesamfund, hvor embedsstanden stod højt på den sociale rangstige.

Når ældre folk mødte nogen, som var i færd med et arbejde, sagde de: »Gud hjælp« i stedet for goddag.

Forlystelser

Det var langt fra alle, som havde cykel, så folkene var mere henvist til at blive hjemme, end i vore dage. Men da der jo var mange unge mennesker samlet, havde man ikke indtryk af, at de kedede sig.

Såvidt jeg ved, kom folkene kun yderst sjældent i forsamlingshuset i Serridslev, men der skete vist heller ikke ret meget i retning af fester. Karlene kunne drikke sig fulde på kroen i Tvingstrup, men der kom pæne folk ikke. Eller de kunne tage til Horsens, når der var marked, men iøvrigt måtte man forlyste sig hjemme, som man kunne bedst.

Før høstgildet sad en flok koner og bandt granguirlander til festsalen. Tykke Mads havemand klippede gran til guirlanderne alt imens han fortalte u-høviske historier, der fik konerne til at hvine af fryd. Illustrationen her er hentet fra min kusine Maggie Heides skitsebog 1918.

Høsten

De fleste fester var forbundet med høsten. I den periode var også forplejningen bedre end ellers. Far har fortalt, at en dreng, som i høsttiden gik rundt med øl til folkene i marken, havde det mærkeligste navn »ølprovst«. ¹⁵ Far vidste ikke, hvad det navn betød, jeg selv har ikke kendt nogen ølprovst. Så langt tilbage, jeg husker, var der blot bedre øl end ellers i ølkælderen, folkene kunne som sædvanlig hente så meget de ville, men der blev ikke bragt noget ud.

En dag i høsten blev der bagt masser af æbleskiver, som blev kørt ud i marken sammen med husjomfruen og pigerne. Der blev holdt et lille hvil, mens æbleskiverne blev spist. Jeg går ud fra, at de folk som stod i laderne også har fået noget.

Når kornet var ophøstet, men endnu ikke kørt ind, blev der holdt en lille fest – *opskør*. Der deltog kun de folk, som var med i høstarbejdet og naturligvis gårdens andre folk. Om de fik særlig mad, ved jeg ikke, formodentlig blot smørrebrød og kaffe. Men Knud Spillemand kom fra Vesterskov med en medhjælper, og så blev der danset i høstgildesalen til den lyse morgen.

Der var ingen særlige anstalter, når det sidste læs blev kørt hjem. Det eneste, som skete var, at Joddy og jeg fik lov til at køre hjem på det sidste læs, som i den anledning blev gjort noget lavere end ellers – til vores store fortrydelse. Men far

var meget bange for, at vi skulle falde ned fra de høje læs. Og det var strengt forbudt ellers at køre på dem.

Serridslevgård var den største gård i sognet og derfor sidst færdig med høsten. Når det sidste læs var i hus, meldte far færdig til præsten, som så holdt en særlig høstgudstjeneste i Serridslev kirke den følgende søndag. Alteret var pyntet med kornaks og blomster – jeg ved ikke, om vi bidrog til udsmykningen. Høstgudstjenesten var den eneste dag i året, hvor far var i kirke. Han sad, som ene hane i kurven, på kvindesiden, for her stod herskabsstolen, og den dag kørte vi i kirke, ellers plejede mor og jeg at gå.

Høstgildet var den største af alle årets fester. Det begyndte med, at der blev kørt et helt læs grangrene ind i høstgildesalen. På denne duftende høj stod havemanden, tykke Mads, og klippede grenene i småstykker til de 7-8 koner, som sad langs væggen og bandt metervis af guirlander. Imens fortalte Mads historier, som vist ikke var helt artige, i hvert fald hvinede konerne af fryd. Høstgildesalen, som til daglig var kornmagasin, havde hvidkalkede vægge og bræddegulv. Der blev først hængt store dannebrogslag op og derefter blev granguirlanderne fæstet i buer over dem. På væggen over for døren hang et pragtfuldt transparent, en sortmalet kasse med mors og fars navnetræk udskåret i forsiden og indvendig beklædt med rødt silkepapir. Når der blev sat et stearinlys inde i kassen, tog det sig storartet ud. Det var gudmors gartner på Kærsgård, som havde lavet det og han blev derfor inviteret med til alle høstgilder. Han vakte opsigt blandt de sortklædte mandfolk ved at møde i hvidt sommerdress. I et hjørne stod den trekantede musiktribune med nodestativ, oplyst af stearinlys i blikholdere. Også tribunen var

fint pyntet med guirlander. Belysningen i salen bestod af nogle køkkenlamper på væggen med refleksskærm, og langs væggene stod der træbænke.

Uden for salen blev der rejst en slags indgangstelt af tremmeværk beklædt med gran og med et tykt lag gran på gulvet, der fungerede som dørmatte, det skånedes dansegulvet (dette blev engang imellem under dansen strøet med stearin, som forvalteren snittede af et lys). Ved siden af indgangen blev der sat et par bukke op til ølankeret. Der blev købt ekstra godt øl til høstgildet og enhver kunne gå ud og tappe af ankeret så meget, han havde lyst.

Indgangen og guirlanderne blev pyntet med blomster. Dagen før gildet kom gartneren og hans medhjælper med store kurve med afskårne blomster, som blev stukket ind i guirlanderne og udvendigt på indgangen.

Der er vistnok blevet slagtet til gildet, men det ved jeg ikke noget om. Bageren kom kørende med høstgildebrødene, nogle ekstra store sigtebrød, rugbrød fik de ikke. Tidligt om morgenen dagen før høstgildet gik vi i gang med at smøre smørrebrød. Vi, dvs. mor, husjomfruen, alle pigerne og jeg, stod i det første spisekammer ved bordet under vinduet. Jomfruen skar brødet på en brødmaskine, mor og kokkepigen smurte – med rigtigt smør (til daglig fik folkene margarine). Jomme havde et rigtigt husjomfrutrick. Hun sagde: »Skrab smørret på midten og smør tykt på ude ved kanterne, så tror gæsterne, at der er et tykt lag over det hele«. Vi andre lagde pålæg på: salt kød, pølser af forskellige slags og ost. Brødet blev lagt i stabler og puttet i store tomands-tøjkurve, som var beklædt med hvide linnedstykker. De blev stillet i en af de kølige kældre og her holdt det sig udmærket til næste dag. Jeg ved ikke, hvor mange stykker der blev smurt, men der

var vist 5-6 tøjkurve fulde.

Der har nok været 70-80 gæster til middagen kl. 2 og flere om aftenen til dansen. Det var forvalteren, som sørgede for indbydelserne, naturligvis først og fremmest til alle dem, som havde hjulpet med i høsten og deres koner (børnene var ikke med), desuden smeden, snedkeren og andre, som havde tilknytning til gården. Længe før klokken blev 2, kunne man se gæsterne komme adstadigt vandrede, sortklædte, parvis, manden altid et par skridt foran konen og begge havde de spisegrejerne med i lommen.

I gildesalen var bordene stillet langs de 3 vægge med bænke på begge sider. Midt i salen stod et bord med stole omkring, her sad forvalteren, fodermesteren etc., altså dem fra mellemstuen plus nogle gæster. Der var stillet store saltkar og skåle med rødbeder frem på bordene, desuden tallerkener og glas, men altså ingen bestik. Servicet var lejet i brugsen i Tvingstrup, der var ingen servietter. På bordene var strøet fuchsier, aldrig andre blomster.

Det tog meget lang tid at få gæsterne placeret ved bordene i den rigtige rangforordning. Det var vistnok forvalterens opgave, han kendte jo alle og vidste, hvor de hørte hjemme på den sociale rangstige. Menuen var altid den samme: Først kød-suppe med mel- og kødboller, derpå suppekød med hvide kartofler, peberrodssauce med korender og desuden rødbeder. Suppen var så afgang det vigtigste ved menuen, det ville have gerådet husjomfruen til evig skændsel, hvis den ikke var stærk og med mange fedtøjne. Jomfruen øste op, forvalterens kone hjalp hende og alle pigerne serverede. Der var død stille i gildesalen, i hvert fald i begyndelsen, man hørte kun pigernes opfordringer til at forsyne sig, der blev lagt megen vægt på at man blev »godt nødt«. Den ene store terrin fuld af suppe efter den anden

blev båret ind og husjomfruen begyndte allerede at skælte for, at der ikke skulle være nok, men pludselig var det slut og terrinerne blev båret fulde ud igen. Dette var vigtigt, gæsterne ville da nok overbevise sig om at de ikke havde spist værten ud af huset. Det samme gentog sig med næste ret men dog knap så hektisk, nu var der jo lagt en god bund. Kusken og et par af karlene sørgede for at skænke øl i glassene fra kander som de fyldte ved ølankeret. Endelig blev også kødfadene båret fulde ud og jomfruen åndede lettet op. Æren var reddet.

Når gæsterne havde spist, rejste de sig og gik rundt og inspicerede gården og haven. Men det var man forberedt på, alt var i tip-top orden, man vidste hvilken nådesløs kritik man var udsat for og forvalter, fodermester, gartner, ja alle havde gjort deres yderste. Ikke på noget tidspunkt var Serridslevgård så fint i stand som til høstgildet.

Pigerne tog af bordet og satte kaffekopper frem til kaffen og den hjemmebagte kringle og når det var overstået, gik gæsterne hjem for at sørge for børn og kreaturer. Nogle kom tilbage til dansen.

Når staldfolkene var færdige med at fodre og malke og pigerne havde ryddet af og sørget for aftensmaden, kom Knud Spillemand fra Vesterskov, denne gang med fuldt orkester, bestående af 4 mand, første og anden violin, kontrabas og et fjerde instrument, som jeg ikke husker. De brugte aldrig noder, men kunne repertoiret udenad: Lille mand i knibe, Pigeres fornøjelse, Den toppede høne, etc. samt naturligvis polka, mazurka osv. En del af de ældre var kommet tilbage for at se på dansen. De sad som en fast rand langs væggene, så pigerne måtte klemme sig ned imellem dem, når de ville sidde. Karlene stod i en tæt klump ved døren.

Det tog tid at komme i gang, og Knud

måtte spille flere stykker for et tomt dansegulv, men til sidst kom der fart i foretagendet. Et par af de dristigste karle skilte sig ud fra klumpen og vovede sig tværs over gulvet, nidstirret af alle konerne, som spændt ventede på, hvem de nu ville inklinere for.

En af de første på gulvet var Henrik Hansen, en gammel daglejer med kridhvidt hår. Han behøvede ikke at inklinere, han stillede sig blot op midt i balsalen med oprakt tommelfinger, så styrtede alle pigerne til, for de ville allesammen danse med Henrik Hansen. Den, som først nåede at hage sig fast i tommelen, havde vundet løbet. Henrik Hansen var ligeglad, hvem han dansede med, han dansede bare. Man vuggede afsted i hans brede favn, taktfast, rytmisk, uforstyrret af de andre. Han var en pragtfuld partner.

Når musikken holdt pause for at drikke øl, kom pigerne med store bakker med smørrebrød. Der blev drukket meget øl, varmen i salen steg og støvet lå som en tæt sky.

Når dansen var godt i gang, kom far og mor ned i salen og satte sig og snakkede med dem, der sad på bænkene. Mor dansede et par pligt-danse med fodermesteren, kusken osv. (forvalteren dansede ikke og det gjorde far og gartneren heller ikke). Lidt efter gik mor og far op igen og kom først tilbage kl. 12 til punchen.

Det tager tid for jyder at komme i gang, men efterhånden steg stemningen og Knud Spillemand og hans partnere begyndte at synge med på omkvædene. Et af dem lød:

*»Vi vil ha' bejer og bejer og bejer.
Vi vil ha' bejer og bejer endnu«.*

Første gang mor hørte det, løb hun forfærdet ned til husjomfruen og sagde: »Hvad skal vi dog gøre, de råber på bajere

og vi har vist ikke så mange i huset«. Men jomfruen beroligede hende med, at de ikke råbte på bajere, men blot sang: »Vi vil ha' bedre og bedre«. Dengang var mor endnu ikke rigtig fortrolig med det vanskelige danske sprog. Hun måtte jo i virkeligheden lære to slags dansk, som var himmelvidt forskellige: rigsmål og jysk dialekt.

Lidt før kl. 12 blev der sat et bord op midt i gildesalen og punchebollen blev bragt ind. På slaget 12 kom mor og far ned og forvalteren begyndte at øse punchen op. Den bestod hovedsagelig af rom og arrak. Far stillede sig ved siden af bordet og holdt en lille tale, hvori han takkede alle, som havde hjulpet med til at bringe denne vanskelige høst i hus. Der blev sagt omtrent det samme hvert år, for far var ikke nogen stor taler, men det gjorde ikke noget, alle lyttede andægtigt. Og så begyndte man på skålerne. Den første var for far:

*»Og dette skal være
godsejer Brodersen til ære« osv.*

Det kneb med versefødderne, men blot man skyndte sig, mærkedes det ikke så meget. Skålen for fru Brodersen gik det lidt bedre med. Og så kom alle de andre – i den rigtige rækkefølge: forvalteren, husjomfruen, selskabet osv. – lige til bollen var tom. Men før det skete, var vi børn gennet i seng, for nu steg stemningen til vældige højder, takket være den stærke punch.

Endnu længe efter, at jeg var kommet i seng, kunne jeg høre kontrabassens da-dum, da-dum lige til jeg faldt i søvn. Men mange af gæsterne kom ikke i seng den nat, dansen fortsatte til kl. 4, da staldfolkene skulle klæde om og begynde at malke. Og næste dag havde karlene fortinnede øjne og pigerne ømme tæer.

Gøglere og missionærer

De andre forlystelser kunne ikke på langt nær måle sig med høstgildet, men noget var der da at more sig med. F.eks. *savoyarderne*. De kom henad efteråret eller tidligt på vinteren, små, sortsmudsede, forkomne, unge fyre med en skabet bjørn, en tuberkuløs abe eller et par frysende småfugle i et bur. Nogle af dem havde et helt orkester anbragt rundt om på kroppen. Med foden kunne de ved hjælp af snoretræk betjene et par bækkener på ryggen, med albuerne kunne de få noget andet til at spille og i hænderne havde de en violin eller en harmonika. Bjørnen kunne dreje rundt et par gange, aben var som regel klædt ud og fuglene havde en skuffe med lykkebrev under buret. Når skuffen blev trukket ud og burets låge blev åbnet, var fuglene dresseret til at hente et brev op med næbbet. Formedelst en femøre kunne man på denne lette måde få løfte om al verdens lyksalighed. Savoyarderne gik altid først op i borggården og gjorde deres kunster; når de havde fået penge for det, gik de ned til folkene. Jeg ved ikke, om de fik mad eller om de overnattede på gården, det sidste er vist ikke sandsynligt, de var alt for fremmedartede. Hvor de egentlig kom fra, og hvorfor de kaldtes savoyarder, ved jeg heller ikke. Jeg har senere hørt, at de ikke var kendt på øerne.¹⁶

Én eneste gang kom der en omrejsende *tryllekunstner* og tryllede i høstgildesalen. Der var stillet bænke op og alle fulgte forestillingen med åndeløs opmærksomhed – sådan noget havde man aldrig set før, men desværre endte det med skandale. Tryllekunstneren havde lånt fodermesterens hat og begyndte at trække børnetøj op af den. Fodermesteren sprang op og ville slå tryllekunstne-

ren ihjel, og Mette kokkepige løb højt hulkende ud af salen. Herved kom det for dagen, at de var hemmeligt forlovede og denne mistænkeliggørelse af Mettes dyd var mere end den chevalereske fodermester kunne bære.

Mindre dramatisk forløb lærerindens oplæsningsaftener for pigerne. Frk. West havde fundet på at invitere dem ind på sit værelse en gang imellem om aftenen, og her læste hun højt for dem af »Hjortens Flugt«. Det var ingen succes. Pigerne hang på stolene, næsten bevidstløse af søvnighed og de har bestemt ikke fattet noget af Chr. Winthers epos. Seancerne holdt da også op af sig selv og flugten blev aldrig afsluttet.

Indre missions-møderne må også regnes til forlystelserne. Undertiden kom der en herregårdsmissionær og bad om at måtte holde andagt med folkene og det fik han naturligvis altid lov til. Det foregik i folkestuen, pigerne var altid med, og nogle af karlene. Jeg ved ikke, om alle missionærer har haft drævende, søvndyssende stemmer, men sådan husker jeg det i hvert fald. Også salmesangen før og efter prædikenen var en bedrøvelig affære, men det var da altid en afveksling fra hverdagen. Så var der rigtignok anderledes fart over sommermøderne på missionsplænen i haven. Her mødte indre mission op med stort orkester, dog minus basuner. Det ville far ikke have, for de kunne høres helt ned til hovedbygningen. Der var altid temmelig mange tilhørere, foruden vores folk også mange fra Tvingstrup og Serridslev. Joddy og jeg fik lov til at være med, for der var vi da godt anbragt, mente mor. Hun anede ikke, at der foruden musik, salmesang og prædiken også hørte med, at en af de frelste stod op og bekendte sine synder, og det var naturligvis enormt spændende.

Jul

For os begyndte julen allerede 6. december. Vi fejrede St. Claus, fordi det var mor vant til fra sit barndomshjem. Vi hængte en strømpe på sengestolpen aftenen før, og næste morgen var der godter og små gaver i den.

Men allerede i november begyndte mor og jeg at strikke uldne halstørklæder til daglejerbørnene. De var af noget meget rødt uldgarn og strikket i patentstriking, så de var let genkendelige. Jeg er bange for, at de arme unger er blevet slemt drillet med de veldædige tørklæder fra gården. Men det blev der selvfølgelig ikke taget hensyn til. Desuden strikkede vi luffer og huer og syede uldne, sorte klokker med røde lidser forneden. Den indvendige jomfru hjalp til.

Jeg husker ikke noget om speciel juleslagtning, men julebagningen deltog vi børn naturligvis i med stor fryd. Længe før jul blev der lagt dej til de brune kager, som var helt anderledes end andres. De var store firkanter, bløde indvendig og de blev lavet efter en gammel opskrift fra bedstemor i Flensborg. De øvrige julekager var de sædvanlige: jødekager, vanillekranse, klejner etc.

Ønskesedlen blev skrevet i god tid og stukket ind i en revnet rude i entreen. Denne rude blev med vilje aldrig repareret, for hvordan skulle julemanden ellers kunne finde ønskesedlerne?

Så gik turen til Horsens for at se på juleudstilling hos købmand Carl Andersen på Søndergade, den anden købmand, Martin Malberg, gav sig øjensynlig ikke af med sådanne dumheder. Carl Andersen handlede også med finere kolonialvarer, mens Malberg sørgede for det grovere, mel, gryn etc. (Kusken holdt ind hos Malberg, når han var i byen uden herskab. Ellers staldede vi op på Jørgen-

sens hotel). Men tilbage til Carl Andersens juleudstilling. Han havde ryddet baglokalet, smækket nogle borde op og hældt nødder, rosiner, marcipanfigurer etc. ud over dem. I loftet hang nogle forpjuskede papirguirlander, det var alt. Men vi syntes, det var vidunderligt. Ingen nok så pragtfuld juleudstilling har senere gjort så stærkt indtryk på mig som Carl Andersens. Mor og far gjorde deres indkøb og som børn af gode kunder fik Joddy og jeg overrakt et stykke marcipan af hr. Andersen himself. Der var ingen udsmykning af butiksvinduer endsige af gaden selv.

Et par dage før jul blev der stillet et langt bord op i salen. Her ordnede mor og jeg poserne til de gamle i Serridslev og tallerkenerne til folkene. Poserne blev fyldt med kaffe, smør, sukker, et stykke kød, julekager etc. Lille juleaftensdag kørte Joddy og jeg ud med gaverne til de gamle. Det foregik som regel i jumben med den tykke islænder Hector for. Men en jul var det en forrygende snestorm, så vi måtte bruge snittebænken. Kurvene med poserne blev surret godt fast, og så drog vi af. Det var en skrap tur og Hector var den eneste som kunne klare det. Han borede sig tappet gennem driverne og både han og snittebænken forsvandt undertiden helt i sneen. Men frem kom vi og de gamle koner hulkede af glæde. De havde ikke drømt om at vi ville køre ud i det vejr og gaverne betød øjensynlig meget for dem.

Tallerkenerne til folkene blev fyldt med julekager, godter og tobak til mandfolkene. Far lagde en kuvert med penge på hver tallerken og der var desuden pakker til pigerne med tøj til en kjole, og et pyn-teforklæde, en krave eller en anden lille ting.

Juletræet var naturligvis fra vores egen skov. Kun en enkelt gang husker jeg at vi

Julekrybben, som mor havde med fra sin halvt katolske hjemegn, stammer sandsynligvis fra hendes barndom i 1860erne. Den stod altid under juletræet på Serridslevgård. Den er ca. ½ m høj med stråtag, sider af grenværk og bagvæg som malet murværk. Figurerne, jomfru Maria, Jesusbarnet, Joseph, de hellige tre konger og hyrderne med deres dyr er af malet voks.

hentede det i sne og klingende frost i kane med bjælder. Så romantisk gik det kun sjældent til.

Skovfogeden, gartneren og kusken baksede træet ind i salen, hvor det blev stillet op mod den ene væg, så det spejlede sig i de to store pillespejle overfor. Mor og far pyntede træet, det fik vi børn ikke lov til at være med til. Det nåede helt op til loftet, så forældrene måtte klatre rundt på høje stiger. Pynten var udelukkende sølvting, det såkaldte Nürnberger Kram og hvide lys. Det var meget stilfuldt, men jeg syntes nu, at de spiselige træer med deres brogede pynt af kræmmerhuse, flag etc. var meget mere spændende. Under træet stod julekrybben. Den stammer fra mors hjem i Westpha-

len, som er et halvt katolsk land og selv om mors familie er meget protestantisk, så har de dog haft en katolsk krybbe.

Fra min tidligste erindring husker jeg julemiddagen som noget af et mareridt. Det var skik at folkene fra mellemstuen spiste sammen med herskabet denne ene gang om året – til stor plage for begge parter. Der herskede en dødlignende tavshed ved bordet, kun afbrudt af mors og fars hektiske forsøg på at få en konversation i gang. Det var vistnok stik imod folkenes begreber om velopdragenhed, der såvidt jeg ved gik ud på at man tav stille mens man spiste – en tradition, som jo har holdt sig i børneopdragelsen i lange tider. Det gjorde vel heller ikke sagen bedre at vi fik karper og kalkun efter tysk skik i stedet for risengrød og gåsesteg. Det var karperne, som til sidst fik bugt med denne plagsomme skik. Ved en julemiddag fik gartneren et fiskeben galt i halsen og var meget nær ved at kvæles. Hans kone skreg ustandseligt: »Men Peddersen dog. Men Peddersen dog«. Hun var mere optaget af den selskabelige skandale end af udsigten til at blive enke. Denne episode i forbindelse med at mor syntes Jomme og pigerne skulle slippe for det ekstra arbejde gjorde, at skikken blev afskaffet, og i fremtiden kunne begge parter nyde deres julemiddag i fred og ro hver for sig.

Vi havde en fast gæst hver jul, ejeren af Kalsbøl på den anden side af fjorden. Han var ungkarl og hyggelig og havde, hvad vi børn syntes var vigtigere, en søster i København som sørgede for de mest vidunderlige gaver til os.

Efter middagen gik de voksne ind for at tænde juletræet og imens vandrede Joddy og jeg rundt om spisebordet for at få tiden til at gå. Endelig slog far fløjddørene op til salen. Enhver synes vel at hans barndoms juletræ var det smukkeste i verden, men

det store, sølvglimtende træ som spejlede sig i de to pillespejle, så det så ud som om der var tre juletræer så virkelig dejligt ud i den hvide og forgyldte stue med de vinrøde gardiner.

Mor sad og spillede julesalmer, men vi sang ikke, stod blot og kiggede på træet indtil vi gik ind i havestuen hvor gavebordene stod. Der lå altså ikke indpakke-gaver under træet, de stod udpakkede på hver sit bord. Det var nok praktisk for vi fik masser af gaver, så vi ville være druknet i indpakningspapir. (Jeg tror forøvrigt ikke at man brugte det fine julepapir som anvendes nu).

Når vi havde set lidt på gaverne, kom en af pigerne og meldte at folkene var på vej. Familien stillede op ved døren til den hvide gang og så kom folkene, tavse og sortklædte og trykkede i hånden og ønskede glædelig jul. Så stod de lidt og så på træet og mor og far snakkede med dem. Derpå blev tallerkener og gaver delt om og så gik folkene ned igen til deres egen juleaften.

Når folkene var gået slappede vi af, drak kaffe, så på gaver og læste Juleroser (mor), Blæksprutten (far) og Buster Brown (vi børn). Buster Brown var en dejlig tegneserie om en uartig dreng og hans hund Toby. Vi fik et hæfte hver jul og elskede dem højt.

Anden juledag var der juletræ for dag-lejerbørnene. Det stod i det store gæsteværelse i nordfløjen. Før jul havde mor, pigerne og vi børn klippet og klistret juletræspynt. Man kunne købe ark med kurve etc., som blev klippet ud og klistret sammen. Pigerne kunne lave hjerter, jakobsstiger etc. af kulørt papir, de blev fyldt med godter og da børnene tog det hele med hjem, når træet blev plyndret, måtte der laves nyt hvert år. Jeg syntes daglejerbørnenes træ var langt flottere end vores eget stilfulde, men ganske uspi-

selige træ. Pigerne havde nok ofte et par småsøskende i flokken, så de tog sig af børnene. Vi dansede om træet, sang julesalmer og de fik legetøj og bløde pakker og så fik de lov til at plyndre træet. Men efterhånden gik det hele i opløsning, der kom juletræ på skolen, i forsamlingshuset og adskillige andre steder. Børnene og ikke mindst mødrene begyndte at sammenligne og kritisere og så holdt mor op.

Mellem jul og nytår var der som sagt juletræ for børnene i Serridslev forsamlingshus – med bal bagefter. Midt på gulvet i salen stod et stort, meget kulørt juletræ, som vi syntes var pragtfuldt. Vi gik rundt om træet og sang et par julesalmer. Så læste præsten en fortælling og derpå var der uddeling af en godtepose til hvert barn, hvorefter træet blev plyndret, væltet og bragt ud. Ved kaffebordet bagefter var Joddy og jeg noget af et problem for konerne som stod for bispisningen. Vi var ikke vant til at få te eller kaffe og konerne anede ikke, hvad de skulle stille op med de underlige børn. Resultatet blev, at vi fik fløde blandet med varmt vand og sukker at drikke, det smagte ikke videre godt. Til sidst blev bordene flyttet væk og der blev danset. Musikken husker jeg ikke, der har nok været en eller anden, som spillede klaver.

Derimod husker jeg meget tydeligt et julebal, som må have været kort efter teatersucces'en Den glade Enke. De to søde piger fra Nebelgård, Aase og Ellen, havde øjensynlig set forestillingen, for de dansede enkevalsen sammen, med hinanden om livet, med svajede rygge og med et udtryk i ansigtet, som om de virkelig morde sig. Alle konerne langs væggene var dødeligt forargede, det lignede ikke noget at danse sådan. Man havde værsgo følge det givne mønster, dvs. danse gravitetisk rundt, stiv som en pind og med en mine som om man skulle hænges.

Nytårsaften foretog vi os ikke noget særligt, ud over at vi fik østers og champagne til middag og far brændte noget fyrværkeri af ude i borggården, dvs. som regel brændte det ikke.

Indtil bedstemor døde i 1902 og et par år derefter, havde vi fejret jul i Flensborg, efter bedstemors død hos min onkel og tante Ernst og Wilhelmine Callsen i Angelstrasse. Han ejede Flensborg rismølle, et spændende sted og en pragtfuld legeplads. Selve julen husker jeg ikke noget af, men nytårsaften kom børn fra gaden og sang:

*»Fru mack de Door op
de Rummelpot ist da«.*

Og så fik de penge. Rummelpotten bestod af en lerpotte med en svineblære spændt over åbningen og en pind midt i, som rumlede, når man trak den op og ned.

Vi havde ikke St. Hansbål, men *Valborgblus*, det var en kold fornøjelse. Bålet lå ude på marken, langt fra gården. Der skete ikke noget særligt, ud over at karlene sprang gennem gløderne for at vise sig for pigerne. Og når det var overstået, gik vi hjem. Jeg tror ikke der var noget traktament bagefter.

Påsken fejrede vi ved at gemme påskeæg nede ved det gamle vinhus. Hvis vejret var dårligt blev de gemt oppe i stuerne. Det lykkedes aldrig at finde alle æggene, for mor og far kunne ikke huske hvor de alle var gemt. Nogle af dem fandt vi senere, andre er nok regnet bort. Det var chokolade- og marcipanæg. Undertiden var der tyske onkler og tanter på besøg i påsken og så havde de påskeharer af chokolade med. Dem kunne man ikke få herhjemme.

Selskaber

Middagsselskaberne hørte til de regelmæssigt tilbagevendende forlystelser – hvis man kan kalde dem sådan. De foregik efter et ritual, som blev nøje overholdt. Da det var de samme mennesker fra de samme 8-9 gårde, som stadig besøgte hinanden, risikerede man ikke overraskelser; man vidste temmelig nøje i forvejen hvad ens bordherre ville under-

Når der var stort bryllup på en af gårdene, bad man nabogårdene om at huse de gæster, der ikke var plads til i bryllupshuset og som kom langvejs fra. Det er en gammel tradition, som stammer fra de tider, da man ikke havde biler. Der var grænser for, hvor langt man kunne nå med hestevogn på en aften. Bryllupsgæster anbragt på Serridslev-gård før et bryllup på Kærsgård. Fot. ca.1904-05.

holde en med. Man kom kun sammen til middage, frokoster var uhyre sjældne og eftermiddagsteer forekom så godt som ikke. Det var kun damerne, som en sjælden gang drak te hos hinanden. Men her til skulle der jo rekvireres køreheste og kusk og det blev der ikke set på med venlighed, da det jo kun drejede sig om kvindfolkene.

Omgangskredsen var dels betinget af gårdenes størrelse, dels af hvor langt man kunne nå med heste og vogn. Det vil med andre ord sige ca. 20 km. At komme sammen med nogen fra Horsens faldt os simpelthen ikke ind.

De kunne være slemme, de køreture om vinteren. I vore dages velopvarmede biler er 20 km ikke noget at tale om. Det var noget helt andet i en iskold hestevogn. I det lange løb hjalp hverken pelse eller fodposer, man var kold helt ind til marven, når man endelig nåede frem. Endnu værre var det dog for kusken, som sad helt ubeskyttet på bukken blot med et skindslag over skuldrene og et tæppe om benene. Og hvor man dog så ud, når man kom frem: Kjolen klemt og krøllet, håret forpjuket, kinder og næse blårøde af kulde, og ingen mulighed for at gøre sig ordentlig i stand, i hvert fald ikke på Serriidslevgård, hvor der ikke var noget værelse til damerne. Det gjaldt forøvrigt også mange andre gårde.

Middagen var altid kl. 6½ og man – eller rettere sagt kuskene – var præcise som de kongelige. Kuskene kendte afstandene til gårdene så nøje, at de kunne svinge op foran hoveddøren på klokkeslæt, selv om de havde kørt op til 3 mil.

Der blev ikke serveret cocktails eller andet før middagen, men da alle jo var meget præcise var ventetiden ikke lang. Far gik rundt og hviskede til herrerne hvem de skulle tage til bords, hvad der fik

dem til at se henholdsvis lykkelige eller bærede ud.

Bordet var altid dækket med dug og servietter af hvidt damask, kulørt dækketøj kendte man ikke. Midt på bordet stod en jardinière fyldt med årstidens blomster. (Hvad man gjorde om vinteren, husker jeg ikke). Selskabsspisestellet var musselmalet, københavnsk porcelæn, som stammede fra fabrikkens ældste periode. Det havde blandt andet to store terriner, beregnet til at stille på hver sin bordende som midtpunkter i en symmetrisk borddækning. Det brugte vi dog ikke, der stod kun én terrin på anretterbordet og det var stuepigen, som øste suppen op. (Det daglige stel var også blåt og hvidt med en kant af guirlander med bedehoveder imellem). Til hvidvin brugte vi brune Rømerglas, de andre var hvide.

Ved almindelige middagsselskaber serverede stuepigen og den indvendige jomfru. De stod på hver side af anretterbordet, når de ikke serverede, naturligvis i sort kjole med hvid kappe og forklæde. Var der flere gæster end sædvanligt, dvs. en snes stykker, blev kusken udkommanderet til at skænke vin. Han fik ordre til at møde renvasket, med rene negle og i et vel-udluftet liberi. Alligevel kunne det ikke undgås, at der hang en nok så landlig duft af hestestald ved ham. Det generede ikke landboerne, men når der en sjælden gang var byfolk til stede, kunne det nok tage appetitten fra dem, især fra damerne.

Børnenes indslusning i selskabslivet foregik i etaper. Som 3-4-årige blev vi – hårdt pyntede – bragt ind ved desserten, som en slags skueret. Vi gik rundt til gæsterne, som pligtskyldigst sagde små, søde ting til os. Da vi blev lidt større, spiste vi med, siddende ved et lille bord som var anbragt i nærheden af mors plads, så hun kunne holde et vågent øje med os. Det

lille bord kaldte mor for der Katzentisch. Først da vi var helt stuerene sad vi med ved bordet og skulle lære at konversere. Efter konfirmationen blev vi inviteret med ud til middagsselskaber, en ret tvivlsom fornøjelse men man lærte at opføre sig ordentligt blandt fremmede.

Såvidt jeg husker var der altid 4-5 retter til middagsselskaberne og 4 slags vin. Maden var nødvendigvis meget sæsonbestemt, for der var jo ingen køleskabe eller dybfrost, højst henkogt vildt. Men vi havde altid tidlige grønsager, jordbær etc. fra drivhuse og mistbænke og far forlangte unge ænder til sin fødselsdag d. 16. august.

Såsnart kaffen var drukket kastede gæsterne sig over bridgebordene. Det var simpelthen en katastrofe, hvis en gæst ikke kunne spille bridge. Så måtte husets frue renoncere på at spille og sidde og underholde gæsten og det kunne blive drøjt en hel aften igennem. Jeg har en dunkel erindring om at herrerne i begyndelsen af århundredet spillede l'hombre inde i kontoret, mens damerne sad i salen og konverserede. Hvorfor damer ikke spillede l'hombre, ved jeg ikke, men snart blev bridge indført og det blev spillet af begge køn. Der blev stillet whisky og sodavand frem til herrerne, damerne fik ikke noget. Man spillede til der blev serveret te og bagværk ved 11-tiden. Man gik rundt med koppen i hånden, mens pigerne serverede bagværket. Og så blev vognene meldt og alle styrtede ud for ikke at lade hestene vente.

Der kom to danselystne unge fruer på enen og mor købte de nyeste dansemelodier og spillede dem efter middagen. De nygifte par dansede lidt og imens gik de ældre herrer rundt som brølende løver, der venter på at blive fodret. Og snart sad alle igen bænket omkring spillebordene og alt var ved det gamle.

Børneselskaber

Gudmor på Kærsgård var den eneste som holdt børneselskaber. Stemningen var ikke ligefrem løssluppen, for gæsterne var allesammen børn fra ensomme gårde, helt uvante med at lege med andre børn. Gustav, den ældste fra Lillerup, tilbragte således tiden bag en dør hvor han stod og græd, han var ikke til at mane ud fra sit skjulested. (Gustav blev senere direktør på Fordfabrikkerne i Detroit). Det krævede en energisk indsats fra stuepigerne og selskabsdamen at få stemningen bragt op over nulpunktet. Men det var alligevel uforglemmelige fester. Især husker jeg sanglegene: Munken går i enge, Bro, bro brille, osv., som jeg her oplevede for første gang.

En fastelavn havde gudmor arrangeret tøndeslagning i hall'en med udklædning af gæsterne. Vi havde taget vores karnevalsdragter med og forpagterens Dres, som var en stor, tyk dreng så prægtig ud i kongekåben. Han var stiv som en trædukke af lutter betagelse over at være konge for en dag. Til mig havde mor syet en dragt af rødt crêpe-papir, der skulle forestille en valmue, ideen og mønstret havde hun taget fra sit tyske modeblad. Tønden var et stort lerfad, som lå på gulvet og dækkede over en bunke godter. Det var festligt at få lov til for en gangs skyld at slå sådan et stort fad i stykker.

Vildtparade. Efter klappjagten blev byttet lagt på rad og række og de stolte jægere grupperede sig bagved. Den slags billeder findes i fotografialbums på de allerfleste herregårde. Fotografi ca. 1911.

Klappjagt

Klappjagten blev afholdt om efteråret og det var så ubetinget den mest spændende fest. Men mor og husjomfruen var enige om, at det var den værste dag i hele året. Der skulle sørges for en masse måltider: Frokost til jægerne og første hold kuske samt smørrebrød til klapperne. Stor galamiddag til jægere og damer og middag til to hold kuske foruden den daglige madlavning til ca. 30 personer. Jægerne, der

var vel 10-12 stykker, kom kl. 10. De nærmest boende sendte vognene hjem igen. De andre lod kusk og heste blive, og så kom damerne til middag med et nyt hold kuske.

Klapperne var blevet samlet af skovfogeden. Skolebørnene i Serridslev fik fri den dag og til tak fik læreren en hare. Det var en stor dag for drengene. Ikke alene fik de en stor pakke smørrebrød og vistnok også lidt penge, men det var især morsomt at brase gennem skovtykningerne forsynet med en stok som de slog på træerne med for at jage vildtet op. I hvert fald var det sjovt i begyndelsen, men det var en flok meget trætte drenge som traskede hjem sent på eftermiddagen.

Jægerens påklædning var hensigtsmæssig men absolut ikke elegant: spidsbukser og jagtstøvler og iøvrigt noget gammelt kluns. Men bøsserne var tiptop. Ét eneste forsøg på elegance faldt sørgeligt ud: En af vores naboer havde af sin søster i København fået en meget flot gyldenbrun ruskindsvest med atlaske ærmer i samme farve, beregnet til jagtfrakoster. Han var henrykt og havde den på ved en frokost på Tyrrestrup. Men han blev omgående sendt ud for at tage en jakke på, for den gamle frøken på gården erklærede at hun ikke ønskede at se »upåklædte herrer i sin nærhed«. Men den værste faux pas påklædningsmæssigt set blev dog præsteret af den nye ejer af Bygholm. Han mødte i lange bukser. Staklen hadede jagt og havde aldrig skudt en bøsse af. Han gik kun med for selskabs skyld og nåede aldrig frem til en blot nogenlunde jagtmæssig påklædning.

Jægerne kørte ud til første såt, som lå længst borte og far satte posterne af. Det krævede ikke så lidt takt og diplomati, for egentlig tilkom de bedste poster de ældste og fineste af jægerne, men på den anden side skulle man jo også gerne have skudt noget vildt. Af de to ældste og fineste af jægerne skød den ene, som før sagt, aldrig sin bøsse af – i hvert fald ramte han aldrig noget. Og den anden så ikke så godt og skød mildest talt noget ubehersket. Jeg har selv engang været nær ved at blive ramt af ham og en anden gang lykkedes det ham virkelig at plante adskillige hagl i ansigtet på en nabo, heldigvis uden større skade.

Såternes rækkefølge blev lagt sådan, at man ved frokosttid enten var i nærheden af et skovløberhus, hvortil frokosten så blev kørt ud, eller så tæt ved gården, at man kunne spise hjemme. Frokost i græsset var sjældent.

Da jeg blev tilstrækkelig stor, fik jeg

lov til at stå med på post. Joddy havde allerede meget tidligt sin plads i jægerkæden, far havde oplært ham til en fortrinlig jæger fra hans tidligste drengeår. Når man havde fået sin plads anvist gjaldt det om at stå musestille, den mindste lyd eller bevægelse skræmte vildtet bort. Snart hørte man skovfogedens fløjte i det fjerne og derpå klapperens råb og klappen på træstammerne. Lyden kom nærmere og nærmere, og så kom de første stykker vildt brasende gennem tykningen og skuddene begyndte at knalde. Når en jæger fik øje på et stykke fuglevildt som fløj hen over en anden post, råbte han dæmpet: »Til ro, til ro«. Først mange år senere gik det op for mig at det betød: Tire haut (skyd højt).

Efter frokosten kom dagens clou: vildænderne i den store dam nede i haven. Jægerne stillede op på sydsiden af den brede gang og klapperne jagede ænderne op over deres hoveder. Vi stod i havestuen og så på det. Egentlig var det et ækelt myrderi, men det gik først op for mig da Vibeke Krøyer som var på besøg, brast i gråd ved synet. Børn på landet er så vant til slagtinger osv., at de nok har et lidt barsk syn på liv og død.

Når jagten var forbi, blev vildtet lagt til parade på hver side af hovedtrappen, klapperne blev sendt hjem og jægerne klædte om til middag.

Dagen efter jagten blev en del af vildtet foræret bort, til stationsforstanderen i Tvingstrup, til læreren i Serridslev, som jo havde leveret klapperne, til forvalteren og flere endnu, som jeg ikke husker. Noget af vildtet blev hængt på vildtkrogene uden for et vindue i nordgavlen. Noget blev henkogt og resten solgt til vildthandleren i Horsens.

Krebsefangst. Joddy putter de fangne krebs i en spand mens jagthundene ser til i respektfuld afstand. De ved af erfaring, at krebskløer gør ondt i en følsom hundesnude. Fotografi ca. 1914-15.

Krebsefangst

Krebsefangst må også regnes med til forlystelserne. Der var adskillige mergelgrave rundt om på markerne og flere af dem var fulde af krebs. Lune sommeraftener, henimod solnedgang, var den bedste

krebsetid. Vi forsynede os med spande, ketsjere og kødstykker. Fiskestængerne var de enklest tænkelige, blot en hasselkæp med et stykke sejl garn. I enden af det var der bundet en sten og et stykke kød. Stængerne blev lagt rundt om mergelgraven og efter kort tids forløb kunne man trække dem op fuldt besat med krebs, som man opfangede i ketsjeren.

De fangede krebs gik et døgn i en balje med rindende vand i kælderen, ellers smagte de undertiden af mudder. Det skete ikke så sjældent at krebsene slap ud af baljen og gemte sig rundt om i kælderen hvor det var næsten umuligt at finde dem igen.

Andre fornøjelser

Landmandsklubben. Hver torsdag var der torvedag i Horsens og efter traditionen samledes egnens godsejere på Jørgensens hotel. Herrerne holdt til i restauranten, men her var damer ikke rigtig velsete. Når mor og jeg engang imellem var med måtte vi derfor sidde i »dameværelset«. Her kom der aldrig en sjæl, så her kunne vi sidde og kede os mens herrerne morede sig i restauranten ved siden af.

Om vinteren var der herremiddag i landmandsklubben hver torsdag. En tid lang var far den højt estimerede formand for klubben, medlemmerne fik nemlig dejlig mad i den periode. Men hotelværeten jamrede sig for far kom med opskrifter hjemmefra, men det var dyr herregårdsfad hvor man ikke tog det så nøje med smør og fløde.

Engang havde en eller anden fået den forfløjne idé at holde bal i landmandsklubben. Det har vist været omkring 1912-13 og det kan nok stå som forbillede for hvordan store baller forløb dengang: Man stillede op parvis uden for balsalen og når dørene blev slået op, marcherede man et par gange rundt i salen. Så standede musikken og den ledende herre checkede de første 6 par af. Musikken spillede op igen og de 12 udvalgte dansede gravitetisk rundt et par gange, de øvrige blev stående på gulvet. Så klappede den ledende herre i hænderne, man slap sin dame og førte hende til en siddeplads langs væggen – fortrinsvis ved siden af moderen eller en anstandsdame. De næste seks par dansede ud og så fremdeles til gulvet var tomt. Det var første vals, de andre blev afviklet efter samme recept.

Man havde naturligvis balkort, som helst skulle være nogenlunde fyldt inden ballet. De unge piger som havde brødre,

var naturligvis meget populære lige før et bal. Alle kneb gjaldt for at få balkortet fyldt, for det var skrækkeligt at sidde over ved en af dansene nidstirret af alle mødere langs væggene. Det var især vigtigt at have en herre til borddansen og kotillonon.

Jeg husker ikke tydeligt kotillonon, blot at der blev bragt et arrangement ind, det almindeligste var vistnok en legevogn pyntet til ukendelighed og gerne med et udklædt barn i – amorkostume var det foretrukne – som uddelte små buketter til damerne og ordner til herrerne. Såvidt jeg husker foregik det sådan at den ledende herre arrangerede dansen med de sædvanlige seks par ad gangen. Når den var forbi gik man hen og hentede hver en kotillon, damerne en orden, herrerne en buket. Den blev overrakt til den udvalgte og man dansede en dans med ham henholdsvis hende. Det var naturligvis vigtigt at få så mange kotillons som muligt, det var jo et synligt bevis på ens popularitet.

Når alle dansene på balkortet var færdige, gav den ledende herre frit slag og man kunne nu danse med hvem man ville. Ballet endte som regel med en galop gennem alle stuerne (ordet Kehraus brugte vi ikke).

Vi var medlemmer af *koncertforeningen* i Horsens dvs. mor og jeg. Far ville hellere flås levende end gå til koncert. De blev holdt i håndværkerforeningens sal og der kom vist mange gode kunstnere, så det taler ikke til fordel for min musikalske sans, at den eneste jeg husker er en af Vilhelm Herolds utallige afskedskonserter, hvor han sang Jens Vejmand – da capo. Den var på 20 vers eller mere så det tog tid.

Horsens teater havde til huse i et lokale i Jørgensens hotels gård – over hestestalden. Der lugtede temmelig stærkt af heste og det kunne virke noget distraherende på forestillingen når dyrene blev fodret. Så var der et frygteligt spektakel af sparkende heste, bandende staldkarle og rumlende fodervogne og det hørtes allsammen tydeligt i teatersalen.

Dyrskuerne var folkefester. Naturligvis var det spændende at overvære præmieuddelingen men endnu mere spændende var væddeløbene bagefter. En af vores naboer var sikker vinder, han var amatør-væddeløbsrytter og deltog i alle væddeløb rundt om i de jyske byer. Men en anden af rytterne var rigtignok langt mere spændende at se på. Det var en skræddermester fra Horsens kaldet galopskrædderen. Han så prægtig ud når han startede iført høj hat og med et vægtlod i venstre hånd. Han vejede øjensynlig for lidt ved indvejningen. Vi ventede spændt på at se hvordan han klarede sig og han faldt da også af i første kurve.

Men ellers var væddeløbet en seriøs affære omhyggeligt refereret i Horsens Avis i alle detaljer og med indgående beskrivelser af de mere prominente damers toiletter – efter de bedste forbilleder fra Klampenborgs galopbane.

Landsbyerne

Serridslevgård ligger omtrent midt imellem de to landsbyer Serridslev og Tvingstrup. Der var meget stor forskel på de to. Tvingstrup var den moderne, driftige stationsby, Serridslev den gammeldags bondeby.

Bondebyen

Fra Horsens går landevejen nordpå gennem Serridslev, de første bygninger, man mødte, var skolen og forsamlingshuset og over for dem kirken. De var alle ret nybyggede og ganske uspændende. Kirken har en bruskarok altertavle og alterbordspanel, de er skænket af en af Serridslevgårds ejere Henrik Mundt i 1656. Oprindeligt hørte de hjemme i Nebel kirke men da den blev revet ned, kom tingene til Serridslev kirke. Jeg syntes, de var meget hæslige.

Men selv om kirken ikke er noget særligt, så regnede vi den for vores kirke. Her havde vi vores egen kirkestol, herskabsstolen, øverst oppe ved alteret på

kvindesiden. Når far gik i kirke én gang om året til høstgudstjenesten, sad han som eneste mandfolk på kvindesiden, ellers var der skarp adskillelse mellem kønnene, kvinderne mod nord, mændene mod syd. Vores kirkestol kunne låses af, hvorfor ved jeg egentlig ikke, for der var vist ingen som kunne finde på at stjæle de 6 udrangerede spisestuestole, som var det eneste inventar. Medmindre den låsede kirkestol var en mindelse fra dengang, da rangforordningen også gjaldt i kirkerne, nok var alle lige for Herren, men alt med måde. Engang imellem gik vi i kirke i Vær, der sad vi mellem de andre kirkegængere, hvad jeg syntes var mere spændende. Men hvis forpagteren fra Stensballegård også var i kirke den dag, blev vi inviteret ind i hans bås.

Mens provst Guldberg endnu levede, var der stort kaffebord i præstegården efter kirketid. Vær præstegård ligger meget smukt med udsigt over søen. Far fortalte at der ligger et tinservice på bunden af den. Under krigen (det har vel været i 1864) puttede præsten sit tinservice i en sæk og sænkede den ned i søen. Da krigen var forbi fiskede man sækken op igen, men den var blevet så mør at den gik i stykker og servicet forsvandt i mudderet. Man prøvede ved hjælp af en dykker at få det op igen, men forgæves. Det er en historie som kendes fra mange andre steder.

Til kirkegang skulle man være mørkt klædt. Kvinderne havde sorte tørklæder

Stine Stuk var en gammel kone, som boede i en af datidens aldersrenteboliger i Serridslev. Hun sad ved vinduet i sin stue og spandt, når vi kom og besøgte hende. Tegning af Maggie Heide 1918.

om hovedet eller sorte hatte. De ældre havde kapothatte med hagebånd og en lille blomsterdusk i toppen, den var blå eller lilla, aldrig i stærke farver. Om vinteren havde de ældre kvinder vatterede kyser med nakkeskæg, og alle havde mørke kåber eller sjaler på.

Landevejen fortsatte videre gennem landsbyen med huse på nordsiden og åbne marker overfor.

Efter kirken kom *smedjen*. Den brede dør stod altid åben og man hørte klangen af hammeren på ambolten langt ud over byen. Kom man forbi i skumringen var det hyggeligt at se flammerne fra essen, der lyste ud i mørket, så vidste man at man nu igen var blandt mennesker.

Efter smedjen kom *de gamle koners hus*, en hvidkalket længe med 5-6 små lejligheder bestående af stue og køkken og med en lille have foran. Det var datidens form for aldersrenteboliger, de var ganske vist primitive set med nutids øjne, f.eks. var der naturligvis ingen badeværelser eller andre bekvemmeligheder, såvidt jeg husker var der *das* i gården. Men det var jo den almindelige boligform på landet og huset lå centralt midt i landsbyen, så de gamle kunne følge med i alt hvad der skete og de kunne let få besøg af venner og slægtninge.

Her boede Stine Stuk, som min kusine, Maggie og jeg ofte besøgte. Maggie har tegnet hende, som hun sad ved vinduet og spandt på sin rok. Der var hyggeligt i den lille stue, hvor Stine kogte kaffe på kakkellovnen og så nød vi kaffen og kagerne, som vi naturligvis selv havde bragt med, ved det runde bord foran sofaen og af de fine kopper som blev taget frem i dagens højtidelige anledning. Men Stine ville under ingen omstændigheder have, at nogen skulle se, at Maggie havde tegnet hende. Det var i det hele taget forbundet med en skrækblandet stolthed for

hende at blive tegnet, jeg ved ikke om det kan hænge sammen med den gamle overtro at noget af ens personlighed går over på afbildningen.

Naturligvis var det ikke idyl altsammen, når flere gamle skulle bo tæt på hinanden. Det skyldtes vist ikke mindst *Mariane*. Hun var sorthåret og temperamentsfuld, det hed sig at hun »var falden efter spaniolerne« og hendes udseende kunne godt tyde på, at hun stammede fra de spanske soldater, som lå på Koldinghus under Napoleonskrigene.

Skrædder Madsens hus var det næste i rækken. Han sad på sit bord ved vinduet med benene over kors og syede, mens konen sad på en stol ved siden af og syede knaphuller. Da der blev oprettet telefoncentral i Serridslev i 1909, blev han bestyrer af centralen. Den kunne han nemt passe ved siden af syningen, omstillingspladen blev anbragt så han kunne nå den uden at behøve at rejse sig og telefonpasningen var ikke så krævende at den forstyrrede skrædderarbejdet synderligt. Forøvrigt var skrædder Madsen særdeles velegnet til bestillingen, ikke mindst hans strategiske placering midt i landsbyen og med udsigt til landevejen gjorde ham velegnet. Han vidste jo besked med alt hvad der foregik, og hvad han ikke kunne se det lyttede han sig til. Man behøvede aldrig at ringe forgæves til en abonnent, skrædder Madsen sagde til hvis der ikke var nogen hjemme og som regel vidste han også, hvor de var henne. Vi brugte aldrig telefonnumre, det var tilstrækkeligt at sige navnet, skrædder Madsen kendte sine abonnenter, der har nok ikke været ret mange at holde styr på. Da centralen blev nedlagt i 1951 var der 54 abonnenter og skrædder Madsen bestyrede den til det sidste.

Det var en yndet beskæftigelse at lytte i telefonen, det var der mange som gjorde

de. Men man kunne som regel høre det på et lille klik i apparatet, og så kunne man tage sine forholdsregler. En dag mor talte med tante Ella på Kragelund hørte hun det famøse klik og da de netop diskuterede noget, som de ikke ønskede, at alle skulle høre, begyndte de at tale tysk. Lidt efter hørte hun en stemme i telefonen som sagde: »Nu må du høre efter Lollie for nu begynder de at tale tysk«.

Far lærte aldrig at tale rigtigt i telefon, han kunne ikke bringes væk fra den overbevisning, at jo længere borte modparten boede jo højere måtte man råbe i tragten.

Efter skrædder Madsens hus kom *købmanden*, en lille, mørk butik med det sædvanlige udvalg af købmandsvarer, bomuldstøjer, redskaber etc.

Dernæst kom to store, ikke udflyttede *gårde* med bindingsværksbygninger og haver foran, i den ene have stod der en vippebrønd. En dag var jeg inde i en af gårdene for at spørge, om datteren måtte komme med mig hjem og lege. Jeg blev anbragt ved bordenden, på husbondens plads og konen stillede en masse forskelligt syltetøj foran mig. Hun havde altså bevaret skikken fra 1800årenes borgerlige kredse at servere mange slags syltetøj på én gang. Jeg var frygtelig genert og sagde nej tak af bare befippelse, skønt jeg havde vældig lyst til at smage på de gode sager. Konen blev smækfornærmet og hev hele anretningen ud igen.

Efter gårdene delte vejen sig, en bivej gik op mod Serridslevgård, landevejen fortsatte mod Tvingstrup og videre mod Skanderborg. I vejgaflen lå *sprøjtehuset* og bag ved det *karetmagerens hus* med alle de kirtelsvage børn som var konstant forkølede, det blev der tilsyneladende ikke gjort noget ved.

Bag ved karetmagerens hus lå byens skændsel *fattighuset*. Det var noget helt andet end de gamle koners pæne og vel-

holdte smålejligheder. Fattighuset var frygtelig beskidt og der var stadig drikkeri og slagsmål.

Stationsbyen

Tvingstrup var en helt anden slags by. Her var ingen store bøndergårde midt i landsbyen, med undtagelse af en, som var beboet af 3 gamle særlinge, en søster og to brødre. Gården var ved at falde ned om ørerne på dem, men det var umuligt at få dem til at flytte. Søsteren havde i sin påklædning bevaret den gamle tradition, at et gammelt yderskørt blev degraderet til underskørt. Men da hun aldrig kasserede noget, men blot blev ved at tage et nyt skørt oven på de gamle, kom hun efterhånden til at se mærkelig ud, ikke mindst fordi de lasede skørter hang og slæbte efter hende.

Tvingstrup var langt mere moderne indstillet end Serridslev. Her var *andelsmejeri*, *brugsforening* og *kro* og de fleste huse var ret nybyggede. Stationens ventesal var et samlingssted, hvor man kunne sidde på de umagelige træbænke langs væggene og nyde varmen fra den store kakkelovn. Der stod et par spyttbakker på gulvet og på væggen hang en plakat med forbud mod at spytte på gulvet. Det skyldtes formodentlig skråtobakken, at folk dengang spyttede så meget. Der var også plakater om rottebekæmpelse og tuberkulose-ditto, det var der mange som led af dengang. Når femtoget kom fra Horsens var der liv og glade dage på stationen. Børn og voksne samledes for at hente aviserne, som postbudet uddelte. Han kendte alle og tog aldrig fejl i uddeelingen. Eftermiddagsposten måtte man altså selv hente, men om morgenen blev den bragt ud af Jens post, som kom vandrede med en stok i hånden og den tunge posttaske over skulderen. Når han havde afleveret herskabets post i entreen, gik

han ned i køkkenet hvor der ventede ham en stor tallerken smørrebrød og en dram. Det fik han også andre steder på ruten, så det hed sig at han var meget fuld når han om eftermiddagen kom hjem til konen.

Kroen var en skummel bygning med en høj, udvendig trappe, som må have været livsfarlig for fulde folk, og dem var der mange af, for kroen havde et dårligt ry på sig. Jeg ved ikke hvordan den så ud indenfor, jeg har aldrig været inde på kroen.

Mange danske herregårde er vanskelige at finde, de ligger afsides, gemt bag skovens eller parkens træer. Men hvis man er opmærksom på det, opdager man, at gården røber sin nærværelse på en anden måde. Landskabet er anderledes end bondelandets, der er karakteriseret ved sine små marker og ved mange huse og smågårde spredt ud over egnen. Herregårds-

landskabet er mere øde. Markerne er store og næsten uden huse eller anden bebyggelse og selve gårdens bygninger ligger tæt sammen midt i markerne.

Denne beliggenhed har uden tvivl bidraget til at skabe en livsform som adskilte sig både fra bøndernes og byboernes levevis. Så længe der knap nok var biler og kun de færreste havde cykler, var en afstand på nogle få kilometer nok til at isolere en fra omverdenen.

Skønt herregården i begyndelsen af 1900'erne ikke længere var selvforsynende som tidligere, hvor så godt som alt blev fremstillet på gården, så var den dog endnu en lille verden for sig med mange mennesker i arbejde, hovedbygningen beboet, staldene fulde af dyr. Der var liv overalt, ikke som nu, hvor mange af herregårdene blot er tomme skaller eller fyldt med aktiviteter, som ikke hører gårdene til.

Noter

- 1 Otto Norn: *Bygmester Anders Kruuse*. Kulturminster 1944 s. 33 ff.
- 2 Ellen Andersen: *Bordskik. Spisevaner og borddækning gennem Tiderne*, 1971 s. 42 ff.
- 3 *Danske Herregaardshaver*. Serridslevgaard 1933 bd. 6. s. 145
- 4 Ellen Andersen: *Bordskik* s. 158 f.
- 5 Museumsinspektør mag. art. Inge Mejer Antonsen, Nationalmuseet skriver d. 6-2-1981, at hun har diskuteret lysekronens oprindelse med afdøde glashandler Fritsche, København og den böhmiske glashandler Joseph Holey, hvis familie har lavet lysekroner i de sidste par hundrede år. Begge er overbevist om at kronen er böhmisk. Til trods herfor kan traditionen om strandingsgoods godt være rigtig. Böhmiske kroner forhandlede over hele Europa, blandt andet i Amsterdam, hvorfra kronen kan være afskibet. Holey fortalte, at hans forfædre lod kronerne bringe til Amsterdam i hel tilstand. Selv om kulørte kroner er sjældne, er de dog ikke helt ukendte. Chr. Waagepetersen nævner således i sin bog om skandinaviske lysekroner en »Krone mit Farben« fra Chr. Palme, en forfader til J. Holey. Grev A. G. Moltke, Bregentved ejede en kulørt glaskrone og en lignende nævnes i et inventar fra Amalienborg i 1794.
- 6 *Danske Herregaardshaver* s. 145
- 7 Mathias Lunding: *Rejsedagbog 1787*. Ved Charlotte Paludan. *Kulturminster* 1979 bd. 2 s. 37
- 8 Venligst medd. af museumsinspektør cand. mag. Ole Højrup, Nationalmuseet
- 9 *Danske Herregaardshaver* s. 145 ff. C. C. F. Hirschfelds *Theorie der Gartenkunst* 1-5 udkom 1779-85.
- 10 Knud Lyne Rahbek: *Erindringer af mit Liv 1824* bd. 1 s. 56. Rudolph Bay: *Sentimentalsk Reise gennem Europa og Algier*. *Memoirer og Breve XXXII* s. 39
- 11 Ellen Andersen: *Moden i 1700årene*. 1977 s. 49 f.
- 12 ib. s. 170
- 13 Georg Hansen: *Kvinde og Mand*. Dagligliv i Danmark. 1963 bd. 1 s. 14
- 14 Biskop Jørgen Swane og Hustru Magdalene f. Bruun. *Memoirer og Breve XLIII* s. 22
- 15 De personer, som gik rundt med øl til folkene i marken havde forskellige øge- eller kælenavne. Venligst meddelt af Ole Højrup
- 16 Fra England omtaler et barnebarn af Charles Darwin i 1880erne de omstrejfende italienske smådrenge med en rystende abe eller en skabet bjørn. Gwen Raverat: *A Cambridge Childhood*. 1977 s. 46.